

1345

ΝΙΚΟΛ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Δ.Φ.

Καθηγητού

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ Α'

Και εις τὸ βιβλίον τοῦτο παρατηροῦμεν, ὡς εἰς τὸ τῆς Ε'. ἐπιστημονικῆν ἀκριβείαν καὶ σαφήνειαν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ιστορικῶν γεγονότων κλπ. Ἡ γλῶσσα καὶ τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ἀπλῆ, ὁμαλὴ καὶ ἐπιτυχῆς κλπ. (*Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῶν Κοιτῶν*).

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ

4 — Σταδίου — 4

18360

1930

PRINTED IN GREECE

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείον

Παιδείας και Θρησκευμάτων

Εν Ἀθήναις τῇ 19/9/29

Ἀριθ. } Πρωτ. 44451
Διεκπ. ....

Πρὸς

τὸν κ. Ν. Σ. Γκινόπουλον

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας ταυταρίθμου ἀποφάσεως ἐκδοθείσης τῇ 7ῃ Σ)βρίου 1929 καὶ αὐθημερὸν καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 99 (Τεῦχος Β') φύλλῳ τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη τὸ ὑφ' ὑμῶν συγγραφὲν βιβλίον ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν τοῦ δημοτικοῦ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 3438 διὰ μίαν τριετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1929-30 ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν ἐκτελεσθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις αἱ διατυπωθεῖσαι ἐν τῇ σχετικῇ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει αὐτῆς τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 88 τῆς 31ης Ἰουλίου 1929 (Τεῦχος Β') φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Υπουργὸς
Κ. ΓΟΝΤΙΚΑΣ

Κάθε ἀντίτυπο ἔχει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέα.

PRINTED IN GREECE

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

I

Η ΣΚΛΑΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ

1ο.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΩΝ

1. **Αυστρία.** Οί Τούρκοι στις 29 Μαΐου τοῦ 1453, ἡμέρα Τρίτη-ἡμέρα μαύρη καὶ πικρή, κυρίεψαν τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὕστερα σιγὰ-σιγὰ κατάχτησαν καὶ τὶς ἄλλες Ἑλληνικὲς χῶρες καὶ τέλος ὀλόκληρη τὴ Βαλκανική. Ἔτσι ἴδρυσαν μιὰ μεγάλη καὶ ἀπέραντη αὐτοκρατορία, ποὺ τὴν τρώμαζε ὅλη ἡ Εὐρώπη. Τὸν κίνδυνο τῶν Τούρκων ἔνωσαν πρῶτα τὰ κράτη, ποὺ ἦταν γειτονικά στὴν Τουρκία, ἡ Αὐστρία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Βενετία καὶ ἡ Ρωσία. Καὶ πρῶτα ὑπόταξαν τὴν Οὐγγαρία, ποὺ τὴν ἐκράτησαν ἐνάμισυ αἰῶνα! Ἐπειτα, ὅταν πλησίασαν στὴν Αὐστρία, θέλησαν νὰ ὑποτάξουν καὶ αὐτὴ. Δυὸ φορές οἱ Τούρκοι ἔφτασαν ὡς τὰ πρόθυρα τῆς Βιέννης καὶ τὴν πολιορκήσαν ἀλλὰ ἡ Αὐστρία καὶ τὶς δύο φορές ἔξφυγε ἀπὸ τὸν κίνδυνο καὶ ἐδιώξε

τούς Τούρκους. Τῇ δεύτερῃ μάλιστα φορᾷ ὄχι μόνο τούς νίκησε, παρά καί τούς κυνήγησε ὡς τὸ Βελιγράδι.

2. Οὐγγαρία. Ὑστερα ἡ Αὐστρία λευτέρωσε ὅλη τὴν Οὐγγαρία, πού ἀπὸ τὸν καιρὸ αὐτὸ ἐνώθηκε μ' αὐτή. Ἀπὸ τότε ἡ Αὐστρία πῆρε θάρρος καί ἔκαμε πολλοὺς πολέμους μὲ τὴν Τουρκία, τῆς ἀφαίρεσε πολλὰς χῶρες, ὅπως τὴν Τρανσυλβανία καί τὴ Βοσνία, καί ἔρριξε τὰ βλέμματά της στὴ Θεσσαλονίκη μας, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ διέξοδο στὸ Αἰγαῖο πέλαγος. Μὰ ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος τῆς ἔσβυσε τὰ μεγάλα ὄνειρα, τὴν ταπείνωσε καί τὴ διάλυσε.

20.

ΒΕΝΕΤΙΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ

1. Βενετία. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦταν χωρισμένη σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη καί σὲ πολιτεῖες δυνατές μιά ἀπὸ τίς πολιτεῖες αὐτὲς ἦταν καί ἡ Βενετία. Ἡ Βενετία τότε εἶχε σχηματίσει ἓνα μεγάλο κράτος, πού περιλάβαινε τὸ βορειοανατολικὸ μέρος τῆς Ἰταλίας, πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ὅλα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καί Ἰονίου πελάγους, τὴν Κρήτη καί τὴν Κύπρο. Καί μὲ τὸ δυνατὸ στόλο, πού εἶχε, ἦταν κυρίαρχος σὲ ὅλη τὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ οἱ Τούρκοι, πού ἤθελαν νὰ καταλάβουν τὰ ἴδια μέρη, ἔκαναν πολλοὺς καί μακριοὺς πολέμους μὲ τὴ Βενετία-πολέμους, πού βόσταξαν 300 χρόνια! Σὲ ὅλους τούς πολέμους αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες ξέχαναν τὰ κακά, πού τούς εἶχαν κάνει οἱ Βενετοὶ καί πολεμοῦσαν μαζί τους καί ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀλλὰ σὲ κάθε πόλεμο, ὅταν οἱ Βενετοὶ ἔκαναν εἰρήνη μὲ τούς Τούρκους, ἄφηναν στὴν τύχη καί

στην ἀγριότητα τῶν Τούρκων τοὺς δυστυχημένους Ἕλληνας... Ἀλλὰ τέλος ἔβλεψεν οἱ Ἑλληνικὲς χῶρες, ποὺ κατεῖχαν οἱ Βενετοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Μὰ καὶ πάλι ἡ Βενετία, ὅταν οἱ Τούρκοι νικήθηκαν ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς, βρῆκε τὴν εὐκαιρία καὶ μὲ τὸ Μοροζίνη κατὰλαβε τὴν Πελοπόννησο καὶ προχώρησε ὡς τὴν Ἀθήνα· τὴν πολιορκήσε καὶ τὴν κυρίεψε. Ὅταν ὅμως ὁ Μοροζίνης πολιορκοῦσε τὴν Ἀκρόπολη, μιὰ ὀβίδα ἔπεσε στὸν Παρθενῶνα, ποὺ τὸν εἶχαν μεταβάλει οἱ Τούρκοι σὲ μπαρουταποθήκη φοβερῆ ἔκρηξη ἔγινε τότε, ποὺ γκρέμισε ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικὸ ἐκεῖνο ἀριστούργημα, ποὺ ὡς τότε τὸ εἶχε σεβαστῆ ὁ χρόνος καὶ σώζονταν ἀκέρηο καὶ ἄβλαβο.

2. Ρωσία. Τὴ Ρωσία τὴν κατοικοῦσαν Σλάβοι, ποὺ μισοῦσαν τὴν ἀρχὴ τὸν Εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸν· ἔπειτα πῆραν ἀπὸ τὴν Πόλη τὸ Χριστιανισμό, χωρὶς αὐτὸ νὰ μεταβάλῃ πολὺ τὸ χαραχτῆρα καὶ τὶς συνήθειες τῶν Ρώσων. Στὸ 13ο αἰῶνα οἱ Ρῶσοι ὑποτάχθηκαν στοὺς Μογγόλους καὶ μόλις ὕστερ' ἀπὸ 200 χρόνια ἀπὸτίναξαν τὸ ζυγὸ τους. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσία ἄρχισε νὰ προοδεύῃ καὶ νὰ παρακολουθῆ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸν. Ἰδίως ἀφότου αὐτοκράτορας ἔγινε ὁ Μεγάλος Πέτρος, ἡ Ρωσία μεγάλωσε καὶ ἔγινε μιὰ μεγάλη Δύναμη. Ὁ Πέτρος, σὰν ἔκαμε δυνατὸ καὶ μεγάλο τὸ κράτος του, τοῦρθε ἡ ἰδέα νὰ καταλύσῃ τὸ Τουρκικὸ κράτος καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Πόλη. Τὰ σχέδια τοῦ Μεγάλου Πέτρου θέλησε νὰ ἐκτελέσῃ ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη καὶ μάλιστα μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἑλλήνων, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

3ο.

ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΥΤΕΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Ἡ ζωὴ τῶν ραγιαδῶν. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλης ἄρχισαν γιὰ τοὺς δυστυχημένους Ἕλληνας ἡμέρες πικρῆς σκλαβιάς. Καὶ πρῶτα τοὺς πῆραν οἱ τύραννοι τὰ καλύτερα κτήματα, πού ἄλλα μοίρασαν στοὺς Τούρκους—τοὺς μ π έ η δ ε ς καὶ τοὺς ἀ γ ά δ ε ς καὶ ἄλλα παραχώρησαν σὲ Τούρκικα τζαμιά—τὰ β α κ ο ύ φ ι α μόνον τὰ μικρὰ καὶ ὅσα βρίσκονταν σὲ ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη, ἄφηναν στοὺς ρ α γ ι ά δ ε ς, δηλαδὴ στὸ κοπάδι, ὅπως ἐξευτελιστικὰ ὠνόμαζαν τοὺς σκλάβους. Ἀλλὰ καὶ πάλι τοὺς ὑποχρέωναν νὰ πληρώνουν στὸ δημόσιο ταμεῖο τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν εἰσοδημάτων τους... Τοὺς πῆραν ἀκόμη τίς καλύτερες ἐκκλησίες καὶ τίς ἔκαναν τζαμιά· ἂν τοὺς ἄφηναν πουθενὰ καμιὰ μικρὴ καὶ φτωχικὴ ἐκκλησία, ἀπαγόρευαν νὰ ἔχη καμπάνες καὶ ἀπ' ἔξω σταυροὺς καὶ στολίδια. Γιὰ τὸ τίποτα οἱ σκληροὶ τύραννοι τοὺς ἔδερναν ἢ τοὺς βασάνιζαν, τοὺς φυλάκιζαν ἢ τοὺς ἔβαζαν ἀγγαρεῖες. Οἱ δυστυχημένοι ραγιαδες δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ φοροῦν καλὰ φορέματα, οὔτε νὰ καβαλλικεύουν ἄλογο, παρὰ κανένα γάιδαρο ἢ μουλάρι. Κι ἂν στὸ δρόμο ἀπαντοῦσαν κανέναν Τούρκο, ὄφειλαν νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸ ζῶο τους καὶ νὰ τὸν προσκυνοῦνε ταπεινὰ λέγοντας:

«πολλά τὰ ἔτη σου, ἀφέντη)... Τὸ δίκηο τους ποτὲ δὲν τὸ εὔρισκαν στὰ Τουρκικὰ δικαστήρια. Ὁ Τοῦρκος ἱεραδικαστής—ὁ καδῆς—δίκαζε ὅπως ἤθελε· καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Χριστιανοῦ ἐναντίον Τοῦρκου δὲ λογαριάζονταν γιὰ τίποτε. Μὲ λίγα λόγια ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν φτωχῶν Ἑλλήνων ἔμενε ἀπροστάτευτη καὶ ἦταν στὴ διάθεση καὶ τοῦ τελευταίου Τοῦρκου!..»

2. Κεφαλικὸς φόρος. Ἀλλὰ ἐξὸν ἀπὸ αὐτὰ τοὺς ὑποχρέωναν νὰ πληρώνουν κάθε χρόνο κι ἓναν ἀτιμωτικό φόρο—τὸ *χαράτσι*· κάθε Ἑλληνας δηλαδή ἀπὸ τὸ δέκατο χρόνο τῆς ἡλικίας του ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνη τὸ χαράτσι. πού μ' αὐτὸ ξαγόραζε τὴ ζωὴ του. Ὅποιος πλήρωνε τὸ φόρο αὐτό, ἔπαιρνε ἀπὸ τὸν εἰσπράχτορα μιὰ ἀπόδειξη, πού ἔλεγε: «Ὁ ποιο εἶχει τὴν ἀπόδειξη αὐτὴ, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φέρνη γιὰ ἓνα χρόνο τὸ κεφάλι ἐπάνω στὸν ὄμο του!»

40

**ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΑΠΙΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΘΗΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ**

1. Παιδομάζωμα. Ἀλλὰ ὁ πιὸ σκληρὸς καὶ φοβερὸς φόρος, πού πρόσφεραν οἱ Ἑλληνες στοὺς Τοῦρκους ἦταν ὁ φόρος τοῦ αἵματος—τὸ *παιδομάζωμα*. Ἐμάζευαν δηλαδή κάθε χρόνο οἱ Τοῦρκοι τὰ πιὸ γερά καὶ δυνατὰ παιδιά τῶν Χριστιανῶν, ἀπὸ 7 ἕως 15 χρόνων, καὶ τὰ ἀνάγκαζαν νὰ γίνουν μουσμεθανοί· τὰ γύμναζαν διαρκῶς, τὰ συνήθιζαν σὲ κάθε σκληραγωγία καὶ ὅταν ἤρχονταν σὲ ἡλικία, τὰ κατὰταζαν στὰ φοβερὰ καὶ ἀγρία τάγματα τῶν Γενιτσάρων, δηλαδή τοῦ *καινούργιου στρατοῦ*. Ἐζοῦσαν πάντοτε στοὺς στρατῶνες, δὲν παντρεύονταν καὶ δὲν ἤξεραν ἄλλον

κατέοα ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο. Ἔτσι λησμονοῦσαν τὴν κατα-
γωγὴ καὶ τὴ θρησκεία τους καὶ γίνονταν οἱ πιὸ φοβεροὶ
καὶ πιὸ ἄγριοι διῶχτες τῆς Πίστης καὶ τῆς Πατρίδας.

2. Ἐξισλαμισμός. Ὅταν γιὰ πρώτη φορά ἐγκατα-
στάθηκαν οἱ Τοῦρκοι κοντὰ στὴν Προῦσα, ἦταν 400
οἰκογένειες μονάχα. Καὶ ὅμως ἀποτέλεσαν ἓνα μεγάλο
καὶ ἰσχυρὸ κράτος μὲ πολλῶν ἑκατομμυρίων πλη-
θυσμὸ! Πῶς ἐγινε αὐτό; Τοῦτο γίνηκε, γιατί οἱ Τοῦρ-
κοι τοὺς περισσότερους κατοίκους τῶν χωρῶν, ποὺ ὑπο-
δούλωναν φρόντιζαν νὰ τοὺς ἐξισλαμίζουν. Καὶ ἄλλοι
ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἐξισλαμίζοντο μὲ τὴ βία, γιὰ νὰ
ἀποφύγουν τοὺς βαριοὺς φόρους ἢ τὶς καταδιώξεις τῶν
Τούρκων καὶ ἄλλοι ἐξισλαμίζονταν θεληματικά, γιὰ νὰ
πάρουν πλούτη, τιμὲς καὶ ἀξιώματα. Καὶ τὸ χειρότερο
ἀκόμη ἦταν, ποὺ ὅλοι αὐτοὶ γίνονταν ὕστερα, σὰν τοὺς
Γενίτσαρους, οἱ πιὸ ἄγριοι καὶ πιὸ φανατικοὶ Ὀθω-
μανοὶ—καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ δείξουν τὴν πίστη καὶ τὴν ἀφο-
σίωσή τους στὴ νέα θρησκεία καὶ στὸ νέο κράτος...

3. Ἐκπατρισμός τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτὰ λοιπὸν
τὰ παθήματα καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς πολλοὶ Ἕλληνας
ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ νὰ
πᾶνε σὲ ξένα μέρη ἔφυγαν μπροστὰ ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ
μπόρα γιὰ νὰ γλιτώσουν τὴ ζωὴ τους ἢ γιὰ νὰ ζήσουν
ἤσυχτοι καὶ λεύτεροι σὲ πιὸ πολιτισμένες χῶρες. Μέσα
σ' αὐτοὺς ἦταν πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι καὶ ἔ-
ξυπνοι καὶ πρὸ πάντων καλλιτέχνες καὶ λόγιοι, ποὺ
δίδαξαν στὴν Ἰταλία τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἔφε-
ρα στὴν Εὐρώπη τὴν ἀ ν α γ έ ν ν η σ η τῶν γραμ-
μάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἔτσι καὶ μὲ τὴν πτώση τῆς ἢ
Ἑλλάδα φώτισε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ὠδήγησε
στὴν ἀληθινὴ πρόοδο καὶ στὸν ἀληθινὸ πολιτισμὸ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

50.

ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Καὶ ὅμως μὲ ὅλα τὰ παθήματα καὶ τὰ βάσανα οἱ περισσότεροὶ Ἕλληνες, οἱ φτωχότεροι βέβαια καὶ οἱ ἀγράμματοι, ἔμειναν στὴν πατρίδα τους—τῇ φτωχῇ καὶ σκλαβωμένῃ Ἑλλάδα. Καὶ αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι τῆς μεγαλύτερης ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, γιατί ἦταν οἱ ὑπομονητικοὶ φρουροὶ τῆς πατρικῆς γῆς, οἱ ἄγρυπνοι φύλακες τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσας καὶ οἱ μαρτυρικοὶ στυλοβάτες τῶν Ἑλληνικῶν συνηθειῶν καὶ τῶν Ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐλπίδων. Οἱ Τοῦρκοὶ ποὺ πῆραν τίς Ἑλληνικὲς χῶρες, δὲν ἀποτελοῦσαν ἔθνος, ἀλλὰ στρατό, γι' αὐτὸ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ ὑπηκόους, ποὺ νὰ δουλεύουνε γι' αὐτούς. Δηλαδή χρειάζονταν γεωργοὺς καὶ ἐμπόρους, τεχνῖτες καὶ ναῦτες. Γιὰ τὴν αἰτία αὐτῇ, ἐνῶ ἐπέβαλαν στοὺς Ἕλληνες τόσες καταπιέσεις καὶ ἐξευτελισμοὺς, τοὺς ἄφηναν ὅμως νὰ ζοῦνε καὶ τοὺς ἔδωκαν καὶ μερικὰ προνόμια, ποὺ δὲν ἀφῆκαν τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος νὰ χαθῇ.

1. **Θρησκευτικὰ προνόμια.** Καὶ πρῶτα - πρῶτα ὁ Μωάμεθ ἔδωκε τὸ δικαίωμα στοὺς Ἕλληνες νὰ ἔχτελοῦν ἐλεύθερα τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα, γιατί ἀναγνώριζε πὼς οἱ Χριστιανοὶ ἀποτελοῦσαν ἓνα ἰδιαιτέρο θρησκευτικὸ κράτος, ποὺ ἦταν ὑπόδουλο σ' αὐτόν. Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴν ἔρθουν σὲ καμιά συνεννόηση οἱ

Ἐκκλησιᾶς καὶ τῶν Δυτικῶν καὶ λάβουν ἀπὸ αὐτοῦ καμιά βοήθεια, φρόντισε νὰ διατηρηθῇ ὁ χωρισμὸς τῶν δύο ἐκκλησιῶν-τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς· γι' αὐτὸ ὄχι μόνον ἀναγνώρισε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἀλλὰ διάταξε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐκλέξουν καὶ Πατριάρχη, γιὰτὶ χήρευε τότε ὁ πατριαρχικὸς θρόνος. Ζήτησε λοιπὸν καὶ βρῆκε ἀνάμεσα στοὺς ἀρχιερεῖς τὸ Γεώργιο Σχολάριο, καὶ ἐπέβαλε στοὺς Ἕλληνας νὰ τὸν ἐκλέξουν Πατριάρχη καὶ πράγματι οἱ ὀλίγοι ἐπίσκοποι καὶ πρόκριτοι ποὺ εἶχαν ἀπομείνει, τὸν ἐκλέξαν Πατριάρχη μὲ τὸ ὄνομα Γενάδιος. Ὁ Σουλτᾶνος προτίμησε αὐτόν, γιὰτὶ ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς μερίδας, ποὺ δὲν ἤθελε τὴν ἔνωση τῶν ἐκκλησιῶν. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐκλογήν ὁ Σουλτᾶνος τὸν κάλεσε σὲ δεῖπνο στὸ παλάτι του καὶ τὸν δέχτηκε μὲ μεγάλες τιμῆς· τοῦ ἔδωκε μεγάλες ὑποσχέσεις καὶ ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα γιὰ νὰ φύγῃ, τὸν ξεπροβόδωσε ὡς τὴν αὐτὴν καὶ τοῦ χάρισε χρυσὴν πατερίτσα, ὅπως ἔκαναν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴν ἐκλογήν κάθε νέου Πατριάρχη. Τέλος ὁ Μωάμεθ ἀναγνώρισε τὸν Πατριάρχη, ὄχι μόνον γιὰ θρησκευτικὸ ἀρχηγὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν λαῶν, παρὰ καὶ γιὰ πολιτικὸν τοῦ ἔθνους κυβερνήτην· γι' αὐτὸ ἐλέγονταν καὶ Ἐθνάρχης. Ἐτσι τὸ πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου, ποὺ κατὰπεσε μὲ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν, ἀνᾶρξε στὸ κράτος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν πολιτικὸν ἀρχηγὸν του, δηλαδὴ τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ἀντικατάστησε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ποὺ ἦταν Πατριάρχης καὶ Ἐθνάρχης. Ἐτσι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὰ μαῦρα τῆς σκλαβιάς χρόνια ἦταν ὄχι μόνον θρησκευτικὸν, ἀλλὰ καὶ ἔθνικὸν κέντρο,

πού σύνδεσε και συνένωσε όλους τους Έλληνες με τους δεσμούς τῆς γλώσσας και τῆς θρησκείας και ἦταν ἡ κυριώτερη ἐστία, πού φύλαξε ἄσβυστη τῆ φωτιά τοῦ Ἐθνισμοῦ και τῆς μεγάλης ιδέας τῆ φλόγα...

2. Φαναριῶτες. Ἀπό τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα τὸ Πατριαρχεῖο εἶχε τὴν ἔδρα του στὸ Φανάρι, μιὰ συνοικία τῆς Κωνσταντινούπολης, πού εἶναι στὸ νότιο μέρος τοῦ Κεράτιου κόλπου ἀφότου μάλιστα τὸ Πατριαρχεῖο ἔγινε τὸ θρησκευτικὸ και πολιτικὸ κέντρο τοῦ Ἐλληνισμοῦ, γύρω σ' αὐτὸ μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ ἐξέχοντες και οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες. Ὅλοι αὐτοὶ μὲ τὸν καιρὸ ἀποτέλεσαν μιὰ νέα τάξη εὐγενῶν, πού ὠνομάστηκαν Φαναριῶτες κι ἔπαιρναν διάφορες θέσεις στὰ Πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ οἱ Φαναριῶτες μαζί μὲ τους κληρικούς διεύθυναν τὶς ὑποθέσεις τοῦ ὑπόδουλου Ἐθνους, πού ὀλόκληρο ἐκεῖ τώρα εἶχε στρέψει τὰ μάτια του. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν πολὺ μορφωμένοι, εἶχαν μάθει ξένες γλώσσες και ἤξεραν πολὺ καλὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράματα, καλύτ' ἀπὸ τους ἀμόρφωτους Τούρκους. Γι' αὐτὸ ὁ Σουλτᾶνος τους μεταχειρίζονταν σὲ δημόσιες ὑπηρεσίες τοῦ κράτους σὲ ἀπλὲς ὑπηρεσίες στὴν ἀρχή, γιὰ γραμματικούς, γιὰ νὰ κάνουν τους λογαριασμούς τοῦ κράτους κλπ. Ἀργότερα ὅμως οἱ Τοῦρκοι τους μεταχειρίζονταν σὲ ἀνώτερες ὑπηρεσίες τους ἀνάθεταν νὰ κρατοῦν τὴν ἐξωτερικὴ ἀλληλογραφία και νὰ μεταφράζουν τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα γι' αὐτὸ ὠνομάζονταν *μεγάλοι διερμηνεῖς*. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἤξεραν και τὰ ἀπόρρητα, δηλαδὴ τὰ μυστικὰ τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, γι' αὐτὸ ὠνομάζονταν «ἐξ ἀπορρητῶν ἢ σύμβουλοι τοῦ κράτους». Ἄλλους πάλι ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Σουλτᾶνος τους

ἔστειλε ἡγεμόνες στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαυία, ποῦ μετὸν καιρὸ αὐτοὶ τίς μετὰβαλαν σὲ κέντρα Ἑλληνικά. Ἔτσι οἱ Φαναριώτες, μετὴ θέση καὶ τὴν ἐπιρροή ποῦ εἶχαν κοντὰ στοὺς Τούρκους, πολλές φορές ὑποστήριξα τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Ἐκκλησίας σὲ δύσκολες περιστάσεις καὶ προστάτεψαν τὴν ἐκπαίδευση τοῦ Ἔθνους.

3. Πολιτικά προνόμια. Ἐξὸν ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ προνόμια ὁ Μωάμεθ παραχώρησε στοὺς Ἕλληνες καὶ μερικὰ πολιτικά προνόμια: ἀναγνώρισε δηλαδὴ καὶ διατήρησε τίς κοινότητές τους, ὅπως, τίς εἶχαν διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου κατόπιν. Κάθε χωριὸ καὶ κάθε πόλη διάλεγε τοὺς ἄρχοντές της, τοὺς προεστούς ἢ δημογέροντες, δηλαδὴ τοὺς κοτσαμπάσηδες, ὅπως τοὺς ἔλεγαν οἱ Τούρκοι: οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ἔλυαν μετὰ πατρικὸ τρόπο τίς διαφορὲς τῶν Χριστιανῶν καὶ διαχειρίζονταν τὰ εἰσοδήματα τῆς κοινότητος φρόντιζαν γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων, προστάτευαν τοὺς συγχωριανούς των ἀπὸ τίς καταχρήσεις ἢ τίς καταπιέσεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ λάβαιναν μέρος στὰ συμβούλια, ποῦ ἔκαναν οἱ Τούρκοι διοικητὲς τῆς ἐπαρχίας γιὰ τίς διάφορες ὑποθέσεις. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἓνα εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων κάτω ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ κυριαρχία, ποῦ ὄχι λίγο βόηθησε στὴ διάσωση τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ.

60.

**ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΠΕΖΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ**

Ἄλλ' ἂν τὰ διάφορα προνόμια καὶ τὴν αὐτοδιοίκηση,

πού διέσωσαν τή θρησκεία καί τόν Ἐθνισμό, τὰ παρα-
χώρησαν οἱ Τούρκοι, τίς πεζικῆς ὅμως καί ναυτικῆς
δυνάμεις τῶν οἱ Ἕλληνες τίς ὠργάνωσαν μονάχοι τους
δυνάμεις μέ τίς ὁποῖες ὄχι μόνο διατήρησαν τὸ στρατιω-
τικὸ φρόνημα καί τὸν πόθο τῆς λευτεριᾶς, ἀλλ' ἀποτέ-
λεσαν καί τὸν πρῶτο στρατό, πού ἀγωνίστηκε μέ τοὺς
Τούρκους στή Μεγάλῃ Ἐπανάστασῃ.

1. Κλέφτες. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, πού ἔμει-
ναν στήν Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσῃ, δὲν μπο-
ροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τὴν ἀγριότητα καί τὴν τυραννία
τῶν Τούρκων· γι' αὐτὸ ἔπαιρναν τ' ἄρματα τους κι
ἀνέβαιναν σὲ ψηλά βουνά καί σὲ σπηλιές, πού δὲν μπο-
ροῦσε νὰ τίς πλησιάσῃ κανένας, γιὰ νὰ ζοῦν ἐλεύτεροι.
Ἀπὸ κατ' ἐξῆς πολλὰς φορές κατέβαιναν στίς πεδιάδες καί
πολεμοῦσαν τοὺς Τούρκους γιὰ τίς καταπίσεις, πού
ἔκαναν στοὺς συχωριανούς τῶν ἢ τοὺς ἄρπαζαν τὰ
πράματά τους ἢ τὰ κοπάδια τους. Αὐτοὶ ὀνομάσθηκαν
κ λ έ φ τ ε ς-ὄνυμα, πού τὰ ἥρωικά αὐτὰ παιδιὰ τοῦ
βουνοῦ τὸ ξευγένισαν μέ τὴν παλικαριά τους καί τοὺς
ἀγῶνες τους γιὰ τὴν Πατρίδα... Τὰ μέρη πού ἔμεναν,
ἐλέγονταν λ η μ έ ρ ι α· ἐκεῖ ἔκαναν σώματα, πού κα-
θένα εἶχε τὸν ἀρχηγό του. Ο κλέφτες εἶχαν ἀδερφικὴ
ἀγάπη ἀναμεταξύ τους καί ζοῦσαν μέ ἀπλότητα μεγάλῃ
ὑπόφερναν τὴν πείνα, τὴ δίψα καί τίς στερήσεις. Λίγες
ἐλιές ἢ λίγο τυρὶ κι ἓνα κομμάτι ψωμί ξερό ἦταν ἀρκετὴ
τροφή γι' αὐτούς. Ἀλλὰ τὸ πιὸ ἀγαπημένο τους φαγητὸ
ἦταν τὸ ἀρνὶ στή σοῦβλα. Ὅλη τους ἡ ζωὴ ἦταν ἓνας
ἀγῶνας διαρκῆς καί ἀτέλειωτος ἐναντίον τῶν Τούρκων.
Ὅταν δὲν πολεμοῦσαν, γυμνάζονταν στὸ πήδημα, στὸ
τρέξιμο, στὸ λιθάρι καί πρὸ πάντων στή σκοποβολή.
Σ' αὐτὴν ἦταν τόσο γυμνασμένοι, πού μποροῦσαν ἀπὸ

100 ἢ 200 μέτρα μακριὰ νὰ περνοῦνε τῆ σφαῖρα ἀπὸ δαχτυλίδι! Οἱ κλέφτες γιὰ μόνον ἕχτρό τους εἶχαν τὸν Τοῦρκο· γι' αὐτὸ ὁ κλέφτης μιὰ εἶχε εὐχαρίστηση νὰ σφάζῃ Τοῦρκους, ὅπως φαίνεται στὸ τραγούδι:

Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴν κλαῖς,
μόν' δός μου τὴν εὐχὴ σου
εὐχῆσου με, μανούλα μου
Τοῦρκους πολλοὺς νὰ σφάζω...

Οἱ κλέφτες ποτὲ δὲ χάριζαν τῆ ζωὴ σὲ Τοῦρκο αἰχμάλωτο· ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ὅσες φορές ἐπιαναν κανέναν κλέφτη, τοῦ ἔκαναν τὰ πιὸ φοβερὰ βασανιστήρια: τὸν σούβλιζαν ἢ τὸν ἔγδερναν ζωντανὸ ἢ τοῦ ἔσπαζαν τὰ κόκκαλα μὲ τὸ σφυρί! Κι ὅμως τὰ ὑπόφεραν ὅλ' αὐτὰ οἱ ἄντρες ἐκεῖνοι χωρὶς νὰ στεναῶσουν ἢ νὰ δακρῦσουν, χωρὶς νὰ βγάλουν μιὰ λέξη, ποὺ νὰ φανερώνη τὸν πόνο τους... Γι' αὐτό, ὅταν πολεμοῦσαν μὲ τοὺς Τοῦρκους, προτιμοῦσαν νὰ σκοτωθοῦν καλύτερα, παρά νὰ πιαστοῦν ζωντανοί. Ἡ πιὸ καλὴ εὐχὴ στὰ γλέντια τους ἦταν «κ α λ ὀ μ ο λ ὕ β ι», δηλαδή θάνατος στὸν πόλεμο ἀπὸ σφαῖρα-θάνατος ἐνδοξος καὶ ἡρωικός, παρά αἰχμαλωσία. Τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα ἦταν βαθιὰ ριζωμένο στὴν ψυχὴ τους· σὲ ὅποια ἀνάγκη καὶ ἂν βρίσκονταν, ποτὲ δὲν ἔβαναν χέρι σὲ πρᾶμα ἐκκλησιαστικὸ ἢ μοναστηριακὸ· οὔτε κλέφτης ἄλλαξε ποτὲ τὴν πίστη του!

2. Ἀρματολοί. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση, ἀφοῦ μὲ ὅλες τὶς προσπάθειές της δὲν μπόρεσε οὔτε νὰ ξολοθρέψῃ τοὺς κλέφτες, οὔτε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἀποφάσισε νὰ πάρῃ μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς στὴν ὑπηρεσία της· ἀνάθετε λοιπὸν σ' αὐτοὺς νὰ ἐμποδίζουν τὶς ἀρπαγὰς καὶ

τις ληστείες τῶν ἄλλων, νὰ φυλάνε τὰ στενὰ περάσματα τῶν βουνῶν καὶ νὰ κρατοῦνε ἡσυχία στὸ διαμέρισμά τους. Αὐτοὶ ὠνομάζονταν ἄρματολοὶ καὶ οἱ τόποι ποὺ φύλαγαν ἄρματολίκια κάθε σῶμα εἶχε τὸν ἀρχηγό του, ποὺ ἐλέγονταν καπετάνιος, ὁ βοηθός του ἐλέγονταν πρωτοπαλίκαρο καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι παλικάρια. Μὲ ὄλ' αὐτὰ οἱ ἄρματολοὶ δὲν ἦταν ἐχτροὶ μὲ τοὺς κλέφτες τοὺς ἔδνε μυστικὰ ἢ κοινῇ γιὰ τὴν Πατρίδα ἀγάπη, ἢ κοινῇ θρησκεία καὶ τὸ κοινὸ ἐναντίον τῶν Τούρκων μῖσος. Γι' αὐτὸ οἱ ἄρματολοὶ, ὅσες φορές ἔβλεπαν τοὺς Τούρκους νὰ βασανίζουν τοὺς ὁμοθρήσκους των, ἐπιάνοντο μὲ αὐτοὺς καὶ ἀφήνοντας τ' ἄρματολίκια των γίνονταν πάλι κλέφτες.

Γι' αὐτὸ τὰ ὀνόματα κλέφτης καὶ ἄρματολὸς δὲν εἶχαν καμιὰ διαφορὰ.

3. Κλέφτικα τραγούδια. Τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὴ ζωὴ τῶν κλεφτῶν ἐξυμνοῦσαν τὰ κλέφτικα τραγούδια—τὰ πιὸ πολύτιμα πετράδια τῆς νεοελληνικῆς ποίησης. Τὰ κλέφτικα τραγούδια θαυμάζονται, κι ἀπὸ τοὺς ξένους ἀκόμη, γιὰ τὴ φυσικὴ τους χάρη, τὴ μελαγχολικὴ γλυκύτητα καὶ τὴν εὐγένεια τῶν αἰσθημάτων, ποὺ ἐκφράζουν καὶ διερμηνεύουν. Εἶναι ἀληθινὰ ἀριστουργήματα. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια δὲν εἶναι ἔργα ἑνὸς ἢ γνωστοῦ ποιητοῦ ἐπλάστηκαν ἀπὸ τὸ λαό. Γι' αὐτὸ εἶναι τὰ πιὸ γνήσια μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς κατάστασής του κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς καὶ τὰ κάμνει πιὸ πολύτιμα γιὰ μᾶς ἢ σκέψη πὼς τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐξύψωναν τὸ φρόνημα τῆς ἡρωικῆς ἐκείνης γενιᾶς, κρατοῦσαν πάντα ἄσβεστο τὸν πόθο τῆς λευτεριᾶς καὶ ἔψαλλαν τοὺς πόθους της καὶ

τὰ ὄνειρά της ἢ τις συμφορές της καὶ τὰ βάσανά της...

4. Μανιάτες, Σφακιανοὶ καὶ Σουλιῶτες. Ἐξὸν ἀπὸ τοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες, συντηροῦσαν ἀρκετὲς πεζικὲς δυνάμεις οἱ Μανιάτες, οἱ Σφακιανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶτες, ποὺ ἦταν σχεδὸν ἐλεύτεροι καὶ μόνο μικροὺς φόρους πλήρωναν στοὺς Τούρκους-τὸ μόνο σημάδι πῶς ἀναγνώριζαν τὴν Τουρκικὴ κυριαρχία. Οἱ τόποι τοὺς χρησίμευαν γιὰ καταφύγια σὲ κάθε καταδιωκόμενον ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἢ ἦταν ὀρμητήρια γιὰ κάθε ἐξέγερση ἢ κάθε ἐπανάσταση.

70.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1. Τὰ νησιά. Οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ ἰδίως τὰ Ἑλληνικὰ νησιά, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ προετοίμασαν καὶ διοργάνωσαν τὶς ναυτικὲς δυνάμεις τοῦ κράτους κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Γιατὶ εἶχαν ναῦτες καλοὺς, ποὺ ἦ ἀντοχή, ἢ τόλμη καὶ ἢ λιτότητά τους, τοὺς ἔκαναν ἀκαταγώνιστους σὲ πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Μὲ τὰ καράβια τους ἐμεροῦσαν σὲ ὅλη τὴν Τουρκία τὸ μικροεμπόριο, γύριζαν σ' ὅλα τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ σύναζαν πλοῦτη, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν ἢ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινότητάς των ἢ γιὰ νὰ κατασκευάζουν μεγαλύτερα πλοῖα. Ἡ κίνηση αὐτὴ καὶ τὰ ταξίδια ὠφέλησαν πολὺ τὸ Ἔθνος, γιατί οἱ Ἕλληνες γνώρισαν ἀνώτερον κόσμον, εἶδαν πῶς ζοῦσαν οἱ ἄλλοι λαοὶ καὶ ἐνωσαν πῶς ἡ Τουρκία δὲν ἦταν δὲ καὶ τόσο φοβερὸν κράτος, ὅπως νόμιζαν ὅταν ἔσκυβαν κάτω ἀπὸ τὴ φτέρνα της...

2. Ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλά παράλια· καὶ ἡ θάλασσα τὴν ἀγκυλιάζει ἀπὸ παντοῦ. Ὀλόγυρά της εἶναι σπαρμένα νησιά-τόσες φωλιές ζωῆς καὶ φωτιᾶς. Γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴ φύση τῆς χώρας τῶν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο γιὰ τὴν ἔχουν φυσικὰ ἐμπορικὸ καὶ ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα, ἦταν ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐποχὴ λαὸς ἐμπορικὸς καὶ ναυτικός. Καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς οἱ Ἕλληνες εἶχαν πάρει στὰ χέρια τοὺς ὅλο τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ ναυτιλίαν τῆς Μαύρης θάλασσας καὶ ἔσχιζαν μὲ τόλμη ὅλη τὴ Μεσόγειον θάλασσα. Μὲ τὰ καράβια τοὺς μεταφέρναν σιτάρια ἀπὸ τὴν Ρωσία ἢ τὰ ἐγγύρια προϊόντα τοὺς στὴν Εὐρώπην ἀπὸ ἐκεῖ πάλι ἔπαιρναν ἀποικιακὰ, γυαλικά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ 1774 τὸ Ἑλληνικὸ ἐμπόριο καὶ ἡ ναυτιλία πῆραν μεγάλη πρόοδο καὶ ἀνάπτυξιν, γιὰ τὸ τότε, ὕστερα ἀπὸ ἓνα μεγάλο πόλεμον ἀναμεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ἐγένετο μιὰ ἐμπορικὴ συνθήκη, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη πέτυχε ἐπὶ τέλους καὶ ἓνα προνόμιον γιὰ χάριν τῶν Ἑλλήνων-να ἐπιτρέπεται δηλαδὴ στὰ πλοῖα τοὺς να πλέουσι μὲ τὴ Ρωσικὴ σημαίαν. Ἀπὸ τότε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν, τῆς Ὑδρας, τῶν Ψαρῶν, τῆς Μυκόνου καὶ ἄλλων νησιῶν, ἄρχισαν μὲ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσικῆς σημαίας νὰ σχίζουσι λεύτερα τὰς θάλασσας καὶ νὰ μεταφέρουσι τοὺς λιμένες τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κάθε προϊόν καὶ κάθε ἐμπόρευμα. Ἔτσι ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία προώδεψε πολὺ. Ἀλλὰ τὴ μεγαλύτερη πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν πῆρε τὸ ναυτικὸ τῶν Ἑλλήνων τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀργότερα κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ποὺ ὁ με-

γάλος Ναπολέοντας επέβαλε στήν Ἀγγλία τότε ὀλόκληρο τὸ ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴν Δύση ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες τότε πλούτησαν πολὺ σὰν τολμηροὶ θαλασσινοὶ ποὺ ἦταν, περιφρονοῦσαν τὸν κίνδυνο καὶ σπάζοντας τὸν ἀποκλεισμὸ ἔφεραν στοὺς Εὐρωπαϊκούς λιμένες σιτάρι καὶ ἀποικιακά, ποὺ τὰ πωλοῦσαν σὲ μεγάλες τιμές. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες κατασκεύασαν πολλὰ νέα καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ στοὺς πρῶτους ἐμπορικοὺς λιμένες τῶν Εὐρωπαϊκῶν πόλεων ἱδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ σύστησαν κοινότητες, ὅπως στὴ Μασσαλία, στὴν Τεργέστη, στὸ Λονδίνο, στὴν Ὀδησσὸ καὶ σ' ἄλλα μέρη-κοινότητες, ποὺ πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἀκμάζουν ὡς τὰ σήμερα.

3. Ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Στοὺς χρόνους ἐκείνους μάστιζαν τὴ Μεσόγειο θάλασσα πειρατὲς φοβεροί, οἱ Μωαμεθανοὶ ἀπὸ τὸ Ἀλγέρι καὶ τὴν Τύνιδα, ποὺ λήστευαν τὰ πλοῖα γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀναγκάζονταν νὰ κάνουν καράβια γλήγορα καὶ δυνατὰ καὶ νὰ τὰ ὀπλίζουν μὲ ὅπλα καὶ κανόνια, σὰν νὰ ἦταν πολεμικά. Ἐπαιρναν ἀκόμη καὶ πολλοὺς ναῦτες μέσα γιὰ νὰ παραβγαίνουν καὶ νὰ πολεμοῦνε μὲ τοὺς πειρατὲς. Κι ἔτσι οἱ συχνὲς συμπλοκὲς μὲ τοὺς πειρατὲς ἐξασκοῦσαν τοὺς ναῦτες μας στὴ χρήση τῶν ὅπλων καὶ στοὺς θαλασσινοὺς ἀγῶνες ἔτσι τὰ ὀπλισμένα ἐμπορικὰ καράβια μεταβλήθηκαν σιγὰ-σιγὰ σὲ πολεμικά κι ἀποτέλεσαν τὸ πολεμικὸ ναυτικὸ τῶν Ἑλλήνων, τὸ ναυτικὸ, ποὺ τόσο συντέλεσε στὴν ἀπελευθέρωση τῆς σκλαβωμένης πατρίδας μας καὶ ἀνανέωσε τὰ τρόπαια τῆς Μυκάλης καὶ τῆς Σαλαμίνας...

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

Οἱ περισσότεροι, καθὼς εἶπαμε, μορφωμένοι Ἕλλη-
γες, καὶ πρωτύτερα καὶ ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση
τῆς Κωνσταντινούπολης, ἔφυγαν εἰς τὴν Ἰταλία καὶ σὲ
ἄλλες χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅπου μετέφεραν
τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἔτσι ἢ Ἑλλάδα ἔμεινε χωρὶς
γραμματισμένους καὶ χωρὶς δασκάλους. Τὰ σχολεῖα
ἔκλεισαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ διακόσια σχεδὸν χρόνια
βασίλευε ἐδῶ τὸ σκότος καὶ ἡ ἀμάθεια.

1. Κρυφὰ σχολεῖα. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ὑπό-
ταξαν τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἐδιώξαν τοὺς δα-
σκάλους καὶ ἔκλεισαν ὅλα τὰ σχολεῖα, γιὰ νὰ μείνουν
οἱ πατέρες μας ἀγράμματοι καὶ ἔτσι ξεχάσουν τὴν κατα-
γωγή τους, τὴν ἐθνικότητά τους καὶ τὴν ἱστορία τους.
Οἱ δυστυχημένοι ὅμως σκλάβοι, πού ἤξερα τὴν ἀξία
τῶν γραμμάτων, ἔστειλαν τὰ παιδιὰ τους σὲ μερικοὺς
γραμματισμένους ἢ σὲ παπάδες ἢ εἰς τὰ μοναστήρια,
ὅπου οἱ καλόγεροι τοὺς δίδασκαν ὀλίγα κολλυβογράμ-
ματα μὰ τὰ ἔστειλαν κρυφὰ, γιὰ νὰ μὴ τοὺς νιώθουν
οἱ Τοῦρκοι, καὶ πρὸ πάντων τῆ νύχτα, ὅπως φαίνεται
καὶ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου νὰ περπατῶ,
Νὰ πηγαίνω εἰς τὸ σχολεῖο, νὰ μαθαίνω γράμματα
Γράμματα σπουδάματα, τοῦ Θεοῦ τὰ πράματα...

2. Τὰ πρῶτα σχολεῖα. Ἀργότερα ὅμως, ἰδίως ἀπὸ
τὸ 17ο αἰῶνα, οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ φέρονται μαλα-
κώτερα εἰς τοὺς ραγιαδες ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες κατάρ-
θωναν μὲ διάφορα μέσα νὰ παίρνουν ἄδειες καὶ νὰ συ-
σταίνον εἰς πολλὰ μέρη διάφορα σχολεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα

ἄφθονο χύονταν τὸ νᾶμα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, μορφώνονταν τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ φωτίζονταν ἡ Ἐθνικὴ συνείδησις. Ἀπὸ τὰ πρῶτα σχολεῖα τοῦ ιδρύθησαν τότε ἦταν ἡ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή, ποῦ ιδρύθη στὴν Πόλῃ ἄλλο σπουδαῖο σχολεῖο ἦταν τὰ Γιάννενα, ποῦ ιδρύθη μετὰ τὴν συνδρομὴν πλουσίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴ Βενετία ἄλλα σχολεῖα ὀνομαστά ἦταν τῆς Ἀθήνας, τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῆς Δημητσάνας καὶ ἄλλων μερῶν.

3. Δασκάλοι τοῦ Γένους. Στὰ σχολεῖα αὐτὰ διδάξαν λαμπροὶ δασκάλοι, καὶ πρὸ πάντων ἄνθρωποι ποῦ ἀγαποῦσαν πολὺ τὴν Πατρίδα-ἀληθινοὶ δασκάλοι τοῦ Γένους αὐτοὶ συντέλεσαν στὴν ἀναγέννησι τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ἔδωσαν νέα ζωὴ μορφώνον τὸ πνεῦμα τῶν παιδιῶν καὶ τοὺς μετὰδιδαν φρονήματα Ἑλληνικά τοὺς ὕψωναν τὸ ἐθνικὸ φρόνημα καὶ τοὺς ἀναβαν τὴ φωτιὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ γιὰ τὸ ἔθνος καὶ γιὰ τὴ λευτεριά...

Οἱ δασκάλοι αὐτοὶ ἦταν πολλοὶ-ἥρωες ἄγνωστοι καὶ ἀφανεῖς οἱ περισσότεροι· οἱ πρὸ γνωστοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἦταν ὁ Παλαμᾶς, ὁ Βούλγαρις, ὁ Δοῦκας, ὁ Γαζῆς, ὁ Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ ἄλλοι. Ὁ ἀνώτερος ὅμως ἀπὸ ὅλους, ἂν καὶ δὲ χρημάτισε δάσκαλος, ἦταν ὁ Κοραῆς, ποῦ θὰ μιλήσωμε γι' αὐτὸν παρακάτω-ἀνώτερος γιὰ τὴ σοφία καὶ τὴν πολυμάθειά του καὶ γιὰ τὴ φλογερὴ ἀγάπη του γιὰ τὴν πατρίδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

9ο

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Τοπικές επαναστάσεις. Ἡ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπία τῶν Τούρκων καὶ οἱ ἀτελείωτοι ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν μὲ αὐτούς, κρατοῦσαν ὄχι μόνο ζωηρὸ τὸ φρόνημα, ἀλλὰ καὶ διατηροῦσαν τὸν πόθο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἀκμαῖο καὶ ἄσβυστο.

Γι' αὐτὸ πολλὰς φορές οἱ προπάτορές μας πῆραν τὰ ὄπλα στὰ χέρια καὶ προσπάθησαν νὰ ἀποχτήσουν τὴ λευτεριά τους. Μὰ γιὰτί δὲν ἐπαναστατοῦσαν ὅλοι μαζί, παρὰ ἄλλοτε ἐπαναστατοῦσε μιὰ Ἑλληνικὴ χώρα ἢ ἐπαρχία καὶ ἄλλοτε ἐπαναστατοῦσε ἄλλη, γι' αὐτὸ εὐκόλα καταβάλλονταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ πνίγονταν οἱ ἐπαναστάσεις αὐτὲς στὸ αἶμα τους...

2. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1770. Τὸ ἀνυπόταχτο καὶ φιλελεύθερο πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων τὸ ξεμεταλλεύτηκαν πολλὰς φορές γιὰ τὰ συμφέροντά τους οἱ Βενετοί, οἱ Φράγκοι καὶ πρὸ πάντων ἡ ὁμόδοξη Ρωσία. Οἱ Ρῶσοι δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου, σκέφτηκαν νὰ καταχτήσουν τὴν Πόλη καὶ γι' αὐτὸ περιποιοῦνταν μὲ κάθε τρόπο τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ὑποκινοῦσαν σὲ ἐπαναστάσεις μὲ τὸ σκοπὸ ν' ἀδυνατίσουν τὴν Τουρκία καὶ ἔτσι νὰ μπορέσουν νὰ τὴν καταβάλουν εὐκολώτερα. Ὅταν λοιπὸν ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῆς Ρωσίας ἡ Αἰκατερίνη, ἔστειλε στὴν Ἑλλάδα

τὸ Γεώργιο Παπάζολη, "Ἕλληνα ποῦ ἦταν ἀξιωματικὸς στὸ Ρωσικὸ στρατό, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ προετοιμάσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων γιὰ ἐπανάσταση. Ὁ Παπάζολης ἔτρεξε παντοῦ καὶ συνελνοήθηκε μὲ πολλοὺς προύχοντες ἀρματολούς, δεσποτάδες καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸν

Αἰκατερίνη ἡ μεγάλη

μπέη τῆς Μάνης Μ α υ ρ ο μ ι χ ἄ λ η, καὶ τὸ δυνατὸ προύχοντα τῶν Καλαμῶν Μ π ε ν ἄ κ η. Ὅλοι μὲ συγκίνηση τὸν ἄκουαν καὶ μὲ ἐνθουσιασμὸ δέχονταν τὶς προτάσεις του. Ἀπὸ τότε ἄρχισαν φῆμες νὰ διασταυρῶνται καὶ πολλὲς διαδόσεις ν' ἀνάβουν τῇ φαντασίᾳ τοῦ λαοῦ.

Καὶ πράγματι σὲ λίγο ἄρχισε πόλεμος ἀναμεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας ἀργότερα ὁ Ρωσικὸς στόλος μὲ τοὺς ἀδερφοὺς Ὀρλώφ, ἔρχεται στὴν Πελοπόννησο. Τότε οἱ Ἕλληνες σήκωσαν ἐπανάσταση. Ἀλλὰ γιὰ κακὴ τύχη τὸ κίνημα αὐτὸ ἦταν προωρισμένο νὰ ἀποτύχη, γιὰτὶ δὲν τὸ εἶχαν ὀργανώσει καλὰ οἱ Ρῶσοι ἀρχηγοί. Ὁ Σουλτᾶνος μόλις ἔμαθε τὸ κίνημα ἀμέσως ἔστειλε 15000 Ἀρβανῆτες, ποῦ τὸ ἐπνίξαν στο αἶμα... Οἱ Ρῶσοι ἔφυγαν κι ἔτσι ἄφηκαν στὴν τύχη τους τοὺς δυστυχισμένους Ἕλληνες... Σὲ ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς χῶρες ἔγιναν μεγάλες σφαγές τότε τῇ μεγαλύτερη ὅμως καταστροφῇ ἔπαθε ἡ Πελοπόννησος. Ἡ χώρα αὐτὴ ἐρημώθηκε. Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς ἄλλοι σφάγηκαν καὶ ἄλλοι πουλήθηκαν σκλάβοι μόνο λίγοι σῶθηκαν, ποῦ ἔφυγαν στὴν Ἑπτάνησο ἢ ποῦ πῆραν τὰ βουνά... Καὶ ἡ ἄγια

Ρωσία, όταν έκανε την ειρήνη της με την Τουρκία, δέ φρόντισε καθόλου για τή δυστυχισμένη Έλλάδα: αρκέσθηκε μονάχα στην κατάκτηση τής Κριμαίας-δηλαδή στην ικανοποίηση τών δικών της συμφερόντων!...

3. Δεύτερη επανάσταση τών Έλλήνων. Άλλά τὸ πρῶτο αὐτὸ πάθημα δὲν ἔγινε μάθημα στοὺς "Έλληνες" τόσο ἦταν ζωηρὸς ὁ πόθος γιὰ τὴ λευτεριά. Καὶ ὅταν σὲ λίγα χρόνια (1788) οἱ Ρῶσοι ἄρχισαν νέο πόλεμο με τοὺς Τούρκους, ἡ Αἰκατερίνη πάλι παρακίνησε τοὺς "Έλληνες σὲ επανάσταση. Τότε ὁ "Έλληνας Λάμπρος Κατσόνης, ποὺ ἦταν λοχαγὸς στὸ Ρωσικὸ στρατό, πῆγε στὴν Τεργέστη καὶ με τὴ βοήθεια τῶν ἐκεῖ "Ελλήνων ἐμπόρων, ἀγόρασε 3 καράβια, με τὰ ὁποῖα ἄρχισε τὶς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῶν Τούρκων τρέχοντας στὸ Αἶγαῖο πέλαγος ἔπιασε 12 Τουρκικὰ καράβια, με τὰ ὁποῖα αὐξήσε τὸ στόλο του. Μ' αὐτὰ κυρίεψε τὸ Καστελόρριζο, νίκησε δυὸ φορές τὸν Τουρκικὸ στόλο καὶ ἔγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Ἐπειτα, ἀφοῦ πῆρε μαζί του καὶ τὸν περίφημο ἄρματολὸ Ἄντρίτσο με 500 παλικάρια, νίκησε τὸν Τουρκικὸ στόλο στὸ στενὸ, ποὺ εἶναι ἀνάμεσα στὴν Εὐβοία καὶ στὴν Ἄνδρου· μὰ τὴν ἄλλη μέρα, ὅταν ἔφτασε ὁ Ἄλγερινὸς στόλος καὶ ἐνώθηκε με τὸν Τουρκικὸ, ὁ Κατσόνης νικήθηκε. Ἐσχότωσε ὅμως 3000 Τούρκους καὶ πολλὰ καράβια τοὺς βούλιαξε. Τότε γίνηκε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

Σὰν σοῦ ξαναρέση, Λάμπρο,
Ξαναπέρν' ἀπὸ τὴν Ἄντρο...

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ ἥρωας δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του· προετοίμασε νέο στόλο καὶ ἦταν ἕτοιμος ν' ἀρχίσῃ πάλι

τούς δοξασμένους αγῶνες του ἔξαφνα τότε λαβνίνει διαταγή ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη νὰ πάψη τὸ πόλεμο, γιατί αὐτὴ ἔκαμε εἰρήνη μὲ τούς Τούρκους. Ὁ Κατσόνης ὅμως γιατί ἡ αὐτοκράτειρα δὲ φρόντισε καὶ πάλι γιὰ τὴ δυστυχισμένη Ἑλλάδα, τόσο θύμωσε, πὺ εἶπε: «ἂν ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε τὴν εἰρήνη της, ὁ Λάμπρος ἀκόμα δὲν ὑπόγραψε τὴ δική του». Κι ἀφοῦ πῆρε τὸ φίλο του Ἄντριτσο, ἔπιασε τὸ Ταίναρο καὶ προσκάλεσε τούς Λάκωνες νὰ παναστατήσουν. Μὰ κείνοι δὲν κουνήθηκαν. Τότε σὰν εἶδαν πὺς χωρὶς ξένη βοήθεια δὲν μπορούσαν νὰ ξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα, πῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ χωριστοῦν. Καὶ ὁ Κατσόνης γύρισε στὴ Ρωσία, ὅπου πέθανε γεμάτος δόξα καὶ τιμές ὁ Ἄντριτσο, ἀφοῦ πέρασε μὲ τὰ παλικάρια του τὴν Πελοπόννησο, ἔφτασε στὴ Ρούμελη καὶ ὕστερα στὴν Ἐπτάνησο. Στὴν Κέρκυρα ὅμοι: τὸν ἔπιασαν οἱ ἐλεεινοὶ Βενετοί: κι ἀφοῦ τὸν φυλάκισαν, ὕστερα τὸν παράδωκαν στοὺς Τούρκους. Αὐτοὶ τὸν ἔφεραν δεμένο στὴν Πόλη, ὅπου τοῦ πρότειναν νὰ τὸν κάμουν πρῶτον καπετάνιο, ἂν γίνονταν Μωαμεθανός. Μὰ ὁ γενναῖος ἄντρας, πιστὸς στὴ θρησκεία του καὶ στὴν Πατρίδα, δὲ δέχτηκε τίς προτάσεις τους γι' αὐτὸ τὸν ἔρριξαν στὴ φυλακὴ κι ἐκεῖ πέθανε ὕστερ' ἀπὸ σκληρὰ βασανιστήρια...

100

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ βασιλέας στὴ Γαλλία εἶχε μεγάλη δύναμη καὶ ἔκανε ὅ,τι ἤθελε. Οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς, γιὰ νὰ κρατήσουν τίς μεγάλες τους περιουσίες καὶ τὰ προνόμιά τους, πλη

σίασαν πολὺ τὸ βασιλέα κι ἔγιναν πιστοὶ ὑπηρετές του. Ἔτσι ὅλα τὰ ἀξιώματα κα. ὅλα τὰ χτήματα τὰ εἶχαν οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοί, ἐνῶ ὅλοι οἱ φόροι καὶ ὅλα τὰ βάρη ἦταν ἀπάνω στὸ λαό. Γι' αὐτὸ κατὰ τὸ 1789 ὁ λαὸς ἐπαναστάτησε καὶ κατάργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου πῆρε τὰ χτήματα, πού εἶχαν ὡς τότε οἱ εὐγενεῖς καὶ αὐτοὶ τὰ δούλευαν σὰ σκλάβοι, κι ἀκόμα κήρυξε τὴ λευτεριά

κα τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν πολιτῶν στὸ τέλος κατάργησε καὶ τὴ βασιλεία καὶ καταδίκασε σὲ θάνατο τὸ βασιλέα, γιατί ἀποδείχτηκε πὼς εἶχε ἔρθει σὲ κρυφὴ συνεννόηση μὲ τοὺς ἐχτροὺς τῆς Γαλλίας. Ὁ θάνατος ὁμοῦ τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας τάραξε ὅλους τοὺς βασιλιάδες τῆς Εὐρώπης, γι' αὐτὸ κήρυ-

Ὁ Μεγάλος Ναπολέοντας

ξαν ὅλοι τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Μὰ τὴ Γαλλία στὴν περίσταση αὐτὴ τὴν ἔσωσε ὁ Μεγάλος Ναπολέοντας, πού ὕστερα ὁ λαὸς τὸν ἔκανε καὶ αὐτοκράτορα. Ἀπὸ τὴ Γαλλία τότε μεταδόθηκαν καὶ στὴν ἄλλη Εὐρώπη οἱ ἀρχές τῆς ἰσότητας καὶ τῆς λευτεριάς· ξεσήκωσαν ἀκόμα καὶ τοὺς Ἕλληνες, πού πάντα διψοῦσαν γιὰ τὴ λευτεριά. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔλεγε πὼς ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση τοῦ ἀνοιξε τὰ μάτια καὶ σήμανε «σὰν σάλπιγγα τῆς δεύτερης παρουσίας, πού διαλαλοῦσε πὼς πλησιάζει ἡ μέρα τῆς λευτεριάς». Μὰ ἰδιαίτερα ξεσήκωσε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση τὴν ψυχὴ τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ τοῦ Κοραῆ.

2. Ρήγας Φεραῖος. Ὁ Ρήγας γεννήθηκε σ' ἓνα χω-
ριό τῆς Θεσσαλίας, τὸ Βελεστιῖνο, γι' αὐτὸ

λέγονταν Βελεστινλῆς· μὰ γιατί στο Βελε-
στιῖνο ἦταν τὴν παλιὰ ἐποχὴ ἡ πόλη Φεραί, τὸν ὠνόμαζαν

καὶ Φεραῖο. Ὁ Ρήγας, ἀφοῦ ἄκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα στὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοροῦς, ἔγινε ὕστερα δασκαλὸς στὸν Κισσό, ἐν' ἄλλο χωριὸ τοῦ Πηλίου. Μὰ σὰν δὲν μπορούσε νὰ βλέπῃ τὰ βάσανα, ποὺ ὑπόφεραν οἱ συχωριανοὶ του ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔφυγε καὶ πῆγε στὸ Βουκουρέστι, ἔκει συμπλήρωσε τὶς σπουδές του καὶ ἔμαθε ξένες γλῶσσες· τότε ὁ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας Μαυρογένης πῆρε τὸ Ρήγα γιὰ γραμματέα του. Σὲ λίγο ἄρχισε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ἡ ὁποία τόση ἐντύπωση ἔκανε στὴν πατριωτικὴ ψυχὴ τοῦ Ρήγα, ποὺ ἀπὸ τότε τοῦρθε ἡ ἰδέα νὰ κινήσῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἀκόμη καὶ τοὺς ἄλλους λαούς, σὲ ἐπανάσταση κατὰ τῶν Τούρκων. Γι' αὐτὸ σύστησε μιὰ μυστικὴ Ἐταιρία, ποὺ περιλάβε προεστῶτες, ἀρματολούς, δεσπότηδες, πλουσίους, ἐμπόρους καὶ καπεταναίους. Στὸ 1796 ὁ Ρήγας πῆγε στὴ Βιέννη καὶ κεῖ ἄρχισε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του. Τύπωσε πολλὰ ὠφέλιμα βιβλία καὶ ἔβγαλε τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδας—τῆς μεγάλης Ἑλλάδας μὲ πρωτεύουσα τὴν Πόλη, γιὰ νὰ φωτίσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς δείξῃ ποιά ἦταν μιὰ φορὰ ἡ πατρίδα τους καὶ πῶς εἶχε καταντήσῃ τότε. Καὶ γιὰ νὰ ξεσηκώσῃ ἀκόμα περισσότερο τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνάψῃ τὸν ἐνθουσιασμό τους γιὰ τὴ λευτεριά, ἔκαμε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, ποὺ διαδόθηκαν σ' ὅλα τὰ μέρη καὶ τὰ τραγουδοῦσαν παντοῦ. Τὰ τραγούδια αὐτὰ συγκινοῦσαν τὶς καρδιές τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔκαναν νὰ περιμένουν μὲ παλμούς τὴν ἐπανάσταση. Ἐνῶ ἀπὸ τὰ φλογερὰ ἐκεῖνα τραγούδια εἶναι ὁ θ ο ὕ ρ ι ο ς, δηλ. ὁ πολεμικὸς ὕμνος, ποὺ οἱ Ἕλληνας τὸν τραγουδοῦσαν μὲ δάκρυα στὰ μάτια:

“Ὡς πότε παλικάρια θὰ ζοῦμε στὰ στενὰ
μονάχοι σὰν λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά;
σπηλιές νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγωμ’ ἀπ’ τὸν κόσμο γιὰ τὴ πικρὴ σκλαβιά;
”Ὑστερα πῆγε στὴν Τεργέστη κι ἀπὸ κεῖ εἶχε σκοπὸ
νὰ πάη στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς
ἐπαναστάσεως τοῦ ἤρθε μάλιστα ἡ ἰδέα νὰ περάσῃ πρω-
τύτερα ἀπὸ τὴν Ἰταλία, γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸ Ναπολέ-
οντα, δοξασμένον τότε στρατηγὸ τῆς Γαλλίας, πλὴ ἀπ’
αὐτὸν περίμενε βοήθεια γιὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ
ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία τὸν ἔπιασε μὲ τοὺς 6 συντρό-
φους του καὶ μαζὶ τοὺς ἔστειλε δεμένους στὸν Τοῦρκο
Πασᾶ τοῦ Βελιγραδίου. Αὐτὸς τοὺς σκότωσε, ἀφοῦ
πρῶτα τοὺς βασάνισε καὶ τὰ πτώματά τους τάρριξε
στὸ Δούναβη ποταμὸ! Λένε πὼς ὁ Ρήγας τὴν ὥρα
ποῦ πέθαινε, εἶπε: «Ἐγὼ ἀρκετὸ σπόρο ἔσπειρα, ποῦ
γλήγορα θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ ἔθνος θὰ θερίσῃ τὸ γλυ-
κὸ του καρπὸ». Καὶ ἀληθινὰ ἡ προφητεία τοῦ Ρήγα
ξεπληρώθηκε· ὁ σπόρος βλάστησε καὶ καρποφόρησε
κι ἐμεῖς σήμερα γευόμαστε τοὺς γλυκοὺς τῆς λευτεριᾶς
καρπούς!... Γι’ αὐτὸ ἀργότερα ἡ ἐλεύθερη Πατρίδα,
γιὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνη της στὸν πρωτομάρτυρα
τῆς Ἑλληνικῆς λευτεριᾶς, ἔστησε τὸ ἀγαλμὰ του
μπροστὰ στὸ Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιο...

3. Κοραῆς. Ὁ Κοραῆς γεννήθηκε τὸ 1748 στὴ Σμύρ-
νη ἀπὸ πατέρα Χιώτη· στὴ Σμύρνη ἄκουσε τὰ ποῦτα
μαθήματα καὶ ὕστερα πῆγε στὴ Γαλλία καὶ σπούδασε
γιατρός. Στὸ τέλος ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι κι ἐκεῖ
ἔμεινε ὅλη του τὴ ζωὴ. Ὅταν ἄρχισε ἡ Γαλλικὴ ἐπανά-
σταση, τόση ἐντύπωση ἔκανε στὴν πατριωτικὴ ψυχὴ
τοῦ Κοραῆ, ποῦ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη τὸ μόνον ὄνειρο

τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ Ἔθνους καὶ ἡ ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ γράφῃ σοφὰ βιβλία, γιὰ νὰ ξυπνήσῃ καὶ μορφώσῃ τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων· ἄρχισε νὰ βγάξῃ ὅσους ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς θεωροῦσε κατάλληλους γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους καὶ προσπαθοῦσε ν' ἀνάψῃ στὶς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων τὸν πόθο τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους καὶ τὴν ἀγάπην εἰς τὴν λευτεριά. Καὶ ἀληθινὰ τὸ κατώρθωσε!

Ὁ Κοραῆς πέθανε στὸ Παρίσι, ἀφοῦ εὐτύχησε νὰ ἰδῇ τὴν λευτεριά τῆς Ἑλλάδας... Ἡ Πατρίδα ἀργότερα γιὰ νὰ δεῖξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς τὸν πνευματικὸν ἥρωα καὶ πρωτοεργάτη τῆς Ἐθνικῆς λευτεριάς, ἔστησε καὶ αὐτονοῦ τὸ ἀγαλμα μπροστὰ στὸ Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιον...

110.

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΑΛΗ-ΠΑΣΑΣ

1. Σουλιῶτες. Στὰ χρόνια αὐτὰ μερικοὶ βοσκοὶ Ἠπειρωτῆς, γιὰ νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τὶς καταπιέσεις καὶ τὶς καταδιώξεις τῶν Τούρκων, ἀποτραβήχτηκαν εἰς τὰ ἄγρια καὶ ἀπόκρημνα Κασσιοπαῖα βουνὰ-τὰ βουνὰ τῆς Τσαμουριάς, καὶ ἐκεῖ ἔχτισαν μερικὰ χωριά, ὅπου ζούσαν λεύτεροι καὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Τὰ σπουδαιότερα χωριά ἦταν ἡ Κιάφα καὶ τὸ Σούλι· γι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ὄλων τῶν χωριῶν ἐλέγονταν Σουλιῶτες. Οἱ Σουλιῶτες καταγίνονταν εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ περνοῦσαν τὴν ζωὴν τους, σὰν τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιᾶτες. Δηλαδὴ ἀπὸ τὴν παιδικὴν τους ἡλικίαν γυμνάζονταν εἰς τὰ ὅπλα, μὲ αὐτὰ ἔτρωγαν, μὲ αὐτὰ κοιμῶνταν καὶ μὲ αὐτὰ προσήχονταν. Καὶ αὐτὲς οἱ γυναῖκες τους ἤξεραν

νά μεταχειρίζονται τὰ ὅπλα· γι' αὐτὸ πολλὲς φορὲς ἄφηναν τὸ σπίτι καὶ τὴ ρόκα τους καὶ ἄρπαζαν τὸ καριοφύλι· ἔτρεχαν κοντὰ στοὺς ἄντρες τους καὶ πολεμοῦσαν στὸ πλευρό τους! Οἱ Τοῦρκοὶ πολλὲς φορὲς δοκίμασαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, μὰ δὲν μπόρεσαν καὶ ἔτσι σὰν δὲν μπόρεσαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, τοὺς ἄφηναν ἡσυχούς καὶ ἦταν ἀρκετὸ γι' αὐτοὺς νὰ τοὺς παίρουν ἕναν μικρὸ φόρο· τὸ μόνο σημεῖο τῆς σκλαβιάς.

2. Ἀληπασὰς καὶ ὁ πρῶτος Μὰ δὲν πέρασε πο-
του πόλεμος μὲ τοὺς Σουλιῶτες. λὺς καιρὸς καὶ φανε-
ρώθηκε ἕνας φοβερὸς ἐχθρὸς γιὰ τὸ Σοῦλι, ὁ τρομερὸς
'Αληπασὰς. Αὐτὸς ὅταν ἔγινε πασὰς στὰ Γιάννενα, ἀπο-
φάσισε νὰ κυριέψῃ ἢ νὰ καταστρέψῃ τὸ περίφημο Σοῦλι,
γιατὶ μονάχα αὐτό, ἀπ' ὅλες τίς χῶρες ποὺ ἦταν γύρω
στὰ Γιάννενα, ἦταν λεύτερο καὶ ἀνεξάρτητο. Ὁ
'Αλῆς ἦταν ἕνας ἄγριος καὶ ἀπάνθρωπος Τουρκαρβα-
νίτης, ποὺ γεννήθηκε στὸ Τεπελένι τῆς σημερινῆς
'Αλβανίας· ἀφοῦ πρωτύτερα ἔκανε διάφορες λη-
στεῖες, δολοφονίες καὶ ἄλλα κακουργήματα, κατῴρθωσε
στὸ τέλος νὰ καταλάβῃ τὰ Γιάννενα καὶ νὰ ἀναγνωριστῇ
πασὰς ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο. Τότε πιά ἄρχισε κάθε εἶδος
σκληρότητας καὶ ἀπάνθρωπίας, κάθε κακούργημα· οἰ-
κογένειες ὀλόκληρες ξεπάστρεψε, περιουσίες ἄρπαξε,
πασάδες σκότωσε καὶ τοὺς ἄρπαξε τίς διοικήσεις τους
ἀμέτρητους ἀθώους ἔρριξε στὴ φυλακὴ ἢ σκότωσε.
Γιατὶ μὲ τὰ χρήματά του κατῴθωνε ἀ ἐξαγοράζῃ
τοὺς πασάδες, ποὺ κυβερνοῦσαν τὴν Τουρκία, καὶ νὰ
σκεπάζῃ τὰ ἐγκλήματά του μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γί-
νῃ· ἕνας παντοδύναμος καὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ
Σουλτᾶνο ἄρχοντας, ποὺ ξάπλωσε τὸ κράτος του σὲ
ὅλη τὴν Ἠπειρο, στὴν Ἀκαρνανία καὶ στὴ Θεσσαλία.

Στὰ νεύματά του 12.000 στρατιῶτες ὑπάκουαν καὶ 2.000.000 Ἕλληνες, Ἀρβανῖτες καὶ Τοῦρκοι στέναζον κάτω ἀπὸ τὸν τυραννικὸ ζυγὸ του. Εἶχε πλούτη πολλά, πὺν κάθε μέρα αὐξαινε μὲ φόνους καὶ ἀρπαγές. Ὁ Ἄλῆς δὲν ἦταν ἄνθρωπος, παρὰ ἓνα θερίο αἰμόδιψο, ἓνα τέρας ἀπαίσιο, πὺν μόνο μορφή εἶχε ἀνθρώπινη... Ἐνώ λοιπὸν τέτοιος ἦταν ὁ Ἄλῆς δὲν μπορούσε νὰ ὑποφέρει τὸ Σοῦλι νὰ εἶναι λεύτερο, ἀφοῦ ὅλη ἡ χώρα καὶ τὰ χωριά γύρω ἦταν στὴν ἐξουσία του. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νὰ βάλῃ τὸ πόδι του σ' αὐτὸ ἢ νὰ τὸ καταστρέψῃ, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν ἄντρες λεύτεροι στὴν περιφέρειά του, πὺν νὰ περιφρονοῦν τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐξουσία του. Ἐπῆρε λοιπὸν στὸ 1791 τρεῖς χιλιάδες Ἀρβανῖτες καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ Σοῦλι. Μὰ οἱ Σουλιῶτες ὄχι μόνο τοὺς νίκησαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς 1000, πὺν σώθηκαν ἀπ' τὸ στρατό του, τοὺς πῆγαν κυνηγώντας ὡς τὰ Γιάννενα! ✓

12ο.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΑΛΗ-ΠΑΣΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ

1. Τί ἐγίνε στὸ δεύτερο πόλεμο Ὑστερ' ἀπὸ τὴν πρώτη τοῦ Ἄλῆ με τοὺς Σουλιῶτες. του ἀποτυχία, ὁ Ἄλῆς ἀποφάσισε νὰ καταστρέψῃ τὸ Σοῦλι, ὄχι πιά με τὴν παλικαριά, ἀλλὰ με τὸ δόλο τὸν ἄλλο χρόνο δηλαδὴ ξεκίνησε γιὰ τὸ Σοῦλι με 12,000 Ἀρβανῖτες διαλεχτούς. Μὰ διάδιδε πὺς πῆγαινε νὰ κάμῃ πόλεμο με τὸ Ἀργυρόκαστρο. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑποπτευθοῦν τίποτα οἱ Σουλιῶτες, γύρεψε τὴ συνδρομὴ τους. Οἱ Σουλιῶτες, ὅμως πὺν γνώριζαν τὴ δολιότητά του καὶ τὴν ἀπιστία του, τοῦ ἔστειλαν 70 μόνον ἄντρες με τὸ Λάμπρο Τζαβέλλα.

Ὁ Λάμπρος πήρε μαζί του καὶ τὸ γιό του τὸ Φῶτο. Μὰ ὁ Ἄλῃς στὸ δρόμο τοὺς ἔπιασε μὲ δόλο, κι ἀφοῦ τοὺς ἔδεσε, τοὺς ἔστειλε στὰ Γιάννενα δεμένους! Μονάχα ἓνας Σουλιώτης κατώρθωσε νὰ ξεφύγη—κι αὐτὸς γιὰ νὰ φέρη στὸ Σοῦλι τὴ λυπητερὴ εἶδηση. Οἱ Σουλιῶτες τότε ἐτοιμάστηκαν, καὶ ὅταν ἔφτασε στὸ Σοῦλι, ρίχτηκαν καταπάνω του μὲ τόση ἀντρεία καὶ ὀρμὴ, πού τὸν ἀνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ πάλι ντροπιασμένος...

2. Ἡ φιλοπατρία τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα. Ὅταν εἶδε ὁ Ἄλῃς πὼς δὲν πέτυχε τὸ σχέδιό του, διάταξε καὶ ἔφεραν μπροστά του τὸ Λάμπρο Τζαβέλλα, στὸν ὁποῖον εἶπε: «Τζαβέλλα, ἡ ζωὴ σου καὶ ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ σου εἶναι στὰ χέρια μου. ἂν μοῦ παραδώσῃς τὸ Σοῦλι, θὰ σοῦ δώσω πλοῦτη καὶ δόξα καὶ τιμὲς· ἂν δὲ μοῦ τὸ παραδώσῃς, θὰ σᾶς ψήσω καὶ τοὺς δυὸ ζωντανούς καὶ θὰ κάνω στὸ Σοῦλι χορτάρι νὰ μὴ φυτρώσῃ!» Τότε ὁ Τζαβέλλας ὑποσχέθηκε νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σοῦλι, ἂν τὸν ἄφηγε νὰ γυρίσῃ σ' αὐτό, γιὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ἄλλους καπεταναίους. Ὁ Ἄλῃς πᾶστεψε τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Τζαβέλλα καὶ τὸν ἄφησε νὰ πάῃ στὸ Σοῦλι· μὰ κράτησε γιὰ ἐνέχυρο τὸ γιό του Φῶτο. Μόλις ὁ Τζαβέλλας ἔφτασε στὸ Σοῦλι παρακίνησε τοὺς Σουλιῶτες, ὅχι νὰ παραδοθοῦν, ἀλλὰ ν' ἀντισταθοῦν μὲ ὅλες τους τὶς δυνάμεις. Ὅταν μάλιστα οἱ Σουλιῶτες ἐτοιμάστηκαν, ἔγραψε στὸν Ἄλῃ ἓνα γράμμα, πού ἔλεγε: «χαίρω ὅπου ἐγγέλασα ἓνα δόλιο καὶ ἄπιστον ἄνθρωπο ὡσὰν ἐσένα. Εἶμαι ἐδῶ γιὰ νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου· ξέρω πὼς θὰ σκοτώσῃς τὸ παιδί μου μὰ ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸ θάνατό του». Κι ὁ Φῶτος, ὅταν ὕστερα ὁ γιὸς τοῦ Ἄλῃ Βελῆς, τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανό, ἀπάντησε: «δὲ φοβᾶμα, γιατί γιὰ τὴν πα-

τρίδα γεννήθηκα και για την πατρίδα θα πεθάνω. "Αν με ψήσης, ο πατέρας μου θα έκδικηθῆ τὸ θάνατό μου».

Ξεκίνησε λοιπόν ὁ Ἄλῆς ἐναντίον τοῦ Σουλιῦ με 8.000 Ἀρβανῖτες. Οἱ Σουλιῶτες 10 ὥρες πολεμοῦσαν σὰ λιοντάρια· κι ὅταν οἱ ἄντρες ἄρχισαν νὰ κουράζωνται, τρέχουν κοντά τους και τοὺς βοηθᾶνε 400 Σουλιῶτισσες, ποὺ εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς τὴ γυναῖκα τοῦ Τζαβέλλα, τὴν περίφημη Μόσχω.

Οἱ Ἀρβανῖτες σὲ λίγο τσάκισαν και τόβαλαν στὰ πόδια· για νὰ σωθοῦν ὅλο τρέχουν και πετοῦν τὰ ὄπλα τους στὰ πόδια τῶν Σουλιωτῶν... Και ὁ ἴδιος ὁ πασὰς ἔφυγε τρεχᾶτος με τὸ ἄλογο του, για νὰ σωθῆ στὰ Γιάννενα... Τότε ἀναγκάστηκε νὰ κάνη εἰρήνη με ὄρους βαριούς και ζευτελιστικούς· ὑποχρεώθηκε δηλαδὴ νὰ λευτερώσῃ τὸ Φῶτο και τοὺς ἄλλους Σουλιῶτες και νὰ πλερώσῃ για κάθε αἰχμάλωτο Ἀρβανίτη 1000 γρόσια. Κατὰ κακὴ τύχη ὅμως στὴ μάχη αὐτὴ πληγώθηκε ὁ ἀλησμόνητος για τὴ παλικαριά και τὴ φιλοπατρία του Λάμπρος, και ἀπὸ τὴν πληγὴ του πέθανε σὲ λίγες ἡμέρες... Μὰ ἄφησε ἀντάξιό διάδοχό του, τὸ γιό του Φῶτο.

130.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

1. Τρίτος πόλεμος τοῦ Ἄλῆ με τὸ Σούλι. Ὅχτῶ χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο κι ὅμως ὁ ἄγριος Ἄλῆς δὲ λησμόνησε τὸ Σούλι· γι' αὐτὸ κατὰ τὸ 1800 ξεκίνησε ξαφνικά με 10.000 Ἀρβανῖτες για τὸ Σούλι και τὸ ἀπόκλεισε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Στὴν ἀρχὴ οἱ Σουλιῶτες ἀντιστέκονταν με γενναίότητα ἔχοντας ἀρχηγὸ τὸ γενναῖο Φῶτο· μὰ σὲ λίγο οἱ τροφές ἔλειψαν·

Ἱστορία Γκινοπούλου ΣΤ' τόξ.

3

πεινα και δίψα τούς βασάνιζε και όμως έμεναν αλύγιστοι και ξακολουθοῦσαν να πολεμοῦνε ήρωικά. Θα νόμιζε κανένας πώς ή πείνα και ή δίψα και οί άλλες στερήσεις, τούς έδιναν μιὰ δύναμη υπεράνθρωπη και ένα φρόνημα ακατανίκητο. Γι' αυτό προτιμοῦσαν να πεθάνουν καλύτερα, ταρά να υποταχτοῦν...

2. Προδοσία τοῦ Σουλιῶ. Κατά κακή μοῖρα, εκείνο που δέν κατώρθωσε ή παλικαριά και τὰ ὅπλα τοῦ Ἄλῃ, τὸ κατώρθωσε τὸ χρῆμα του. Βρέθηκε δηλαδή ανάμεσα στους πολιορκουμένους ένας προδότης-που θὰ τὸν βαρραῖνη τὸ αἰώνιο ἀνάθεμα τῆς Πατρίδας- ὁ Πήλιο Γούσης, που ζοῦσε περιφρονημένος σύμφωνα με τὶς συνήθειες τῶν Σουλιωτῶν, γιατί σὲ μιὰ μάχη φάνηκε δειλός. Αὐτὸς λοιπὸν ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν Ἄλῃ και ἔφερε μιὰ νύχτα στὸ Σοῦλι 200 Ἀρβανῖτες. Κι ἔτσι τὸ πρωὶ οἱ Σουλιῶτες, σὰν βρέθηκαν ἀνάμεσα σὲ δυὸ φωτιές, ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὸ Κιούγκι, σ' ἕναν ψηλὸ βράχο που ἦταν ἡ ἐκκλησιὰ τῆς Ἁγιά Παρασκευῆς· ἐκεῖ ὠχυρώθηκαν στὸ φρούριο, που εἶχε χτίσει ὁ καλόγερος Σαμουήλ, και ξακολούθησαν τὸν ἀπελπισμένο τους ἀγῶνα, ἀν και ή πείνα, ή δίψα και οἱ κακουχίες τούς εἶχαν μεταβάλει σὲ φαντάσματα κινούμενα... Τότε κι αὐτὸ τὸ θηρίο ὁ Ἄλῃς θαύμασε τὸν ήρωισμό τους και τούς πρότεινε νὰ φύγουν με τὰ ὅπλα τους και τὰ πράματά τους, και νὰ πᾶνε ὅπου θέλουν. Οἱ Σουλιῶτες δέχτηκαν τὴν πρόταση τοῦ Ἄλῃ, και τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1803 βαριά λυπημένοι και με δάκρυα γεμάτα τὰ μάτια, ἄφηναν τὴν ἀγαπημένη τους πατρίδα. Κι ἔφευγαν χωρισμένοι σὲ τρία σώματα· ἀπ' αὐτὰ τὸ πρῶτο με τὸ Φ ὦ τ ο Τ ζ α β ἔ λ λ α διευθύνθηκε στὴν Πάργα, τὸ δεύτερο με τὸν Κουτσονίκα διευθύνθηκε στὸ Ζά-

...ἐστὶν ἡ Τῆς μελοπονητικῆς κληρονομίας

λογο, σ' ένα ψηλὸ καὶ γκρέμιο βράχο, πού ἀπὸ κάτω ἔτρεχε ὁ Ἀχέροντας ποταμός· τὸ τρίτο μὲ τὸν Κίτσο Μπότσαρη διευθύνθηκε στὴ Ρα-
νιάσα. Μονάχα ὁ Καλόγερος Σαμουὴλ ἔμεινε πίσω
μὲ 5 Σουλιῶτες, γιὰ νὰ παραδώσῃ τὸν τόπο καὶ πλε-
ρωθῆ γιὰ τὰ πολεμοφόδια, πού ἔμειναν κεῖ πέρα. Ὁ
γραμματικὸς τοῦ Ἀλῆ, ὅταν πλέρωσε τὴν ἀξία τους,
εἶπε στὸ Σαμουὴλ «καὶ τώρα, ποιά τιμωρία νομίζεις
πὼς θὰ σοῦ βάνῃ ὁ Πασάς, βρὲ καλόγερε, ἀφοῦ εἶχες
τὴν κουταμάρα νὰ παραδοθῆς στὰ χέρια του;» «Καμιάν»,
ἀπαντᾷ ὁ ἀτρόμητος Σαμουὴλ καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ
καιρὸ, ἀδειάζει τὸ πιστόλι του σὲ ἓνα βαρέλι μπαρουτι,
πού ἦταν ἐκεῖ. Φοβερὴ ἔκρηξῃ γίνηκε τότε καὶ τὸ φρού-
ριο ἀνατινάχτηκε στὸν ἀέρα!... Ἔτσι ὁ Σαμουὴλ μὲ
τοὺς 5 συντρόφους του καὶ μὲ 5000 ἐχθροὺς θάφτηκε
δοξασμένα κάτω ἀπ' τὰ ἐρείπια...

3. Χορὸς τοῦ Ζαλόγκου. Τὴν ἥρωικὴ αὐτὴ πράξι
τοῦ Σαμουὴλ ὁ ἄπιστος Ἀλῆς μεταχειρίστηκε γιὰ πρό-
φαση καὶ πάτησε τὴ συμφωνία· διάταξε δηλαδὴ νὰ
κυνηγήσουν τοὺς Σουλιῶτες. Ἀλλὰ τὸ πρῶτο σῶμα
εἶχε φιάσει στὴν Πάργα· τὸ δεύτερο ὅμως τὸ πρόφτασαν
οἱ Ἀρβανῖτες καὶ τὸ περικύκλωσαν στὸ Ζάλογκο. Ἐπι-
δύο μέρες οἱ Σουλιῶτες ἀποκρούουν τὶς ἄγριες ἐπι-
θέσεις τῶν ἐχθρῶν· στὸ τέλος, σὰν ἔσωσαν τὶς τροφές
καὶ τὰ λίγα πολεμοφόδιά τους, ἔνωσαν πὼς κάθε ἀντί-
σταση θὰ πήγαινε χαμένη· τότε 60 Σουλιώτισσες, γιὰ
νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴ σκλαβιά καὶ τὴν ἀτίμωση, ἀνέβηκαν
στὸ πιὸ ψηλὸ βράχο τοῦ Ζαλόγκου, πού κάτω ἔτρεχε
ὁ Ἀχέροντας καὶ ἀπὸ κεῖ γκρέμισαν πρῶτα τὰ παιδᾶ
τους, ἀφοῦ τὰ φίλησαν γιὰ τελευταία φορά· ὕστερα πιά-
στηκαν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ ἄρχισαν ἓνα χορὸ-τὸν τρα-

γικό χορό του Ζαλόγκου... Και σὲ κάθε γῦρο τοῦ χοροῦ ἐκείνη, πού ἔσερνε πρώτη τὸ χορό, γκρεμίζονταν στὸ φοβερὸ γκρεμό, ὥσπου γκρεμίστηκαν ὅλες, κι ἄφησαν στὴν ἀνθρωπότητα ἓνα μοναδικὸ παράδειγμα γυναικείου ἡρωισμού καὶ ἄφταστης φιλοπατρίας! Οἱ ἄντρες ὕστερα ἔκαναν νυχτερινὴ ἔξοδο καὶ μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια ἔσπασαν τὶς τάξεις τῶν ἐχτρῶν ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς 800 μόνον 150 σώθηκαν καὶ ἔφυγαν στὴν Πάργα... Τὸ τρίτο σῶμα ἀποτραβήχτηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Σέλτσου, πού ἦταν ἀπάνω ἀπὸ τὸν Ἀχελῷο ποταμό· ἐκεῖ ὕστερα ἀπὸ τεσσάρων μηνῶν ἀγῶνα ξανάγινε ἡ τρομερὴ καταστροφή τοῦ Ζαλόγκου, γιατί ἀπὸ τοὺς 1000 Σουλιῶτες μόνο 45 σώθηκαν κι ἔφυγαν κι αὐτοὶ στὴν Πάργα... Τέτοιο τέλος ἔλαβαν οἱ ἀγῶνες τῶν γενναίων Σουλιωτῶν, πού ἡ φιλοπατρία καὶ ὁ ἡρωισμὸς τους κίνησε καὶ κινεῖ τὸ θαυμασμὸ ὅλου τοῦ κόσμου...

4. **Θάνατος τοῦ Ἀληπασᾶ.** Μὰ καὶ ὁ θηριώδης Ἀλῆς δὲν ἄργησε νὰ τιμωρηθῆ γιὰ τὰ κακουργήματά του ἀφοῦ δηλαδὴ κατ᾽στρεψε τὸ ἡρωικὸ Σοῦλι, σκοτίστηκε ἀπὸ τὴ φιλοδοξία καὶ νόμισε κατάλληλη τὴν περίσταση, γιὰ νὰ ἀποστατήση ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο καὶ νὰ γίνῃ ἄρχοντας τέλεια ἀνεξάρτητος· ἀλλὰ ὁ Σουλτᾶνος ἀμέσως ἔστειλε ἐναντίον του πολὺ στρατό. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια κατ᾽ώρθησε νὰ τὸν νικήσῃ καὶ νὰ τὸν σκοτώσῃ· ἔτσι ἀπάλλαξε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ ἓνα τέρας ἀνθρωπόμορφου, πού ὅμοιο εἶθε νὰ μὴ γεννήσῃ ὁ κόσμος!...

Κατὰ τὸν πόλεμο αὐτὸ οἱ Σουλιῶτες βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ πάρουν πίσω τὸ Σοῦλι καὶ νὰ ξαναγυρίσουν στὴν ἀγαπημένη τους πατρίδα...

II

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.

ΠΩΣ ΑΡΧΙΣΕ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

140.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ

1. Φιλική Ἐταιρεία. Ἡ ἀγριότητα καὶ ἡ ἀπανθρωπία τῶν Τούρκων, οἱ ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγγα καὶ οἱ προτροπές τοῦ Κοραῆ, εἶχαν τόσο ἀνάψει τὶς καρδιές τῶν Ἑλλήνων, πού δὲ χρειάζονταν ἄλλο παρὰ οἱ κατάλληλοι ἄντρες, γιὰ νὰ προτοιμάσουν τὸ Ἔθνος σ' ἓνα γενικὸ ξεσήκωμα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶχαν νιώσει πῶς ὅλα τὰ κινήματά τους εἶχαν ἀποτύχει, γιὰ τὴν τ ο π ι κ ἄ καὶ ὄχι γ ε ν ι κ ἄ, δηλαδή ἄλλοτε ἐπαναστατοῦσε ἡ Στερεὰ καὶ ἄλλοτε μονάχα ἡ Πελοπόννησος· ἄλλοτε ἓνα μέρος καὶ ἄλλοτε ἄλλο. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ βρεθῆ ἓνα μέσο, πού μ' αὐτὸ νὰ ἐτοιμαστοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες σὲ μιὰ γενικὴ ἐπανάσταση κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ τὸ καλύτερο μέσο ἀποδείχτηκε πῶς ἦταν ἡ ἰδρυση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πού τὴν ἰδρυσαν τρεῖς ἄντρες, ὁ Σκουφάς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ξάνθος. Ἡ Ἐταιρεία αὐτὴ ἰδρύθηκε στὴν Ὀδησσὸ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸ 1814, καὶ σκοπὸς τῆς ἦταν νὰ προετοιμάσῃ μιὰ γενικὴ ἐπανάσταση τῶν Ἑλ-

λήνων. Στὴν ἀρχὴ τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας ἦταν λίγα· μὰ ἐπειδὴ αὐτὴ ἐργάζονταν μὲ μεγάλη δραστηριότητα καὶ μυστικότητα, κατώρθωσε νὰ ἀπλωθῆ καὶ νὰ κἀνη μέλη της ὅλες τὶς ἐξέχουσες τάξεις τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ παπάδες, δεσποτάδες, ἀρματολούς, κλέφτες, προεστῶτες καὶ ἡγεμόνες. Ὅταν ὅλα ἦταν ἔτοιμα, στάλθηκε ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία ὁ Ξάνθος στὴν Πετρούπολη, γιὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχηγία τοῦ κινήματος στὸν Κερκυραῖο ὑπουργὸ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Κ α π ο δ ῖ σ τ ρ ι α· μὰ αὐτὸς δὲ δέχτηκε, γιατί νόμισε πὼς δὲν ἦταν καιρὸς ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάσταση. Τότε ὁ Ξάνθος τὴν πρόσφερε στὸν ὑπασπιστὴ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Ὁ Ὑψηλάντης δέχτηκε μὲ προθυμία καὶ ἐνθουσιασμό τὴν ἀρχηγία τοῦ κινήματος καὶ τότε πῆρε τὴν ὀνομασία Γενικός ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς ἀρχῆς».

2. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἦταν γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντη πού χρημάτισε ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας. Ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἔπειτα ἔπεσε στὴ δυσμένεια τῶν Τούρκων, καὶ γιὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνο, ἔφυγε καὶ πῆγε στὴν Πετρούπολη, ὅπου ὁ νέος Ἀλέξανδρος μπῆκε στὴ στρατιωτικὴ σχολή, γιὰ νὰ σπουδάσῃ μὲ ἔξοδα τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας. Ἐκεῖ σπούδασε καλά, καὶ σὰν βγῆκε ἀπὸ τὴ σχολή, κατατάχτηκε στὸ Ρωσικὸ στρατό. Ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβε μέρος σὲ πολλὰ μάχες, πού σ' ὅλες διακρίθηκε γιὰ τὴν παλικαριά του· σὲ μιὰ μάχη μάλιστα, πού ἔγινε ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντα, ἔχασε καὶ τὸ ἀριστερὸ του χέρι. Ἀπὸ τότε τὸν ἀγάπησε ὁ αὐτοκράτορας καὶ τὸν

πῆρε για ὑπασπιστή του ὕστερα τὸν προβίβασε στὸ
βαθμὸ τοῦ στρατηγοῦ. Ἡ λαμπρὴ του ὄμως θέση καὶ ἡ

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης σηκώνει τὴ σημαία τῆς ἐπανάστασεως.
μεγάλῃ του δόξῃ δὲν τὸν ἔκαναν νὰ λησμονήσῃ τὴν
Ἑλλάδα-τὴ φτωγὴ καὶ σκλαβωμένη πατριδα του.

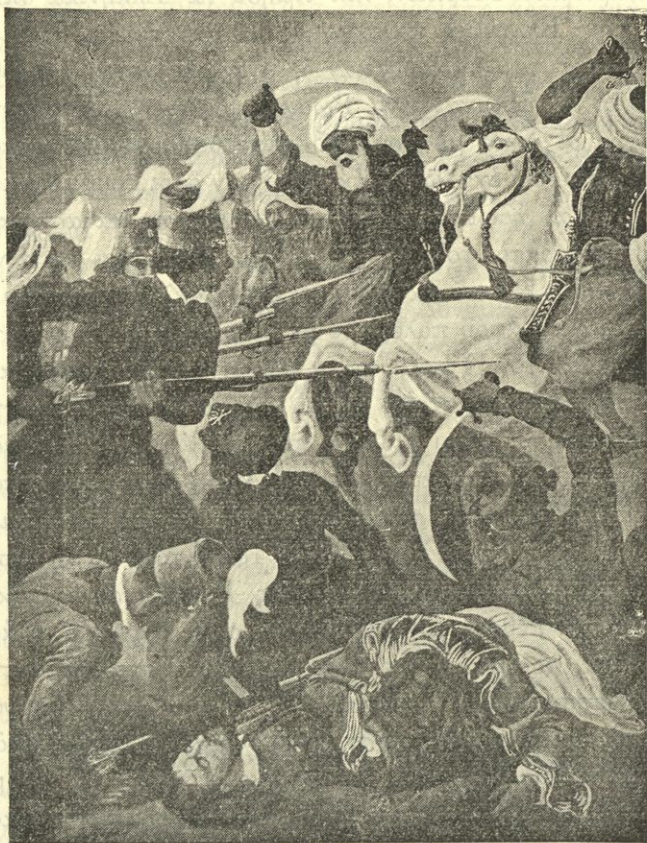
Πάντοτε τὴν εἶχε στὴ σκέψη του καὶ τὸ πιὸ γλυγὸ ὄνειρό του ἦταν ἡ ἀπελευθέρωσή της. Ὁ Ὑψηλάντης λοιπὸν ἀφοῦ δέχτηκε τὴν ἀρχηγία τοῦ κινήματος, ζήτησε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἀπεριόριστη ἄδεια, γιὰ νὰ ἀπουσιάσῃ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του καὶ κατὰ τὸ μῆνα Φεβρουάριο τοῦ 1821 φτάνει στὸ Ἰάσιο τῆς Μολδαβίας, ὅπου σήκωσε τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως. Βγάνει καὶ μιὰ προκήρυξη, γεμάτη φλόγα καὶ ἐνθουσιασμό, ποὺ παρακινουῖσε καὶ προσκαλοῦσε τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς ντόπιους νὰ ἀρπάξουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ὀρμήσουν ἐναντίον τῶν τυράννων. «Κινηθῆτε» ἔλεγε στὴν προκήρυξη «καὶ μιὰ μεγάλη Δύναμη θὰ μᾶς βοηθήσῃ στὸν ἀγῶνα μας». Καὶ λέγοντας Δύναμη ἄφησε νὰ νοηθῆ πὼς ἦταν ἡ Χριστιανικὴ Ρωσία. Τότε πολλοὶ Ἕλληνες, Σέρβοι καὶ ντόπιοι καὶ διάφοροι ἀρχηγοί, ποὺ σπουδαιότεροι ἦταν ὁ Θανάσης Καρπενησιώτης, ὁ Γιωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης, ἔτρεξαν κάτω ἀπὸ τὴν σημαία τοῦ Ὑψηλάντη. Ἀκόμη καὶ 500 νέοι σπουδαστὲς ἀπὸ τίς καλύτερες οἰκογένειες, ἔκαναν ἕναν αἰερόλοχο, σὰν τὸ λόχο τῶν παλιῶν Θηβαίων, καὶ ἀφοῦ ὠρκίστηκαν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα ἢ νὰ πεθάνουν, κατατάχτηκαν καὶ αὐτοὶ στὸ στρατὸ τοῦ Ὑψηλάντη.

3. Ἀποτυχία τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ ὁ ἀγῶνας, μὲ ὅλη τὴν ἀντρεία τοῦ Ὑψηλάντη καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ἀπότυχε· πρῶτα γιὰτὶ οἱ ντόπιοι πρόδιδαν τὸν ἀγῶνα· ἔπειτα ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρωσίας ἀποκήρυξε τὸν Ὑψηλάντη καὶ τὸν ἔσβησε ἀπὸ τὸ Ρωσικὸ στρατό· τρίτο γιὰτὶ ὁ Πατριάρχης, ποὺ ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο, ἀφώρισε τὸν Ὑψηλάντη. Ὅλα αὐτὰ τὸν ἔκαναν νὰ χάσῃ τὸ θάρρος του ταυτόχρονα ἢ Τουρκία ἔστειλε

έναντίον του τρεῖς στρατούς. Τότε ένας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς του, ὁ Καρπενησιώτης ἀγωνίστηκε ἥρωικά σ' ἓνα χωριό, ποὺ λέγονταν Σκουλένι, ἐναντίον πολυάριθμων Τούρκων, καὶ τίμησε τὰ Ἑλληνικά ὄπλα καὶ τὴν Ἑλληνικὴ παλικαριά· μὰ στὸ τέλος, ὅταν οἱ σύντροφοί του σκοτώθηκαν ἢ πνίγηκαν στὸν Προῦθο ποταμὸ ἢ ξέφυγαν στὸ Ρωσικὸ ἔδαφος, ὁ Καρπενησιώτης ρίχτηκε μὲ τοὺς 15 πιστοὺς συντρόφους του στὸ μέσο τῶν ἐχτρῶν κι ἐκεῖ βρῆκαν ὅλοι τους θάνατο ἔνδροξο καὶ ἥρωικό. Μὰ τὴ μεγαλύτερη καταστροφὴ ἔπαθε ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντη στὸ Δραγατσάνι (7 Ἰουνίου)· ἐκεῖ σκοτώθηκε καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ ἱερὸς λόχος, ἀφοῦ πολέμησε μὲ γενναιότητα. "Ὅλ' αὐτὰ ἀνάγκασαν τὸν Ὑψηλάντη νὰ παρατήσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ἔρθῃ στὴν Αὐστρία, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ κατεβῆ στὴν Πελοπόννησο, ὅπου μάθαινε πῶς προώδευε ἡ Ἐπανάσταση. Ἀλλὰ κατὰ κακὴ τύχη οἱ Αὐστριακοί, ποὺ ἦταν φίλοι τῆς Τουρκίας, τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἔρριξαν σὲ μιὰ ὑγρὴ φυλακὴ. Ἐκεῖ ἔμεινε ὡς τὸ 1827· τότε μὲ τὴ μεσιτεία τοῦ νέου αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας ἀποφυλακίστηκε, μὰ πέθανε τὸν ἄλλο χρόνο στὴ Βιέννη ἀπὸ ἀρρώστεια, ποὺ ἀπόχτησε στὴ φυλακὴ. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντη οἱ Τούρκοι κατάστρεψαν καὶ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του μὲ τὴ βοήθεια τῶν ντόπιων δύο ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς του ὁ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης, ποὺ θέλησαν νὰ ξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα, προδύθηκαν ἀπὸ τοὺς ντόπιους καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ κλειστοῦνε στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ Ὀλύμπιος ἔπιασε μὲ 11 συντρόφους του τὸ καμπαναριὸ καὶ ἀγωνίστηκε γενναῖα· μὰ στὸ τέλος ὅταν εἶδε, πῶς κινδύνευε νὰ πιαστῆ ζωντανός,

βάζει φωτιά σ' ένα πιθάρι γεμάτο μπαρουτι και ἀνατι-
νάζεται στὸν ἀέρα μὲ τοὺς Τούρκους, πὸν εἶχαν ὀρ-
μήσει στὸ καμπαναριό. Ὁ Φαρμάκης πάλι μέσα στὸ

Ἡ καταστροφή τοῦ Ἱεροῦ Λόχου.
μοναστήρι ἀντιστέκεται ἐπὶ 11 ὀλόκληρες ἡμέρες καί,
ὅταν σώθηκαν τὰ πολεμοφόδιά του, ἔρχεται σὲ συμφω-

νία μὲ τοὺς ἐχτροὺς νὰ φύγη λεύτερος μὲ τὰ ὄπλα του καὶ τοὺς συντρόφους του. Γιὰ τὴ φύλαξη τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἐγγυήθηκε μάλιστα καὶ ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος·

Γεωργιάκης Ὀλύμπιος

μὰ μόλις βγήκαν ἔξω, οἱ Τοῦρκοι χύμηξαν καὶ τοὺς ἔσφαξαν ὅλους, ἐκτὸς τοῦ Φαρμάκη, ποὺ τὸν ἔστειλαν

στήν Κωνσταντινούπολη· ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι τὸν σκό-
τωσαν, ἀφοῦ πρωτύτερα τὸν βασάνισαν μὲ σκληρότητα
καὶ ἄπανθρωπία...

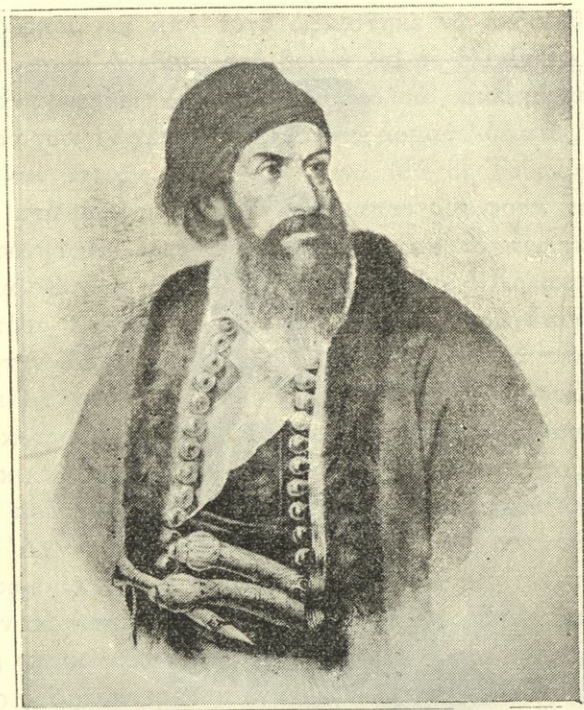
150.

ΔΥΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Παπαφλέσσας. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀφοῦ ἀνά-
θεσε στὸν Ὑψηλάντη ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάσταση στὶς
ἡγεμονίες, αὐτὴ ξακολουθοῦσε μὲ μεγάλη προσοχὴ καὶ
μυστικότητά τις ἐνέργειές της σὲ ὅλη τὴν ἄλλην Ἑλ-
λάδα. Πολλὰ μέλη της ἔτρεχαν καὶ διάδιδαν τὴν ἰδέα
τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀνάμεσα στοὺς ἀποστόλους τῆς
Φιλικῆς Ἐταιρείας διακρίνονταν καὶ ὁ ἀτρόμητος Γρ.
Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας. Αὐτὸς κατα-
γόταν ἀπὸ ἓνα χωριὸ τῆς Πελοποννήσου, τὴν Πο-
λιανή· ἀφοῦ σπούδασε στὴν περίφημη τότε σχολὴ
τῆς Δημητσάνας, ἔγινε καλόγερος καὶ μπῆκε σ' ἓνα μονα-
στήρι, ὅπου σὲ λίγο χειροτονήθηκε διάκος. Ἀλλὰ κεῖ
μάλωσε μ' ἓναν Τοῦρκο κι ἐπειδὴ φοβόταν ἐκδίκηση,
ἔφυγε στὴν Πάτρα καὶ ὕστερα στὴ Ζάκυνθο. Στὴ Ζά-
κυνθο ἄκουσε νὰ μιλάνε γιὰ τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, πού
εἶχε τότε μεταφέρει τὴν ἔδρα της στὴν Κωνσταντινού-
πολη καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ τρέχει στὴν Κωνσταντι-
νούπολη, γιὰ νὰ μάθῃ τί σκοπὸ εἶχαν οἱ προετοιμασίες
της καὶ οἱ μυστικὲς της ἐνέργειες. Ἐκεῖ τὸν ἀγάπησε
ὁ Πατριάρχης γιὰ τὴν ἐξυπνάδα του καὶ τὴ φιλοπατρία
του καὶ τὸν χειροτόνησε ἀρχιμανδριτῆ· τότε ἔγινε καὶ
μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ
Παπαφλέσσας γύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ γεμάτος
ἐνθουσιασμὸ ἔτρεχε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ διάδιδε

στό λαὸ μεγάλα πράματα καὶ θαυμαστὲς διηγήσεις διηγήσεις, ποὺ ἀναβαν τῇ φαντασίᾳ καὶ ἐξυπνοῦσαν τὸ φιλελεύτερο πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Ἔλεγε δηλαδὴ ὅτι πλησίαζε ἡ ἡμέρα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι ἡ Ρω-

Παπαφλέσσας

σία θὰ ἔστελνε στὴν Ἑλλάδα στρατὸ καὶ στόλο, γιὰ νὰ τὴν λευτερώσῃ ἀκόμα πῶς ἦταν ἀποφασισμένο νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σουλτᾶνος καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη νὰ καῖ. Καθὼς ἦταν φυσικὸ τέτοιες διηγήσεις ἐνθουσί-

αζαν τὸ λαὸ καὶ τὸν ἔκαναν νὰ περιμένῃ μὲ ἀνυπομονησί-
α καὶ μὲ παλμούς τὴν ἅγια ἡμέρα, πού θ' ἄρχιζε ὁ ἀ-
γῶνας.

2. Κολοκοτρώνης. "Όταν τὸ μπαροῦτι τῆς λευ-
τεριάς ἦταν ἔτοιμο καὶ δὲν περίμενε παρὰ μία μόνη

Κολοκοτρώνης

σπίθα γιὰ ν' ἀνάψῃ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα μεγάλη πυρ-
καϊά, ἔφτασε στὴν Μάνη ὁ μεγαλύτερος ἥρωας, πού
φάνηκε στὴν Ἐπανάσταση, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

νης· αὐτὸς ἦταν προωρισμένος νὰ ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνση τοῦ ἀγῶνα τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρῶνης γεννήθηκε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1770 καὶ ἦταν γιὸς τοῦ Κωστ. Κολοκοτρῶνη, ἐνὸς περιφήμου κλέφτη. Ἦταν ἐννιά χρονῶν ὅταν ἔχασε τὸν πατέρα του, πού τὸν σκότωσαν οἱ Τοῦρκοι, κι ἀπὸ τότε ὠρκίστηκε νὰ ἐκδικηθῇ τὸ θάνατό του. Ἀνέβηκε στὰ βουνὰ καὶ σὲ ἡλικία 15 χρόνων ἀναγνωρίστηκε ἀρχηγὸς ἀπὸ τὰ παλικάρια τοῦ πατέρα του· 17 χρονῶν διωρίστηκε ἀρματολὸς στὸ Λεοντάρι καὶ ὕστερα στὴν Καρύταινα. Μὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν εἶχαν στὸ μάτι· κι ἐπειδὴ δοκίμασαν μιὰ φορὰ νὰ τὸν δολοφονήσουν, ἀναγκάστηκε ν' ἀφήσῃ τὸ ἀρματολίκι του καὶ νὰ γίνῃ πάλι κλέφτης. Ἀπὸ τότε ὁ Κολοκοτρῶνης τόσο εἶχε τρομάξει τοὺς Τούρκους, πού ὅταν ὠρκίζονταν ἔλεγαν «νὰ μὴ γλιτώσω ἀπὸ τὸ σπαθὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη». Στὸ τέλος ὁ Κολοκοτρῶνης, ἐπειδὴ ἀδιάκοπα τὸν κυνηγοῦσαν τὰ Τουρκικὰ ἀποσπάσματα, ἔφυγε στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου, πού τὰ κατεῖχαν οἱ Ἀγγλοὶ, καὶ κατατάχτηκε στὸν Ἀγγλικὸ στρατὸ μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ ἀργότερα, γιατί διακρίθηκε σὲ πολλὲς μάχες, τὸν προβίβασαν σὲ ταγματάρχη. Κι ἀπὸ τότε φοροῦσε τὴ φουντωτὴ περικεφαλαία τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ. Στὴ Ζάκυνθο ὁ Κολοκοτρῶνης ἔγινε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὶς παραμονὲς τῆς ἐπχναστάσεως ἤρθε στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ λάβῃ μέρος στὸν ἱερό τοῦ Ἐθνους τοῦ ἀγῶνα. Ὁ ἐρχομὸς τοῦ Κολοκοτρῶνη στὴν Πελοπόννησο ἔφερε τὸν τρόμο στοὺς Τούρκους, μὰ στοὺς Ἕλληνας ἔφερε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα, γιατί ἦταν ὁ μόνος ἄνθρωπος πού ὅλοι εἶχαν σ' αὐτὸν πεποίθησι καὶ ἐμπιστοσύνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

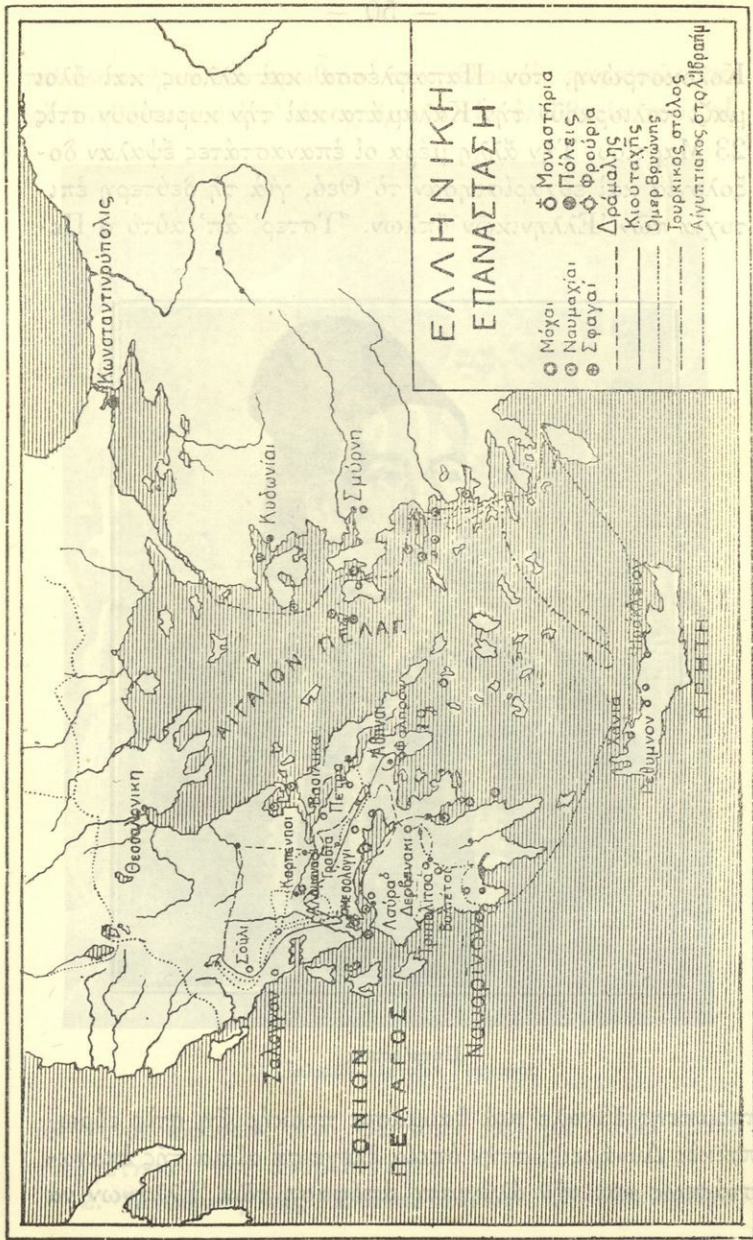
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

16ο.

ΠΩΣ ΑΝΑΨΕ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία εἶχε ὀρίσει τὶς 25 Μαρτίου τοῦ 1821, γιὰ ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάστασις μὰ μερικὲς μικροσυμπλοκὰς καὶ συγκρούσεις ἀναμεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων στὰ Καλαβρυτὰ, καὶ προπάντων ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο τοῦ ἱκανοῦ καὶ δραστήριου διοικητοῦ τῆς Χουρσίτ πασᾶ, πού εἶχε σταλθῆ ἔναντιον τοῦ Ἀλήπασα, ἔδωσαν ἀφορμὴ ν' ἀνάψῃ πῦρ γλήγορα ἡ ἐπανάστασις. Καὶ πρῶτα οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαβρύτων Χαράλαμπος καὶ Πετιμεζαῖοι περικυκλώνουν τὸν πύργον, πού εἶχε κλειστῆ μὲ τὴν οἰκογένειά του ὁ Διοικητὴς τῶν Καλαβρύτων Ἀρναούτογλου καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ παραδοθῆ (20 Μαρτίου). Ἡ πρώτη αὐτῆ ἐπιτυχία ἔδωσε, καθὼς ἦταν ἐπόμενο, μεγάλο θάρρος στοὺς Ἑλληνας σὲ λίγο ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἦταν ἀνάστατη. Ἐνα σύνθημα ἀκουγόταν παντοῦ: «μὴ μείνῃ Τούρκος στὸ Μορηά, μήτε στὸν κόσμον ὅλον». Καὶ κατὰ τὶς 22 Μαρτίου οἱ Μανιάτες πρῶτοι ὑψώνουν τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπάνω στὴν ὁποία εἶχαν γραμμένα τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸ ρητὸ «ἦ τὰ ν ἡ ἐ π ἰ τ ᾶ ς». Ὑστερα μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πετρόμπεη κατεβαίνουν ἀπὸ τὶς δυτικὰς πλευρὰς τοῦ Ταῦγετου καὶ ἐνώνονται μὲ ἄλλους ἐπαναστάτας, πού εἶχαν ἀρχηγούς τὸν

Κολοκοτρώνη, τὸν Παπαφλέσσα καὶ ἄλλους καὶ ὅλοι μαζί πολιορκοῦν τὴν Καλαμάτα καὶ τὴν κυριεύουν στὶς 23 Μαρτίου. Τὴν ἄλλη μέρα οἱ ἐπαναστάτες ἔψαλαν δοξολογία καὶ εὐχαρίστησαν τὸ Θεό, γιὰ τὴ δεύτερη ἐπιτυχία τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Πε-

Πετρόμπης

τρόμπης ἔβγαλε μιὰ θαυμάσια προκήρυξη στὶς εὐρωπαϊκὲς Δυνάμεις, στὴν ὁποία ἔλεγε τὰ αἷτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν ἀλύγιστη ἀπόφαση τῶν Ἑλλήνων νὰ

πεθάλουν ἢ νὰ λευτερωθοῦν· στὸ τέλος τὶς παρακαλοῦσε
νὰ βοηθήσουν γιὰ ν' ἀποχτήσουν τὴν ἐλευθερία τους οἱ

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός

ἀπόγονοι ἐκείνων, πλὴν φώτισαν καὶ μὲ κάθε τρόπο
εὐεργέτησαν τὴν ἀνθρωπότητα

2. Γενίκευση τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὴν ἴδια ἡμέρα,

πού ὁ Πετρόμπεης καὶ οἱ ἄλλοι κυρίεψαν τὴν Καλαμάτα, ὁ δεσπότης τῶν Παλιῶν Πατρῶν Γερμανός, μαζί μὲ τὸ Ζαΐμη, τὸ Ροῦφο, τὸ Λόντο καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς μπῆκε στὴν Πάτρα κι ἐκεῖ στὴν πλατεῖα τοῦ "Αἰ-Γιωργιοῦ σήκωσε τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως, πού τὴν εἶχε βλογήσει πρωτύτερα στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγιά Λαύρας. Τότε οἱ ἐπαναστάτες τρεχαν μὲ ἐνθουσιασμό, φιλοῦσαν μὲ δάκρυα τὴ σημαία καὶ ὠρκίζονταν «λευτεριά ἢ θάνατο». Παντοῦ ἀκούγονταν οἱ κραυγές «ζήτω ἡ λευτεριά» («καὶ στὴν Πόλη νὰ δώσῃ ὁ Θεός»). Ἐπειτα ὁ Γερμανός καὶ ὅσοι ἦταν μαζί μ' αὐτὸν πολιορκοῦνε τοὺς Τούρκους, πού τρομαγμένοι εἶχαν κλειστῆ στὸ φρούριο, καὶ στέλνουν σὲ ὅλα τὰ μέρη ἐπαναστατικές προκηρύξεις. Ἡ ἐπανάσταση τότε ἀναψε παντοῦ. Μὲ ὅση γληγοράδα ἀνάβει μιὰ μπαρουταπιθῆκη, ὅταν καὶ μιὰ σπιθα μονάγη πέση μέσα, μὲ τόση γληγοράδα ἡ ἐπανάσταση ἀπλώθηκε σ' ὀλάκαιρη τὴν Ἑλλάδα. Ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι σὰν ἓνας ἄνθρωπος ἄρπαξαν τὰ ὅπλα στὰ χέρια καὶ μὲ μανία ἔτρεξαν ἀπάνω στοὺς τυράννους, πού 400 χρόνια τώρα τοὺς ἔκαναν νὰ στενάζουν καὶ νὰ μαρτυροῦνε κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ καὶ ἄγριο ζυγὸ τους...

170.

ΣΦΑΓΕΣ ΚΑΙ ΑΓΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ὁ θυμὸς τῶν Τούρκων. Ὅταν οἱ Τούρκοι ἔμαθαν τὸ σχέδιο τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ κάτι ἔγγραφο τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, εἶχαν ἀρχίσει νὰ λαβάνουν κάποια προφυλακτικὰ μέτρα· ἀλλ' ὅταν ἔγινε τὸ κίνημα τοῦ

Ἐψηλάντη καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου, τότε οἱ Τοῦρκοι λύσσαξαν ἀπὸ τὸ θυμὸν τους καὶ ἄρχισαν νὰ φυλακίζουσιν κάθε Ἕλληνα, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ὑπῆρχαν ὑπόνοιες, πῶς ἐνεργοῦσε γιὰ τὴν Ἐπανάστασις. Ὅταν μάλιστα ὁ Σουλτᾶνος ἔμαθε πῶς στὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχε γίνει μιὰ συνωμοσία, πού εἶχε σκοπὸν νὰ κάψῃ τὸ ναύσταθμον, νὰ καταλάβῃ τὸ πυροβολικὸν καὶ νὰ σκοτώσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἔγινε θηρίον καὶ πρόσταξε καταδιώξεις, φυλακίσεις καὶ φόνους.

2. Τὸ κρέμασμα τοῦ Πατριάρχου. Ὑστερα γιὰ νὰ τρομάξῃ τοὺς Ἕλληνας πρόσταξε νὰ σκοτώσουσιν καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς πίστεως καὶ τοῦ γένους τὸν Πατριάρχον. Πατριάρχης ἦταν τότε ὁ Γ ρ η γ ὀ ρ ι ε ς Ε' ἀπὸ τὴν Δημητσάνα, ἓνας ἄνθρωπος ἐνάρετος, σεβαστὸς καὶ ἀληθινὰ φιλόπατρις. Ὅταν ἔγινε γνωστὸ πῶς κινδύνευε καὶ πολλοὶ τὸν παρακινουῦσαν νὰ φύγῃ, ὁ ἀλησμόνητος Πατριάρχης ἀπάντησε «ἂν φύγω ἐγώ, οἱ Τοῦρκοι θὰ ἀγριέψουσιν περισσότερο καὶ θὰ χυθῇ περισσότερο ἀθῶον αἷμα. Εἶμαι Πατριάρχης καὶ ποιμένας καὶ δὲν πρέπει ν' ἀφήσω τὸ ἔθνος καὶ τὸ ποίμνίον μου. Ἄν σκοτωθῶ ἐγώ, ὁ θάνατός μου θὰ δώσῃ νέα ζωὴ στὸν ἱερόν τοῦ ἔθνους μας ἀγῶνα». Στὴ μεγαλύτερη λοιπὸν γιορτὴ τῶν Χριστιανῶν, τὴν Λαμπρὴν (10 Ἀπριλίου 1821), ἐνῶ ὁ Πατριάρχης λειτουργοῦσε στὴν Πατριαρχικὴ ἐκκλησία, ἄγρια μπουλούκια Τούρκων στρατιωτῶν περικύκλωσαν τὰ Πατριαρχεῖα. Στὸ τέλος τῆς λειτουργίας ὤρμησαν μέσα στὰ πατριαρχεῖα, μάζεψαν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ ἐκεῖ ἓνας ἀνώτερος Τούρκος ὑπάλληλος τοὺς διάβασε τὸ σουλτανικὸν φερμάνι, πού καθαιροῦσε τὸν Πατριάρχον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του. Ἐπειτα οἱ Τοῦρκοι ἔπιασαν τὸν

Πατριάρχη και τὸν ἔρριξαν στὴ φυλακὴ! Τὸ ἀπομεί-
σήμερο τῆς ἴδιας ἡμέρας οἱ Τοῦρκοὶ τὸν πῆραν ἀπὸ τῆ
φυλακῆ καὶ μὲ βρισιῆς καὶ μὲ περιπαίγματα τὸν ἔ-

Τὸ κρέμασμα τοῦ Πατριάρχη

συραν πάλι στὰ πατριαρχεῖα· κι ἐκεῖ τὸν κρέμασαν ἀπὸ
τὸ ἀνώφλι τῆς μεσιανῆς θύρας τῶν Πατριαρχείων. Ἡ

θύρα αὐτή, γιὰ θύμηση τοῦ κακουργήματος ἐκείνου, μένει ὡς τὰ σήμερα κατάκλειστη... Ὁ Γρηγόριος πέθανε σὰν μάρτυρας καὶ σὰν ἥρωας! Τρεῖς ἡμέρες ἔμεινε κρεμασμένο τὸ ἅγιο λείψανο τοῦ Πατριάρχῃ σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Τουρκικὸς ὄχλος, πού περνοῦσε ἀπ' ἐκεῖ, τὸ ἔβριζε καὶ τὸ ξεφτέλιζε μὲ κάθε τρόπο. Τὴν τέταρτη ἡμέρα παραδόθηκε στοὺς Ἑβραίους, πού ἀφοῦ τούδεσαν τὰ πόδια μὲ σκοινί, τὸ ἔσυραν μὲς τὸς ἀκάθαρτους δρόμους τοῦ Φαναριοῦ καὶ βρίζοντας καὶ βλαστημώντας τὸ ἔφεραν ὡς τὴν παραλία· ὕστερα τούδεσαν στὸ λαιμὸ μιὰ μεγάλη πέτρα καὶ τόρριξαν στὴ θάλασσα! Ἀλλὰ σὲ λίγες μέρες βγῆκε πάλι στὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, ὅπου ἓνας Κεφαλλωνίτης πλοίαρχος, πού τὸν ἔλεγαν Σ κ λ ά β ο, τὸ ἔσυρε κρυφὰ στὸ καράβι του καὶ τὸ μετέφερε στὴν Ὀδησσό. Ἐκεῖ τὸ λείψανο τοῦ Πατριάρχῃ, κατὰ διαταγὴ τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, θάφτηκε μὲ μεγάλες τιμές. Ἀργότερα στὰ 1871 οἱ Ἕλληνες μετακόμισαν τὰ κόκκαλα τοῦ πατριάρχῃ στὴν Ἀθήνα καὶ τὰ ἔβαλαν στὴ Μητρόπολη σὲ μαρμάρينو μνημεῖο, πού ὑπάρχει καὶ τώρα. Τὸν ἴδιο χρόνο ἡ Πατρίδα ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἔστησε τὸ ἄγαλμά του μπροστὰ στὸ Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιο...

3. Ἄλλες σφαγές τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δὲν ἀρκέστηκαν οἱ Τοῦρκοι στὸ φόνο τοῦ Πατριάρχῃ ἔσφαζαν καὶ πολλοὺς παπάδες καὶ δεσποτάδες καὶ ἄλλους προκρίτους τοῦ Ἔθνους στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ σ' ἄλλα μέρη κατὰστρεψαν τὶς Κυδωνίες, ἔκαναν σφαγές στὴ Σμύρνη, στὴν Κύπρο καὶ σ' ἄλλα μέρη, πού ἦταν Ἕλληνες. Νόμισαν πὼς μὲ τὶς ἀγριότητες καὶ τὶς σφαγές θὰ κατατρόμαζαν καὶ θὰ ἔκοβαν τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστατῶν· μὰ οἱ σφαγὲς ἐκεῖνες ἔφεραν τὸ ἀντίθετο ἀπο-

τέλεσμα, δηλαδή άναψαν περισσότερο και άπλωσαν τήν Ἐπανάσταση άντι νά τή σβύσουν... Ἔτσι λοιπόν σέ όλη τήν Ἑλλάδα βροντοῦσε μιá κραυγή: «λευτεριά ἢ θάνατος!».

180.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΝΙΚΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Νίκη στο Βαλτέτσι. Στήν εποχή, πού άρχισε ἡ επανάσταση, διοικητής τῆς Πελοποννήσου ἦταν ὁ δραστήριος Χουρσίτ Πασάς· μά κατά καλή τύχη στις παραμονές τῆς επαναστάσεως στάλθηκε, καθώς εἶδαμε, ἀπό τὸ Σουλτάνο νά καταβάλη τὸν ἀποστάτη Ἄλῃ. Ὁ Χουρσίτ λοιπόν μόλις ἔμαθε τήν Ἐπανάσταση τῆς Πελοποννήσου, φοβήθηκε μὴ χάση τοὺς θησαυροὺς του καὶ τήν οἰκογένειά του, πού εἶχε ἀφήσει στήν Τριπολιτσά· γι' αὐτὸ ἔστειλε τὸν ὑποστράτηγό του Μουσταφάμπει μὲ 3,500 Ἀρβανίτες γιὰ νά τή σβύση. Ὁ Μουσταφάμπεης κατέβηκε χωρὶς ἐμπόδιο ἀπὸ τὰ Γιάννενα στήν Ἀκαρνανία, βγήκε μὲ πλοῖα στήν Πάτρα, ἔλυσε τήν πολιορκία τῆς καὶ ἔπειτα προχώρησε στὸ Αἴγιο καὶ τόκαψε ἀπ' ἐκεῖ ἔρχεται στήν Κόρινθο, διασκορπίζει τοὺς Ἑλληνας, πού πολιορκοῦσαν τὸν Ἀκροκόρινθο, καὶ ὕστερα πηγαίνει στὸ Ναύπλιο καὶ λύνει κι αὐτοῦ τήν πολιορκία· τέλος στις 6 Μαΐου φτάνει στήν Τρίπολη. Μά ἐκεῖ, ὅταν ἔμαθε πὼς ὁ Ἡλίας καὶ Κυριακούλης Μαυρομιχαλαῖοι, ἦταν ὀχυρωμένοι στὸ Βαλτέτσι μὲ 850 Ἑλληνας, ἔτρεξε κατεπάνω τους στις 12 Μαΐου 1821 μὲ 6,500 πεζοὺς καὶ 1,500 καβαλλαραῖους. Οἱ Ἑλληνας τρεῖς ὀλόκληρες ὥρες πολεμοῦν μὲ γενναίότητα καὶ ἀποκρούουν ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τῶν ἐχτρῶν.

Ἐξαφνα φτάνει ὁ Κολοκοτρώνης κι ἀπὸ τὴν κορφὴ τοῦ ἀντικρινοῦ βουνοῦ φωνάζει: «Τοῦρκοι, ζωντανούς θὰ σᾶς πιάσω εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης». Οἱ Τοῦρκοι, πού ἤξεραν τί θὰ πῆ Κολοκοτρώνης, τάχασαν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες πῆραν θάρρος καὶ ξακολούθησαν νὰ ἀγωνίζονται ἥρωικά καὶ νὰ θερίζουν τοὺς ἐχτροὺς. Σὲ λίγο φτάνει καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ τὴν Πιάνα μὲ 800 ἄντρες· τότε ἐνώθησαν ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ χτύπησαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ πλάγια. Ἡ μάχη βάσταξε ὡς τὸ βράδυ. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἤρθαν στοὺς Ἕλληνες νέες βοήθειες γι' αὐτὸ τὸ πρωί, ὅταν ξανάρχισε ἡ μάχη, βγῆκαν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά τους καὶ ρίχτηκαν στοὺς ἐχτροὺς μὲ τὰ σπαθιά στὸ χέρι· τότε οἱ Τοῦρκοι τόβαλαν στὰ πόδια. Ἐφευγαν κατατρομαγμένοι σὰν πρόβατα καὶ γιὰ νὰ τοὺς δίνεται καιρὸς νὰ φεύγουν, ἔρριχναν μπροστὰ στοὺς Ἕλληνες τὰ ἀσημένια τους ὄπλα... Ἡ πρώτη αὐτὴ νίκη εἶχε τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα στοὺς Ἕλληνες, πού εἶχε μιὰ ἄλλη νίκη στὰ χρόνια τὰ παλιά—ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνα· γιατί οἱ Ἕλληνες, ἐνῶ πρωτύτερα ἔφευγαν, ὅταν ἄκουγαν «ἔρχονται Τοῦρκοι», ἀπὸ τότε ἄρχισαν νὰ ρωτοῦνε «ποῦ εἶναι οἱ Τοῦρκοι;».

2. Νίκη στὰ Δολιανά. Σὲ λίγες μέρες ὁ Μουσταφάμπεης, ρίχτηκε ἐναντίον 200 Ἑλλήνων, πού βρίσκονταν στὰ Δολιανά, ἐνῶ αὐτὸς ὠδηγοῦσε 6000 πεζοὺς καὶ καβαλλαραίους. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες μὲ ἀρχηγὸ τὸ Νικήτα Σταματελόπουλο, πού τὸν ἔλεγαν Νικήταρὰ κι ἦταν ἀνηψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπὶ 11 ὀλόκληρες ὥρες πολέμησαν γενναῖα καὶ ἀπόκρουαν τὶς ἄγριες ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ὅταν μάλιστα τοὺς ἤρθε καὶ κάποια βοήθεια ἀπὸ τὰ Βέρβαινα, βγῆκαν μ' ὄρμη ἀπὸ τὰ σπίτια, πού ἦταν ὀχυρωμένοι

καὶ μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια, νίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κυνήγησαν σὲ πολὺ διάστημα. Τότε ὁ Νικητάρης γιὰ τὴν παλικαριά του καὶ γιὰ τὴν καταστροφή, πού ἔκανε στοὺς Τούρκους, ὠνομάστηκε Τουρκοφάγος.

Νικητάρης

19ο.

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΚΟΔΟΚΟΤΡΩΝΗ

1. Πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Τριπολιτσά ἦταν πρωτεύουσα τῆς

Πελοποννήσου και ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ τὴν περιτριγύριζε δυνατὸ λιθαρένιο τεῖχος, ποὺ εἶχε πολεμίστρες και κανόνια. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα κατέφυγαν σ' αὐτὴν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη οἱ πιὸ δυνατοὶ και οἱ πιὸ πλούσιοι Τούρκοι, μὲ τὰ χαρέμια και τοὺς θησαυροὺς των, νὰ βροῦν προστασία και σωτηρία. Ἔτσι οἱ κάτοικοι τῆς Τριπολιτσᾶς τότε ἔφτασαν τὶς 32.000. Ἡ Τρίπολη λοιπὸν ἦταν ἕνας μεγάλος κίνδυνος μέσα στὴν καρδιά τῆς Πελοποννήσου. Μὰ ἔπειτα ἀπὸ τὶς νίκες, ποὺ κέρδισαν στὸ Βαλτέτσι και στὰ Δολιανὰ οἱ Ἕλληνες πῆραν μεγάλο θάρρος, ἐνῶ τοὺς Τούρκους τοὺς ἔπιασε μεγάλος φόβος και ἀπελπισία. Στούς Ἕλληνες δὲν ἔμενε τώρα, παρὰ νὰ καταλάβουν τὴν Τρίπολη, γιὰ νὰ στεριώσουν τὴν ἐπανάσταση. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε νιώσει ποιά σημασία εἶχε γιὰ τὸν ἀγῶνα ἢ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς. Οἱ ἄλλοι ὅμως ὀπλαρχηγοὶ δὲ συμφωνοῦσαν μὲ τὴ γνώμη τοῦ Κολοκοτρώνη και ἀποφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν στὴ Μεσσηνία. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης μὲ πόνο ψυχῆς τοὺς εἶπε: «ἐγὼ δὲν πηγαίνω πουθενά! Ἄν θέλετε σεῖς, τραβᾶτε. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου και τὰ βουνὰ και τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶν τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου!» Ὁ Παπαφλέσσας τότε, γιὰ νὰ τὸν περιπχίξει, λέει σ' ἕνα σύντροφό του: «βρέ, μείνε σὺ μαζί του συντροφιά, ὥσπου νάβρη τοὺς συγγενεῖς του, γιὰ νὰ μὴ τὸν φάη κανένας λύκος». Ὁ Κολοκοτρώνης σὰν ἔμεινε μόνος, μπῆκε σ' ἕνα κοντινὸ ξωκκλήσι και ἐκεῖ προσευχήθηκε στὴν Παναγία νὰ λευτερώσῃ τὴν Πατρίδα του... Τέλος ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κολοκοτρώνη νίκησε γιὰτὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ πείσθηκαν ν' ἀκολουθήσουν τὸ πολεμικὸ του σχέδιο. Στὴν περίσταση μάλιστα

αὐτὴ φανερώθηκε ἡ στρατηγικὴ ἐξυπνάδα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ δοκιμάστηκε τὸ ἀλύγιστο φρόνημά του. Γιατὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἦταν ἄνθρωπος, ποὺ ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του, οὔτε ἡ ἐπιμονὴ του λιγότευε. Ἄρχισαν λοιπὸν νὰ πλησιάζουν ὀλοένα στὴν Τρίπολη, νὰ κάνουν νέα προχώματα καὶ νὰ πιάνουν ὅλες τὶς γύρω ὀχυρὲς θέσεις, ὅπως ἦταν τὸ στρατηγικὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη. Μερικοὶ ὄπλαρχηγοὶ ἔπιασαν τὸ Βαλτέτσι, ἄλλοι τὴν Πιάνα, κι ἄλλοι τὰ Βέρβαινα. Ὁ δῖος ὁ Κολοκοτρώνης ἔστησε τὸ στρατηγεῖο του στὸ Χρυσοβίτσι, ἀπάνω στὸ ψηλὸ βουνὸ Μαίναλο, ἀπὸ ὅπουμποροῦσε νὰ ἐπιβλέπη τὴν Τρίπολη καὶ τὰ γύρω της, σὰν τὸν ἀητό, ποὺ παραφυλάει τὸ ἀγρίμι...

Ἀπὸ ἡμέρα σὲ ἡμέρα ἡ πολιορκία γινόταν πιὸ στενὴ καὶ ἡ θέση τῶν πολιορκουμένων ἀπὸ ἡμέρα σὲ ἡμέρα χειροτέρευε· γιατί οὔτε τροφίμα ὑπῆρχαν στὴν πόλη ἀρκετά, οὔτε νερό· καὶ σὰν νὰ μὴν ἀρκοῦσαν ὅλ' αὐτά, πολλὲς ἀρρώστιες ἀναπτύχθηκαν ἐκεῖ μέσα ἀπὸ τὶς ἀκαθαρσίες καὶ τὸ συνωστισμό. Γι' αὐτὸ οἱ Τούρκοι ἀποφάσισαν νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἕλληνας· μὰ οἱ ὄροι, ποὺ πρότειναν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν δεχτοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας· κι ἔτσι ἡ πολιορκία ξακολούθησε.

2. **Ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς.** Μὰ σὲ λίγο ἡ θέση τῶν Τούρκων ἔγινε ἀπελπιστικὴ· πολλοὶ κάθε μέρα πέθαιναν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἄλλους τοὺς θείριζαν οἱ ἀσθένειες· τότε οἱ Ἀρβανῖτες, ποὺ ἦταν μέσα στὴν Τρίπολη, πρότειναν στὸν Κολοκοτρώνη νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουν μὲ τὶς γυναῖκες τους καὶ τὰ πράματά τους, καὶ ἦταν ἔτοιμοι νὰ παρατήσουν τοὺς ὀμόθηρσικούς των Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ σκέφτηκε μαζί

μέ τους άλλους ὄπλαρχηγούς, δέχτηκε τὴν πρόταση πού τούκαναν οἱ Ἀρβανῖτες, γιατί ἔτσι θὰ ἀδυνατίζε τὴ δύναμη τῶν πολιορκουμένων. Καί τους ὠρίσε ἡμέρα γιά ἔξοδο τίς 23 Σεπτεμβρίου 1821. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσουν οἱ Ἀρβανῖτες, ἡ πόλη ἀπὸ τὸ πρωὶ τῆς 23 Σεπτεμβρίου βρισκόνταν σὲ κίνηση καὶ ἀνησυχία· οἱ ντόπιοι Τοῦρκοι καὶ οἱ μπέηδες φώναζαν καὶ ἔβριζαν τους Ἀρβανῖτες. Μὰ αὐτοὶ δὲν τους ἔδιναν καμιὰ προσοχή. Γι' αὐτὸ ὅλοι οἱ Τοῦρκοι μαζεύτηκαν στὸ Διοικητήριον, γιά νὰ σκεφτοῦν κι αὐτοὶ τί νὰ κάνουν. Ἐνῶ ὅμως γίνονταν αὐτά, οἱ Ἕλληνες παρατήρησαν πὼς τὸ κανονιστάσι, πού ἦταν κατὰ τὸ Ναύπλιο ἔμενε ἀφύλαχτο· τότε δὲ χάνουν καιρὸ, ἀλλ' ἀμέσως 50 Ἕλληνες ὁ ἕνας πατώντας στὸν ὤμο τοῦ ἄλλου, ἀνέβηκαν στὸ τεῖχος καὶ ἔμπηξαν ἐπάνω τὴν Ἑλληνικὴ σημαία· ὕστερα γύρισαν τὰ κανόνια ἐναντίον τῆς πόλης καὶ ἀνοιξαν μιὰ πύλη τοῦ φρουρίου. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες τότε ὤρμησαν μέσ' τὴν πόλη ἀκράτητοι· ἡ ὄρμη καὶ ἡ μανία νὰ ἐκδικηθοῦν γιά τὰ τόσα παθήματα, τους εἶχε ἐξαγριώσει. Σὲ λίγο ἄρχισαν φοβερὴ σφαγὴ καὶ λεηλασία· τὰ σπίτια ἐκαίγονταν, ἡ γῆ σκεπάστη ἀπὸ πτώματα καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε στοὺς δρόμους σάν ποτάμι... Κανένας ἀπὸ τους πολιορκουμένους δὲ γλίτωσε 12,000 σφάγηκαν καὶ οἱ ἄλλοι αἰχμαλωτίστηκαν μονάχα οἱ Ἀρβανῖτες, πού πρωτύτερα ἀπὸ τὴν ἄλωση εἶχαν συνθηκολογήσει, δὲν ἔπαθαν τίποτα· γιατί ὁ Κολοκοτρώνης μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του κατώρθωσε νὰ σταλοῦν στὸ Αἴγιο καὶ ἀπὸ κεῖ πέρασαν στὴν Ἠπειρο μὲ τὰ πράματά τους καὶ τους θησαυρούς τους. Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς ἔφερε τὰ ἀποτελέσματα, πού

για και ὅλοι ἔτρεξαν, για να ἔμποδίσουν τοὺς Τούρκους να περάσουν. Τότε ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης με 600 ἄντρες ἔπιασαν τὰ πλάγια τῆς Οἴτης ὁ Διάκος με 400 ἄντρες ἔπιασε στὸ Σπερχεῖο ποταμὸ τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας, πού εἶναι κοντὰ στὸ στενὸ τῶν

Θανάσης Διάκος

Θερμοπυλῶν. Οἱ Τούρκοι ὅμως προτοῦ εἰς Ἕλληνας ὀχυρωθοῦν καλά, τοὺς ἔπεσαν ἀπάνω καὶ σκόρπισαν πρῶτα ὅσους ἦταν μετὰ τὸ Δουβουνιώτη καὶ τὸν Πανουργιά· ἔπειτα ρίχτηκαν στὸ Διάκο. Αὐτὸς δὲ θέλησε νὰ

υποχωρήσει· ἀποφάσισε νὰ μιμηθῆ τὸ Λεωνίδα, πού στὴν ἴδια θέσει στὰ χρόνια τὰ παλιὰ εἶχε θυσιαστῆ γιὰ τὴν πατρίδα. Ὁ Διάκος ἦταν γενναῖο παλικάρι· γεννήθηκε στὸν Ἀρτοτίνα, ἓνα χωριὸ ποῦνε στὴ Δωρίδα, κι ἀπὸ τὴ μικρὴ του ἡλικία εἶχε κλειστῆ στὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, πού ἦταν ἐκεῖ κοντά. Στὸ μοναστήρι αὐτὸ ἔμαθε λίγα γράμματα καὶ χειροτονήθηκε ὕστερα διάκος. Μὰ ὁ Διάκος ἦταν ἄνθρωπος, πού ἀγαποῦσε τὴν λεύτερη ζωὴ καὶ μισοῦσε τὴν τυραννίαν· γι' αὐτὸ σὲ λίγο καιρὸ ἔβγαλε τὸ ράσο καὶ ντύθηκε τὴ στολὴ τοῦ κλέφτη. Στὴν ἀρχὴ κατατάχθηκε στὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσοδήμου καὶ γρήγορα ἔγινε τὸ πρωτοπαλικάρο του· μὰ ἔπειτα ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσοδήμου καὶ μπῆκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀλήπασα. Ἐκεῖ γνωρίστηκε κι ἔπιασε φίλο τὸν Ὀδυσσεά Ἀντροῦτσο, πού ἀργότερα τὸν διαδέχτηκε στὸ ἀρματολίκι τῆς Λιβαδιᾶς. Ἔτσι κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ Διάκος βρέθηκε στὴ Λιβαδιά.

2. Μάχη τῆς Ἀλαμάνας Οἱ σύντροφοι τοῦ Διακού, καὶ θάνατος τοῦ Διακού. μόλις εἶδαν τ' ἀμέτρητα μπουλούκια τῶν ἐχτρῶν, ἄρχισαν νὰ σκορπᾶνε ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ μόνον 40 παλικάρια ἔμειναν κοντὰ στὸν ἀρχηγό τους, πού προτίμησαν, ὅπως αὐτός, ἀντὶ τῆς ἀτιμῆς φυγῆς τὸν ἐνδοξο θάνατο... Αἱματηρὸς ἀγῶνας ἀναψε τότε τὰ παλικάρια τοῦ Διακού πέφτουν τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο, ἀλλ' ὁ Διάκος δὲ δειλιάζει· ξακολουθαίει ν' ἀγωνίζεται σὰν λιοντάρι. Στὴν πιὸ ἐπικίνδυνη στιγμή οἱ σύντροφοί του τοῦ λένε νὰ φύγη, ἀλλ' ὁ ἥρωας ἀπαντᾷ: «Ὁ Διάκος δὲ φεύγει, οὔτε ἀφήνει τοὺς συντρόφους του. Ἄς μὴ φύγωμε παιδιὰ· ἀπὸ κεῖ μᾶς βλέπουν οἱ 300 Σπαρτιαῖτες, ἄς μὴ τοὺς ντροπιάσωμε». Ἀλλὰ σὲ λίγο τὸ ὄπλο του γίνεται κομμάτια· τότε τραβᾷ τὸ σπαθί,

ἀλλὰ μιὰ σφαῖρα τὸ σπάζει κι αὐτὸ ἀπάνω ἀπὸ τὴ χούφτα καὶ ἄλλη τὸν πληγώνει στὸν ὄμο· τότε οἱ Τοῦρκοι

Ὁ Θανάσης Διάκος στὴν Αλαμάννα

τὸν περικυκλώνου καὶ τὸν πιάνου ζωντανό. Κατματωμένος σέρνεται μπροστὰ στὸν Ὁμέρ Βριόνη· αὐτὸς γιατί θαύμασε τὴν ὠραία του μορφή καὶ τὸ ἥρωικό του Ἴστορία Γκινοπούλου ΣΤ' τάξ. 5

παράστημα, τοῦ λέει: «Διάκο σου χαρίζω τὴ ζωὴ, ἀν ἀρνηθῆς τὴν πίστη σου καὶ γίνης Μωαμεθανός». Ἀλλὰ τὸ ὑπερήφανο παλικάρι ἀπάντησε: «Ἐγὼ Ἕλληνας γεννήθηκα καὶ Ἕλληνας θὰ πεθάνω». Ὄταν ὕστερα ὁ Ὁμὲρ Βριόνης τὸν φοβέρισε, πῶς θὰ τὸν ψήση ζωντανό, ὁ Διάκος εἶπε μὲ ἀπάθεια καὶ ἀφοβία («Ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλοὺς Διάκους!»). Τότε ὁ Ὁμὲρ Βριόνης θύμωσε καὶ διάταξε νὰ τὸν σουβλίσουν ζωντανό· τὴν ἄλλη ἡμέρα, ὅταν οἱ δῆμιοι τὸν ἔφεραν στὸν τόπο τῆς καταδίκης καὶ κοίταξε τὴ φύση γύρω μὲ τὴν ὁμορφὴ ἀπὸ πρασινάδα καὶ λουλούδια στολὴ της, εἶπε τὸ ὁμορφο καὶ παθητικὸ ἐκεῖνο δίστιχο:

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ, ποὺ διάλεξε, ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρη,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρια!
Καὶ ὑπόφερε τὸ μαρτύριό του μὲ ἀταραξία καὶ γενναιότητα ὑπεράνθρωπη, χωρὶς νὰ στενάξῃ, χωρὶς νὰ σακρῦση, χωρὶς νὰ βγάλῃ μιὰ λέξη, ποὺ νὰ δείχνῃ τοὺς πόνους του...

21ο.

ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

1. Ὀδυσσεὺς Ἀντροῦτσος. Τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Διακόου τὸν ἐκδικήθηκε σὲ λίγες μέρες ὁ φίλος του Ὀδυσσεὺς Ἀντροῦτσος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦταν γιὸς τοῦ περίφημου κλέφτη Ἀντρίτσου, τοῦ συναγωνιστῆ τοῦ Κατσόνη· γεννήθηκε στὴν Ἰθάκη, γι' αὐτὸ πῆρε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὁμηρικῶ βασιλιᾶ τῆς νήσου. Ἦταν 33 χρόνων, ὁμορφος καὶ ἀντρεῖος, μὲ ἀνάστημα μέτριο καὶ μὲ ξανθὰ μαλλιά. Εἶχε πλάτες

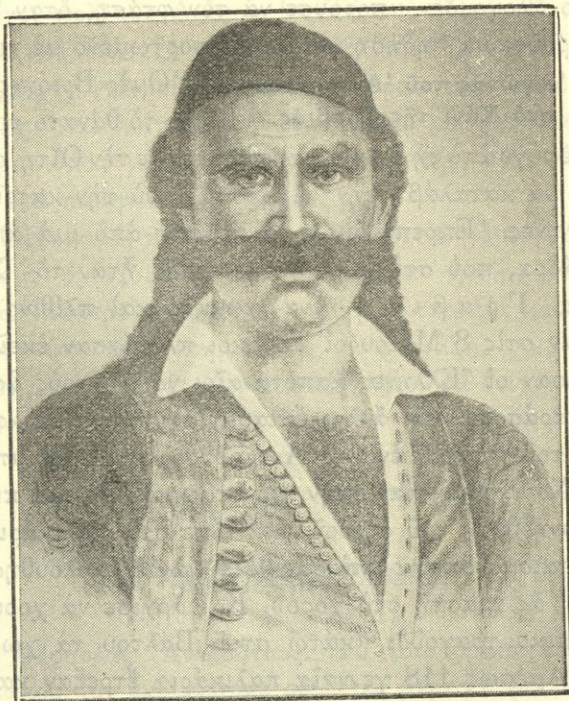

δυνατές, στήθια δασωμένα, φρύδια παχιά και ματιά φλογερή και διαπεραστική. Στὸν πόλεμο ἦταν ὀρμητικὸς και ἀποφασιστικὸς και εἶχε μεγάλη πολεμική πείρα και στρατηγική ἱκανότητα. Ἡ γληγοράδα του και ἡ ἐλαφρότητά του ἦταν ἀξιοθαύμαστα οὔτε τὸ πιὸ γλήγορο ἄλογο δὲν μπορούσε νὰ τὸν φτάση, ὅταν ἔτρεχε μπορούσε νὰ πηδήση και ἀμάξι φορτωμένο μὲ χορτάρι!

2. Ἀγῶνας τοῦ Ἀντρούτσου Ὁ Ὀμὲρ Βριόνης ὕστερ' **στο Χάνι τῆς Γραβιάς.** ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Διάκου ἐφυγε ἀπὸ τὴ Λαμία και σὰν πέρασε τὴν Οἶτη, ἀποφάσισε νὰ καταλάβη τὴν Ἀμφισσα, πού τὴν κατεῖχαν οἱ Ἕλληνες. Ἐπρεπε ὅμως νὰ περάση ἀπὸ μιὰ ἀπότομη χαράδρα, πού στὴ βορινή της ἐξοδο ἦταν τὸ **Χάνι τῆς Γραβιάς**, ἓνα χαμηλὸ και πλῆθινο σπίτι. Ὅταν στὶς 8 Μαΐου οἱ Τοῦρκοι πλησίασαν ἐκεῖ, ἀποφάσισαν οἱ Ἕλληνες καπεταναῖοι νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν και ἄλλοι ἐπίασαν τὶς πλαγινὲς λατηφοριὲς τοῦ στενοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀντρούτσος στάθηκε μπροστὰ στὸ Χάνι, πού ἦταν στὴν πιὸ ἐπίκαιρη, μὰ και πιὸ ἐπικίνδυνη θέση τοῦ στενοῦ, και εἶπε στὰ παλικάρια του «αἱ παιδιὰ, ὅποιος ἀπὸ σᾶς θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήση στὸ Χάνι, ἄς πιαστῆ στὸ χορό». Καὶ ἄρχισε νὰ χορεύη τὸ κλέφτικο τραγοῦδι «κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά...»

Ἀμέσως 118 γενναῖα παλικάρια ἔτρεξαν και πιάστηκαν στὸ χορὸ και ἔτσι τραγουδώντας και χορεύοντας μπῆκαν στὸ Χάνι. Ἀμέσως φράζουν τὶς θύρες και τὰ παράθυρα μὲ πέτρες και ἀνοίγουν στὸν τοῖχο πολεμίστρες. Σὲ λίγο φάνηκαν και οἱ Τοῦρκοι σκόρπισαν τοὺς ὀπλαρηγγοὺς, πού κρατοῦσαν τὰ πλάγια και ὕστερα προχώρησαν στὸ Χάνι. Μπροστὰ πήγαινε καβάλλα ἓνας ντερβίσης. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε τὸν ρωτᾷ. Ἀρβανίτικα:

«ποῦ πᾶς ντερβίση;» — «Νὰ σφάξω ὅπου βρῶ ἐχτροὺς τοῦ προφήτη» ἀπαντάει. Μὰ δὲν εἶχε τελειώσει, ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς πυροβολεῖ καὶ τὸν ζαπλώνει νεκρό! Οἱ Τοῦρκοι μόλις εἶδαν τὸ ντερβίση τους νεκρό, χύθηκαν με-

Ἄντροῦτσος

λύσσα ἀπάνω στὸ Χάνι ἄλλοι τὸ τρυποῦσαν μὲ τὰ μαχαίρια τους καὶ ἄλλοι προσπαθοῦσαν νὰ τὸ γκρεμίσουν μὲ τοὺς ὤμους! Μὰ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ μέσα πυροβολοῦσαν ἀκατάπαυτα καὶ θέριζαν σὰ στάχια τοὺς ἐχτροὺς. Οὔτε

μιά σφαίρα δὲν πήγαινε χαμένη... Τέσσερες ἐφόδους ἔκαναν οἱ Τοῦρκοι στὸ ἀθάνατο Χάνι· μὰ καὶ οἱ τέσ-

Νίκη στὰ Βασιλικά

σερες ἀποκρούστηκαν. Τέλος νύχτωσε· τότε ὁ Ὅμηρ Βριόνης ἔστειλε στρατιῶτες στὴ Λαμία νὰ τοῦ φέρουν κανόνια, γιὰ νὰ κυριέψη τὸ Χάνι! Ἀλλὰ τὰ με-

σάνυχτα οἱ Ἕλληνες βγῆκαν σιγά-σιγά καὶ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι πέρασαν ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀνέβηκαν στὰ βουνὰ χωρὶς νὰ πάθῃ κανένας τίποτα!

3. Νίκη τῶν Ἑλλήνων στὰ Βασιλικά. Οἱ Τοῦρκοι, ὕστερ' ἀπὸ τὸ πάθημ' αὐτό, τρόμαξαν καὶ δὲν τόλμησαν νὰ προχωρήσουν στὴν Ἀμφισσα γύρισαν στὴ Βοιωτία καὶ ἔπειτ' ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες, κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴ Λιβαδιά. Ὅταν ὁ Ὁμέρ Βριόνης πήγαινε στὴν Ἀττικὴ, νέος Τουρκικὸς στρατὸς μὲ τὸ Μπαϊράμ Πασσὰ ἤρχονταν γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ εἶχαν σκοπὸ ἀφοῦ ἐνωθοῦνε, νὰ εἰσβάλουν μαζὶ στὴν Πελοπόννησο. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ἔπιασαν μιὰ κατόλληλη θέσῃ κοντὰ στὰ Βασιλικά, καὶ ἐκεῖ ὄχι μόνο νίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ κτόωσαν περισσότερους ἀπὸ 1000, ἀλλὰ καὶ τοὺς κυνήγησαν ὡς τὸ Σπερχειό! Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶχε μεγάλα ἀποτελέσματα, σὰν τὴ μάχη τοῦ Βαλτετσιοῦ γιὰτὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ ὁ Ὁμέρ Βριόνης δὲν τόλμησαν νὰ προχωρήσουν στὴν Πελοπόννησο, ἀλλὰ γύρισαν πάλι στὴν Ἠπειρο ἔτσι στὴν Τρίπολη δὲν ἔφτασε καινούργιος στρατὸς καὶ γι' αὐτὸ εὐκολὰ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, ὅπως εἶδαμε.

220.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΑ ΜΕΡΗ

1. Ἡ Ἐπανάστασις στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα. Ἡ Ἐπανάστασις στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα ἄρχισε λίγο ἀργότερα γιὰτὶ κοντὰ στὴν Ἠπειρο βρίσκονταν ὁ Χουρσίτ πασὰς καὶ τὰ στρατεύματά του φόβιζαν στὴν ἀρχὴ τοὺς

καπεταναίους τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ μῆνα Μάϊο ἄρχισε κι ἐκεῖ ἡ ἐπανάσταση· γιατί τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας ἔκανε καὶ τοὺς καπεταναίους τῆς νὰ κινηθοῦν. Καὶ πρῶτα στὸ Μεσολόγγι σήκωσε κατὰ τὸ Μάϊο τὴ σημαία τῆς λευτεριᾶς ὁ καπετάνιος τοῦ Ζυγοῦ Μακρῆς· ἔπειτα σήκωσε τὴ σημαία ὁ Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος, ἄρματολὸς τοῦ Βλωχοῦ καὶ κυρίεψε τὸ Βραχῶρι (Ἀγρίνιο)· κι ὕστερα ἐπαναστάτησε τὸ Ξηρόμερο, ἡ Ναύπακτος, ἡ Βόνιτσα καὶ τὸ Καρπενήσι. Ὁ Χουρσίτ πασὰς μόλις ἔμαθε τὴν ἐπανάσταση τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, ἔστειλε ἀπὸ τὰ Γιάννενα τὸν Ἰσμαήλ πασὰ Πλιάσα μὲ 1800 Ἀρβανῖτες. Ὁ Πλιάσας προσπάθησε νὰ μπῆ στὴν Ἀκαρνανία, μὰ δὲν μπόρεσε, γιατί ὁ Ἴσκος καὶ ὁ Βακώλας καὶ οἱ καπεταναῖοι τῆς Ἀκαρνανίας στὸ Κομπότι τὸν νίκησαν.

2. **Ἡ ἐπανάσταση στὴ Θεσσαλία, Στὴ Θεσσαλία ἐπανα-
Μακεδονία καὶ Κρήτη.** στάτησαν τὰ χωριὰ τοῦ Πηλίου· ἐκεῖ εἶχε ἀνάψει τὰ πνεύματα ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ἄνθρωπος δραστήριος καὶ σπουδασμένος, πού ἦταν ἐκεῖ σχολάρχης. Οἱ ἐπαναστάτες πολιόρκησαν τὸ Βόλο καὶ τοὺς Πύργους τοῦ Βελεστίνου καὶ σύστησαν μιὰ τοπικὴ διοίκηση, πού ὁ Γαζῆς τὴν ὠνόμασε «Βουλῆ». Ἀλλὰ βρῆκαν μεγάλη ἀντίσταση καὶ σὲ λίγο ὁ πασὰς τῆς Λάρισσας Δράμαλης ἔτρεξε μὲ πολὺ στρατὸ καὶ ἐπνίξε σχεδὸν τὴν ἐπανάσταση. Ἀπὸ τὸ Πήλιο ἡ φωτιά τῆς ἐπαναστάσεως μεταδόθηκε στὴ Μακεδονία. Ἐκεῖ ἐπαναστάτησε ἡ Χαλκιδικὴ χερσονήσος μαζὶ μὲ τὸ Ἅγιο ὄρος· ἀλλὰ κι ἐδῶ οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ ἔσβυσαν τὴν ἐπανάσταση, ἀν καὶ οἱ ἐπαναστάτες πολέμησαν μὲ γενναιότητα μεγάλη. Τὸ ἴδιο συνέβη

και στη Νιόουσα. Ἐκεῖ οἱ ἐπαναστάτες δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνθέξουν σὲ 15000 Τούρκους, πού χύθηκαν ἀπάνω τους. Οἱ Τούρκοι τότε μπῆκαν στὴ Νιόουσα καὶ ἔσφαξαν ἀλύπητα 10000 χριστιανούς καὶ ἔκαψαν 120 χωριά!

Τελευταία ἐπαναστάτησε ἡ Κρήτη κι ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ξαγριώθηκαν κι ἔκαναν στὶς πόλεις φοβερὲς σφαγές. Ὑστερα βγῆκαν καὶ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἔκαναν ἀρκετὲς μάχες· μὰ οἱ ἐπαναστάτες τοὺς ἀπόδιωξαν καὶ πολλὲς φορές τοὺς νίκησαν. Γι' αὐτὸ ἐνώθηκαν οἱ Τούρκοι ὅλης τῆς Κρήτης καὶ ἔκαναν μιὰ γενικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Τέλος οἱ Τούρκοι ὕστερ' ἀπὸ μεγάλες καταστροφὲς μπῆκαν στὰ Σφακιά· ἀλλὰ κατόπιν γύρισαν πίσω, χωρὶς νὰ καταβάλουν τὴν ἐπανάσταση.

3. Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ συνέλευση. Στὸ τέλος τοῦ πρώτου χρόνου τῆς ἐπαναστάσεως (20 Δεκεμβρίου) ἔγινε στὴν Ἐπίδαυρο ἡ πρώτη Ἐθνικὴ συνέλευση τῶν Ἑλλήνων, πού ἔκαμε Πρόεδρο τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Ἡ συνέλευση αὐτὴ ψήφισε τὸ πρῶτο πολίτευμα τῆς χώρας, πού εἶχε δημοκρατικὴ μορφή καὶ ὠνομάστηκε «Σύνταγμα τῆς Ἐπιδάουρου». Σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ὠρίσθη νὰ διευθύνουν τὸν τόπο δύο σώματα: τὸ β ο υ λ ε υ τ ι κ ὄ, πού ὠριζε τοὺς νόμους καὶ εἶχε πρόεδρο τὸν Ὑψηλάντη καὶ τὸ ἐ κ τ ε λ ε σ τ ι κ ὄ, πού ἀνάλαβε τὴν κυβέρνηση τοῦ τόπου καὶ πρόεδρος ἦταν ὁ Μαυροκορδάτος. Στὸ τέλος ἡ συνέλευση ὠρίσε γιὰ χρῶμα τῆς σημαίας τοῦ Ἔθνους τὸ γαλανόλευκο καὶ γιὰ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθο.

Ἡ συνέλευση ἀπέλυσε τὸν ἄρχικαὶ ἀρχιεπίσκοπο καὶ ἐπέλεξε τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἐπιδαύρου ὡς ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ

1. **Ἐπανάσταση στίς Σπέτσες, Ταυτόχρονα σχεδόν μέ τήν Ὑδρα καί Ψαρά.** τήν ἄλλη Ἑλλάδα ἐπαναστάτησαν καί τὰ Ἑλληνικά νησιά· ἀλλά στά περισσότερα ἀπ' αὐτά μέ τόν καιρό πνίγηκε ἡ ἐπανάσταση καί διατηρήθηκε σέ τρία μονάχα-τίς Σπέτσες, τήν Ὑδρα καί τὰ Ψαρά. Στά τρία λοιπόν αὐτά νησιά ἀνήκει ἡ τιμή, πού ἔβγαλαν πέρα τὸ θαλασσινὸ ἀγῶνα ἐναντίον τῆς Τουρκίας καί τόλμησαν μέ τὰ μικρὰ καράβια τους νά ἀντιπαραταχθοῦν στοὺς Τουρκικοὺς κολοσσούς. Τὰ νησιά αὐτά, ἀφοῦ πρωτῶν ερα συνεννοήθηκαν ἀναμεταξύ τους, ὥπλισαν 180 καράβια καί κατέβαλαν 20.000.000 δραχμὲς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ αὐτά τὰ περισσότερα τὰ πρόσφερε ἡ Ὑδρα μάνα καί πατρίδα τοῦ μεγάλου ἐκείνου πατριώτη Λάζαρου Κορυωτή, πού ὅλη του τὴ κολοσσιαία περιουσία ἀπὸ 2.000.000 δραχμὲς τὴν πρόσφερε στὸν ἀγῶνα, τόπος, πού ἀνάδειξε καί τὸν πιὸ ἱκανὸ καί γενναῖο ναύαρχο τοῦ ἀγῶνα Ἀντρέα Μιαούλη.

Κάθε νησί ὥπλισε δική του μοῖρα καί εἶχε δικό του ναύαρχο. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπόφυγε νά διορίσῃ ἕναν ἀρχιναύαρχο, γιὰ νά μὴν κινήσῃ τὴ ζήλια τῶν τριῶν νησιῶν. Τὸ ναύαρχο τὸν ἐπέβαλε ἡ δύναμη τῶν πραγμάτων-καί θά δοῦμε ποιὸς ἦταν αὐτός.

2. **Τὸ πρῶτο θαλασσινὸ κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων.** Οἱ τρεῖς λοιπόν ναυτικὲς μοῖρες τῶν νησιῶν, ἀφοῦ ἐνώθησαν, βγήκαν κατὰ τὸ Μάη τοῦ 1821 καί πῆγαν στὸ Αἰγαῖο πέλαγος· γιὰτί τότε ἐπρόκειτο νά βγῆ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ὁ Τουρκικὸς στόλος, γιὰ νάρθη νά κατα-

πνίξη τὴν ἐπανάσταση. Καὶ πράγματι στὰ τέλη Μα-
ίου φάνηκε ὁ ἐχτρικὸς στόλος ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντο-
μπροστά του πήγαινε μιὰ φρεγάδα ποῦχε 84 κανόνια καὶ
1100 ἄντρες. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τὴν κυνήγησε καὶ
τὴν ἀνάγκασε νὰ καταφύγῃ στὸ λιμάνι τῆς Ἐρεσσοῦ,
ποῦναι στὰ δυτικὰ τῆς Μυτιλήνης· τότε οἱ Ἕλληνες,
ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ τὸ βλάψουν ἀλλιώτικα ἀνά-
θεσαν στὸν πραχτικὸ δάσκαλο τῆς ναυτικῆς Ἰωάννη
Πάργιο ἢ Πατατοῦκο νὰ ἐτοιμάσῃ δυὸ
πυρπολικά· γιατί ἔλεγε πῶς αὐτὸς ἤξερε τὴν τέχνη νὰ
κάνῃ πυρπολικά. Ἐπῆρε λοιπὸν ὁ Πατατοῦκος δυὸ
παλιὰ καράβια καὶ ἔβαλε στὸ ἀμπάρι τους τέσσερα βα-
ρέλια γεμάτα μπαροῦτι καὶ ἄλλες εὐφλεκτες οὐσίες-
οἰνόπνευμα, ρετσίνοι, καὶ νέφτι· ἔπειτα τὰ ἔλειψε ἀπ'
ἔξω μὲ πίσσα καὶ ἄλλα εὐφλεκτα ὑλικά καὶ ὀρμήνεψε
τοὺς ναυτικούς, πῶς νὰ τὰ μεταχειριστοῦν· νὰ τὰ κολ-
λήσουν δηλαδὴ μὲ γάντζους στὸ ἐχθρικὸ καράβι καὶ ἀφοῦ
ἀνάψουν τὸ φυτίλι, νὰ φύγουν γρήγορα καὶ μακριά!
Ἄλλὰ ποιοὶ τώρα θὰ εἶχαν τὴν τόλμη νὰ ὀδηγήσουν τὰ
φοβερὰ αὐτὰ καράβια; Κατὰ καλὴ τύχη παρουσιάστη-
καν δυὸ τολμηροὶ Ψαριανοί, ὁ Καλαφάτης καὶ ὁ Παπα-
νικολῆς. Τὰ πῆραν καὶ τράβηξαν κατ' ἀπάνω στὸν Τουρ-
ρικὸ κολοσσό. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς πυροβολοῦσαν ἀκατά-
παυτα, μὰ αὐτοὶ κατῶρθωσαν νὰ προσκολλήσουν τὰ
πυρπολικά τους στὴ φρεγάδα καὶ νὰ ξεμακρύνουν.
Μὰ τὸ πυρπολικὸ τοῦ Καλαφάτη δὲν πέτυχε, γιατί οἱ
Τοῦρκοι τὸ βούλιαξαν τὸ πυρπολικὸ ὅμως τοῦ Παπανι-
κολῆ κόλλησε στὴ φρεγάδα καὶ σὲ μιὰ στιγμή οἱ φλόγες
περιτύλιξαν τὸν κολοσσὸ ἐκεῖνο. Τὰ κανόνια του ἄρ-
χισαν σὲ λίγο νὰ σκάζουν μονάχα τους· καὶ ὅταν ἡ φωτιά
πῆγε στὴ μπαρουταποθήκη του, ἀνατινάχθηκε στὸν ἀέρα

σάν πυροτέχνημα φοβερό... "Όλο τὸ πλήρωμά του πνίγηκε καὶ μόνον 8 σώθηκαν κι ὁ Τουρκικὸς στόλος, σάν τόμαθε αὐτό, τόσο τρόμαξε, πού γύρισε πίσω στὸν Ἑλλήσποντο καὶ ζήτησε σωτηρία κάτω ἀπ' τὰ κανόνια τοῦ στενοῦ. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἦταν στὴ θάλασσα ὅ,τι ἦταν ἡ νίκη τοῦ Βαλτετσιοῦ στὴ στεριά· δυνάμωσε δηλαδή τις ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων καὶ γιὰ τὸ ναυτικὸ ἀγῶνα. Γι' αὐτὸ στὰ Ψαρά γίνηκε πανηγυρικὴ δοξολογία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1822)

240.

ΝΕΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ, ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. Ἡ δευτέρα πτώση τοῦ Σουλιῦ. Ὁ Χουρσίτ πασάς, ἀφοῦ νίκησε καὶ σκότωσε τὸν Ἀληπασά, χύθηκε ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν γιὰτὶ ἅμα ξαναγύρισαν ἀπὸ τὴν Κέρκυρα κατὰ τὸ 1820, ἄρχισαν νὰ ἀγωνίζωνται πάλι γιὰ τὴ λευτεριά τους. Ὁ Χουρσίτ, ἂν καὶ ἦταν γενναῖος ἄντρας, τάχασε στὴν ἀρχὴ ἐμπρὸς στὴν παλικαριά τῶν Σουλιωτῶν γι' αὐτὸ μιὰ φορὰ φώναξε: «Ὁ Θεὸς πῆρε τὴν παλικαριά ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους καὶ τὴν ἔδωσε στοὺς Γκιαούρηδες»· ξακολούθησε ὅμως τὸν ἀγῶνα τοῦ μὲ μεγάλη ἐπιμονή. Οἱ Σουλιῶτες στὸ τέλος δὲ μπορούσαν νὰ ἀνθέξουν στὰ πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα· ἔσωσαν ἀκόμη καὶ τις τροφές καὶ τὰ πολεμοφόδιά τους γι' αὐτὸ ἀποφάσισαν νὰ ζητήσουν τὴ

βοήθεια τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ πράγματι ἡ τότε Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, πού ἐνιωθε τὴ σημασία πού εἶχε νὰ μὴ χαθῆ ὁ μικρὸς καὶ περήφανος ἐκεῖνος λαός, ὁ ὁποῖος ἀπέτελοῦσε τὴν προφυλακὴ τῆς Ἡπείρου, ἀποφάσισε νὰ στείλῃ 4000 Ἑλληνας καὶ φιλέλληνες,

Μαυροκορδάτος

γιά νὰ βοηθήσουν τοὺς Σουλιῶτες. Μὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτή, πού θέλησε νὰ τὴ ὀδηγήσῃ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος ἀνταλλάσσοντας τὴν πέννα μὲ τὸ σπαθί!-

ἀπότυχε, γιατί οἱ Ἕλληνες καί φιλλέηνες νικήθηκαν
στό Πέτα, ἓνα χωριό τῆς Ἄρτας. Ἀπό τοὺς φι-
λέλληνες μάλιστα σώθηκαν μόνον 25 μὲ τὸ στρατηγὸς
Νόρμαν-κι αὐτὸν βαρεῖα πληγωμένον!

Ἔτσι ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαυροκορ-
δάτου δὲν πέτυχε. Καί οἱ Σουλιῶτες, ἀφοῦ ἔσωσαν ὅλες
τις τροφές τους καί τὰ πολεμοφόδια, καί δὲν ἦταν δυνατὸ
νὰ ξακολουθήσουν περισσότερο καιρὸ τὸν ἄνισο ἀγῶνα
τους μὲ τοὺς Τούρκους, συνθηκολόγησαν μ' αὐτούς καί
δέχτηκαν ὄχι νὰ παραδοθοῦν οὔτε νὰ ὑποταχτοῦν, ἀλλὰ
νὰ φύγουν μὲ τις γυναῖκες τους καί τὰ παιδιά τους καί νὰ
πᾶνε ὅπου θελήσουν! Αὐτὸ καί ἔγινε. Ἀπὸ τοὺς Σου-
λιῶτες ἰκείνους τότε ἄλλοι πῆγαν στὰ νησιά τοῦ Ἰο-
νίου πελάγους, καί ἄλλοι, οἱ πολεμιστές, κατέβηκαν
στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴν ἐπανάσταση.
Ἐνας ἀπὸ αὐτούς ἦταν καί ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ
Μάρκος Μπότσαρης γεννήθηκε στὸ ἥρωικὸ Σοῦλι κατὰ
τὸ 1790 καί ἦταν ἄντρας γενναῖος καί φρόνιμος. Εἶχε
ὕπηρετήσῃ κι αὐτός, ὅπως καί πολλοὶ ἥρωες τῆς ἐπα-
ναστάσεως, στὸν Ἀληπασά· ἔπειτα ἔλαβε μέρος στὶς
περισσότερες μάχες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τῶν Τούρ-
κων καί διακρίθηκε γιὰ τὴ μεγάλη του φρόνηση καί
παλικάριά.

2. Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ὑστερα ἀπὸ τὴ
πτώση τοῦ Σουλιῦ ὁ Ὁμὲρ Βριόνης καί ὁ Κιουταχῆς
κατέβηκαν μὲ 12000 στρατὸ καί πολιορκήσαν τὸ Με-
σολόγγι ἀπὸ τὴ στεριά· ταυτόχρονα ὁ Γιουσούφ πασὰς
ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Πάτρα μὲ τὸ στόλο του καί τὸ ἀπό-
κλεισε ἀπὸ τὴ θάλασσα. Στὸ Μεσολόγγι τότε εἶχαν
κλειστεῖ 380 μόνον ἄντρες μὲ τὸ Μαυροκορδάτο καί 30
Σουλιῶτες μὲ τὸ Μάρκο Μπότσαρη. Οἱ πολιορκούμενοι

σὲ λίγο ἤρθαν σὲ ἀμηχανία· γιατί τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλης ἦταν ἀσθενῆ καὶ οἱ τροφ'ες πολὺ λίγες. Μὰ ἡ ἐπιμονή τους καὶ ἡ ἀνδρεία τους ἦταν μεγάλη· γι' αὐτὸ ματαίωσαν ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τῶν ἐχτρῶν καὶ ὕστερα

Μάρκος Μπότσαρης

μὲ ψεύτικες ὑποσχέσεις νὰ παραδώσουν τὴ πόλη, τοὺς γελοῦσαν ὡς τὸ Νοέμβρη. Μὰ τότε φτάνει ὁ Μιαούλης μὲ μιὰ μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, λύνει τὴν πολιορκία ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ μπάζει στὸ Μεσολόγγι τροφές καὶ πολεμοφόδια· τοὺς ἔφερε ἀκόμη καὶ βοήθεια ἀπὸ

1000 ἄνδρες. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες παράγγειλαν στὸν Ὁμέρ Βριόνη «ἂν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς». Οἱ Τοῦρκοι ὅταν εἶδαν πὼς περιπαίχτηκαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ἀποφάσισαν νὰ κυριέψουν τὸ Μεσολόγγι τῆ νύχτα τῶν Χριστουγέννων, πού πίστευαν τὼς οἱ χριστιανοὶ θὰ ἦταν στὴν ἐκκλησιά· ἀλλὰ γελάστηκαν, γιὰτὶ ἓνας χριστιανὸς ὑπηρέτης τοῦ Ὁμέρ Βριόνη ἔγκαιρα εἰδοποίησε τοὺς Ἕλληνες. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες ἔμειναν στὶς θέσεις τους κι ὅταν κιντὰ τὰ μεσάνυχτα οἱ Τοῦρκοι πλησίασαν στὰ ὀχυρώματα ξένιαστοι, πυκνοὶ πυροβολισμοὶ τοὺς θέρισαν. Κατατρομαγμένοι τότε τόβαλαν στὰ πόδια, ἀφοῦ σκοτώθηκαν 200 ἀπ' αὐτούς. Τὸ πάθημ' αὐτὸ τόσο τοὺς φόβισε, πού ἀμέσως ἔλυσαν τὴν πολιορκία καὶ ἔφυγαν τῆ νύχτα κατὰ τὸ Ἀγρίνιο, ἀφοῦ παράτησαν πίσω τους τὰ κανόνια, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰ πράματά τους! Μὰ κι ἐκεῖ, ἐνῶ πήγαιναν βιαστικοὶ γιὰ νὰ περάσουν τὸν Ἀχελῷο, τὸ ποτάμι εἶχε πλημμυρίσει καὶ πνίγηκαν περισσότεροι ἀπὸ 400· τότε οἱ ἄλλοι σὲ λαλὰ χάλια πέρασαν στὴν Πρέβεζα...

25ο.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

1. Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη. Ὁ Χουρσίτ πασὰς ἀφοῦ νίκησε τὸν Ἀλήπασα, πῆγε στὴ Λάρισα κι ἐκεῖ ἐτοίμασε πολὺ στρατό, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἔρθῃ ἐναντίον τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου· μὰ ὁ Σουλτᾶνος, πού δὲν ἤθελε νὰ δοξαστῇ περισσότερο ὁ Χουρσίτ, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἀλήπασα, τοῦ ἀφαίρεσε τὴν ἀρχιστρατηγία καὶ τὴν ἔδωκε σὲ ἄλλο στρατηγό, τὸ **Μ α χ μ ο ὐ τ π α σ ᾶ Δ ρ ᾶ μ α λ η**. Ὁ

Δράμαλης λοιπὸν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1822 ὀδηγώντας 24.000 πεζοὺς καὶ 6.000 καβαλλαρχίους, μῆνυε πρῶτα στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἔκαψε τὴ Θήβα, ἐρήμωσε τὴ Βοιωτία καὶ πέρασε ἔπειτα στὴν Πελοπόννησο, χωρὶς νὰ τυλμήσῃ κανεὶς πουθενὰ νὰ τοῦ φέρῃ ἀντίσταση. Τόσον τρόμο εἶχε σπεῖρει παντοῦ! Στὴν Πελοπόννησο ἀφοῦ κυρίεψε πρῶτα τὸν Ἀκροκόρινθο, προχώρησε ὕστερα στὸ Ἄργος καὶ στρατοπέδεψε μπροστὰ σ' αὐτό. Ὅλοι τότε ἔλασαν τὸ θάρρος τους ὁ λαὸς πῆρε τὰ βουνὰ κι αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνηση κατάφυγε σὲ δυὸ πλοῖα γιὰ νὰ σωθῆ. Μόνος ὁ Δημ. Ὑψηλάντης—τὸ μικρὸ αὐτὸ σῶμα μὲ τὴ μεγάλη καρδιά—δὲ φοβήθηκε, ἀλλ' ἀφοῦ συνεννοήθηκε μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλους, κατάλαβε μὲ 700 ἄντρες τὴν ἀκρόπολη τοῦ Ἄργους, ὅπου εἶχε κλειστεῖ λίγες ἡμέρες πρωτύτερα ὁ Μανιάτης Καραγιάννης μὲ λίγους ἄντρες. Κι αὐτὸ τόκαναν γιὰ νὰ ἀναγκάσουν τοὺς Τούρκους νὰ χρονοτριβήσουν καὶ δοθῆ καιρὸς στοὺς Ἕλληνες νὰ συνέρθουν ἀπὸ τὸ φόβο καὶ νὰ καταλάβουν τὰ γύρω τοῦ Ἄργους βουνὰ ἔτσι θ' ἀπόκλειναν τοὺς ἐχτροὺς στὴν Ἀργολίδα. Ὁ Δράμαλης λοιπὸν σὰν βρῆκε τὴν ἀκρόπολη τοῦ Ἄργους πιασμένη, θεώρησε καλὸ νὰ κυριέψῃ πρῶτα αὐτὴ κι ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ κατὰ τῆς Τριπολιτσᾶς, πού τὴν κρατοῦσαν οἱ Ἕλληνες. Ἐπολιόρηκε τότε τὴν ἀκρόπολη στενά· μὰ στὸ μεταξὺ ἔφτασε ὁ Κολοκοτρώνης κι ἔπιασε τοὺς Μύλους. Οἱ σύντροφοί του στὴν ἀρχὴ ἦταν λίγοι· μὰ ἡ βροντερὴ φωνὴ τοῦ γέρου τοῦ Μορηᾶ, ἡ δραστηριότητά του καὶ τὰ φλογερά του λόγια, γλήγορα σύναξαν γύρω του 10.000 Ἕλληνες. Ὁ Κολοκοτρώνης στὴν ἀρχὴ βοήθησε τὸν Ὑψηλάντη νὰ ἀντισταθῆ· ἔπειτα ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος

διευκόλυνε τὴν ἀναχώρησίν του. Ἦξερε καλὰ πῶς ὁ Δράμαλης εἶχε λίγες τροφές καὶ θ' ἀναγκάζονταν νὰ ὑ-

Δημήτριος Ὑψηλάντης

ποχωρήσει στὴν Κόρινθο γιὰ νὰ πάρη νέες γιατί οἱ Ἕλληνες κατὰ συμβουλή τοῦ Κολοκοτρώνη εἶχαν κάψει καὶ ὅλα τὰ σπαρτά στὴν Ἀργολίδα.

Ἱστορία Γκίνοπούλου ΣΤ' 14ξ.

6

2. Καταστροφή του Δράμαλη. Και πράγματι ὅ,τι πρόβλεπε ὁ Κολοκοτρώνης τοῦτο καὶ ἔγινε· ὁ Δράμαλης

Ὁ Κολοκοτρώνης στὰ Δερβενάκια

δηλαδή ἐπειδὴ ἔσωσε τὶς τροφές του καὶ ἀκόμη διάφορες ἀσθένειες δεκάτιζαν τὸ στρατό του, ἀποφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ στὴ Κόρινθο. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ξεγελάσῃ τοὺς

“Ελληνες ἔστειλε τὸ γραμματικό του, ποῦ ἦταν χριστιανός, γιὰ νὰ τοὺς φανερώσῃ πὼς τάχα ὁ Δράμαλης εἶχε σκοπὸ νὰ προχωρήσῃ στὴν Τρίπολη. Οἱ ἄλλοι καπεταναῖοι τὸ πίστεψαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἔμως κατάλαβε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ πρότεινε νὰ τρέξουν νὰ πιάσουν τὰ στενά τῶν Δερβεναικιῶν. Κατὰ κακὴ τύχη ἢ γνώμη του δὲν ἔγινε δεχτή· καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ ἦρθε σὲ λόγια μὲ τὸν Πετρόμπεη, πῆρε 2000 πιστοὺς σ’ αὐτὸν ἄντρες κι ἔφυγε γιὰ τὰ Δερβενάκια, κάτι στενὲς χαράδρες, ποῦναι κοντὰ στὸν τωρινὸ σταθμὸ τῆς Νεμέας. Τότε ὁ Πετρόμπεης εἶπε κοροϊδευτικά: «Ὁ Κολοκοτρώνης θὰ πάῃ πάλι στὰ βουνὰ νὰ γίνῃ κλέφτης». Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως ἦρθε κι ἔπιασε τὰ Δερβενάκια: τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Παπαφλέσσα, τὸ Νικηταρὰ καὶ ἄλλους φίλους του καπεταναίους, ποῦ τὸν ἀκολούθησαν, ἔστειλε κι ἔπιασαν ἓνα ὕψωμα κοντὰ στὸ ρημοκλῆσι, ποῦναι ἀπάνω ἀπὸ τὸ σταθμὸ Νεμέας, τὸν «Ἄϊ Σώστη». Ὅταν λοιπὸν τὸ πρῶτο σῶμα τοῦ Δράμαλη μπῆκε ξένιαστο στὰ Δερβενάκια, πυκνοὶ πυροβολισμοὶ τὸ θέρισαν. Οἱ Τοῦρκοι τότε τρομαγμένοι προχωροῦν στὸ μέρος τοῦ «Ἄϊ Σώστη», γιὰ νὰ σωθοῦν· μὰ ἐκεῖ τοὺς πέφτουν ἀπάνω οἱ Ἕλληνες καπεταναῖοι καὶ τοὺς πετσοκόβουν. Τέσσερες χιλιάδες Τοῦρκοι σκέπασαν τὶς δοξασμένες ἐκεῖνες χαράδρες κι ἄπειρα λάφυρα ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν νικητῶν-λάφυρα «ποῦ τὰ μοίρασαν μὲ τὸ φέσι!» Ἐκεῖ ὁ Νικηταρὰς, γιὰ τὴν τόλμη του καὶ τὴν καταστροφή, ποῦ ἔκανε στοὺς Τούρκους, ὠνομάστηκε καὶ δεύτερη φορὰ **Τ ο υ ρ κ ο φ ᾶ γ ο ς**.

Ὁ Δράμαλης μόλις ἔμαθε τὴν καταστροφή τοῦ στρατοῦ του τόσο φοβήθηκε, ποῦ δὲν τόλμησε τὴν ἴδια ἡμέρα νὰ προχωρήσῃ. Τὴν ἄλλη ἡμέρα ὑποχώρησε στὴν

Κόρινθο, μὰ ὄχι πιά ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ
δύσκολο καὶ στενὸ δρόμο, πού περνᾷ ἀπὸ τὸ Ἄγινόρι,

Νικητάρης

ἐλπίζοντας πῶς τὸ πέρασμα αὐτὸ δὲ θὰ ἦταν πιασμένο
ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες· ἀλλὰ γελάστηκε, γιατί ἄξαφνα ἔ-

πεσαν ἀπάνω του ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικηταρὰς καὶ σκότωσαν ἄλλους 1000 στρατιῶτες τους. "Ἄν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τοῦ ἔπεφταν τότε ἀπὸ τὶς πλάτες, «δὲ θὰ γλύτωνε οὔτε ρουθοῦνι» ἀπὸ τὸ μεγάλο στράτευμα τοῦ Δράμαλη· μὰ αὐτοί, σὰν ἔφυγαν οἱ ἐχτροί, ἄρχισαν νὰ ἀρπάζουν τὸ στρατόπεδό τους! Μ' ὅλα αὐτὰ ὁ Δράμαλης ἔφτασε στὴν Κόρινθο μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του σὲ ἄθλια καὶ ἐλεεινὴ κατάστασι. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔλιωσε σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὶς στερήσεις καὶ καταστάφηκε ἀπὸ τὶς κακοτυχίες· κι ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης πέθανε σὲ λίγο ἀπὸ τὴ λύπη του! Τέτοιο ἦταν τὸ τέλος τῆς περίφημης ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη, πού ὀφείλεται στὴν ἀνδρεία λίγων Ἑλλήνων καπεταναίων καὶ μάλιστα στὴ φρόνησι καὶ τὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη, πού γι' αὐτὸ δίκια διωρίστηκε τότε ἀπὸ τὴ Γερουσία ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου. ✓

260.

Ο ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ὁ Ἀντρέας Μιαούλης   Κι ὁ θαλασσινὸς ἀγῶν-
καὶ τὰ πρῶτα του κατορθώματα.   νας κατὰ τὸ δεῦτερο
χρόνο τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε νῆκες καὶ καταστροφές
μαζί, ὅπως ὁ στεριανὸς ἀγῶνας. Τὸ πρῶτο καλὸ ἦταν
πῶς κατὰ τὸ χρόνο αὐτὸ ναύαρχος τῆς Ὑδρας εἶχε γίνει
ὁ τόλμηρὸς κι ἀτρόμητος θαλασσομάχος Ἀντρέας
Μιαούλης, πού γρήγορα ἔγινε ὁ πραγματικὸς
ναύαρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ Μιαούλης γεννή-
θηκε στὰ Φύλλα τῆς Χαλκίδας τὸ 1769· σὲ ἡλικία 6

χρόνων μπήκε στα πλοία για ναυτόπουλο και σε ηλικία 16 χρόνων απόχτησε δικό του πλοίο. Όταν άρχισε η επανάσταση, ο Μιαούλης δέν έλαβε μέρος σ' αυτήν, γιατί νόμιζε πως οι Έλληνες δέ θα μπορούσαν να

Μιαούλης

βγοῦν μπροστά στον Τουρκικό στόλο με τὰ μικρὰ ἐμπορικά τους καράβια· μὰ ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, πού ἤξερε τὴ μεγάλη του ναυτικὴ ικανότητα, τὸν ἔπεισε νὰ δεχτῆ τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου τῆς Ὑδρας. Καὶ ἔτσι

ὁ Μιαούλης ἔγινε ναύαρχος καὶ μὲ τὸν καιρὸ ὁ πραγματικὸς ἀρχηγὸς στὸ θαλασσινὸ ἀγῶνα, ὅπως ὁ Κουντουριώτης εἶχε διακρίνει. Ὁ Μιαούλης λοιπὸν τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1822, ὅταν ἀπάντησε τὸν Τουρκικὸ στόλο μπροστὰ στὸν κόλπο τῆς Πάτρας, τοῦ ρίχτηκε μὲ τὰ λίγα του μικρὰ καράβια καὶ ἔκανε τὴ πρώτη ταχτική ναυμαχία. Μὲ τόση παλικάρια καὶ ἐπιτηδειότητα ἀγωνίστηκε μὲ τὰ μεγάλα Τουρκικὰ καράβια, ποὺ τ' ἀνάγκασε νὰ φύγουν μ' ἀταξία. Αὕτη ἦταν ἡ πρώτη θαλασσινή νίκη τῶν Ἑλλήνων. Τὸ Σεπτέμβρη πάλι τοῦ ἴδιου χρόνου ὀδηγώντας 60 μικρὰ καράβια, ἀπάντησε τὸν Τουρκικὸ στόλο στὸν Ἀργολικὸ κόλπο· ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε 48 μεγάλα καράβια καὶ πῆγαινε νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιο, ποὺ τὸ πολιορκοῦσαν οἱ Ἕλληνες· μὰ ἐκεῖ ἔπεσε ἀπάνω του ὁ Μιαούλης, καὶ ἀφοῦ ἔκανε ναυμαχία δυνατὴ, τὸν ἀνάγκασε νὰ φύγῃ ἀταχτα.

2. Καταστροφή τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου δὲν ἐπαναστάτησαν κατὰ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς ἐπαναστάσεως, γιὰ τὴν ἦταν ἄνθρωποι ποὺ ἀγαποῦσαν τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἐργασία καὶ γιὰτὶ γειτόνευαν μὲ τὴν Ἀσιατικὴ παραλία. Οἱ περισσότεροι εἶχαν ἐπιδοθῆ στὸ ἐμπόριο καὶ ἀπ' αὐτὸ εἶχαν ἀποκτήσει πολλὰ χρήματα. Κατὰ τὸ Μάιο ὅμως τοῦ 1822 ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Σάμο Λυκοῦργος Λογοθέτης ἔρχεται στὴ Χίο καὶ ἀφοῦ ἀπόκλεισε τοὺς Τούρκους στὸ φρούριο, προσκάλεσε τὸ λαὸ στὴ λευτεριά. Ἔτσι ἡ Χίος ἐπαναστάτησε. Ὁ Σουλτᾶνος ὅμως μόλις τὸ ἔμαθε, τόσο ἀγρίεψε, ποὺ διάταξε νὰ σκοτώσουν ἕλους τοὺς Χιωτὲς, ποὺ ἦταν στὴν Κωσταντινούπολη καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος μὲ τὸ ναύαρχο Καρὰ Ἀλὴ νὰ πάῃ ἀμέσως, γιὰ νὰ καταστρέψῃ

τὸ ἄτυχο νησί. Καὶ πράγματι στὶς 30 Μαρτίου ὁ Τουρ-
κικὸς στόλος, ὅταν μπῆκε στὸ λιμάνι τῆς Χίου, κατώρ-
θωσε νὰ βγάλῃ στὸ νησί 7000 ἄντρες· αὐτοί, ἀφοῦ
ἐνώθηκαν μὲ τοὺς Τούρκους ποὺ ἦταν στὸ φρούριο, καὶ
μ' ἄλλα μπουλούκια ποῦρθαν ἀπὸ τὴν Ἀσία, σκόρπισαν
τοὺς ἐπαναστάτες καὶ ἄρχισαν μιὰ φοβερὴ σφαγὴ καὶ
ληηλασία στὴ νῆσο-σφαγὴ καὶ ληηλασία, ποὺ δὲν ἔχει
ὅμοια ἢ ἱστορία! Τίποτα δὲν ἄφηκαν, τίποτα δὲ σε-
βάστηκαν· τίς ἐκκλησιὰς ἐμόλυναν κι ἔκαψαν· ἀπὸ τοὺς
δύστυχους Χιωῖτες ἄλλους ἔσφαζαν, ἄλλους γκρέμιζαν,
ἄλλους κομμάτιαζαν κι ἄλλους ἐπαιρναν σκλάβους· τὰ
παιδιὰ τάρριχναν στὴ θάλασσα, τὰ μωρὰ τὰ πετοῦσαν
στοὺς βράχους καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε στοὺς δρόμους σὰν
ποτάμι... Κι αὐτὸ τὸ νοσοκομεῖο, τὸ τυφλοκομεῖο καὶ
τὸ τρελλοκομεῖο τάκαψαν μαζὶ μὲ τοὺς ἀρρώστους
ποῦχαν μέσα! Ἀπὸ τοὺς 110.000 κατοίκους μόνον 2.000
σώθηκαν· οἱ ἄλλοι σφάγησαν ἢ πωλήθηκαν σκλάβοι!
Ἔτσι ἡ ὀλάνθιστη καὶ μυρωμένη Χίος μεταβλήθηκε
σ' ἓνα νεκροταφεῖο ἀπὸ ἄθραφα πτώματα, σ' ἓνα σωρὸ
ἀπὸ ἐρείπια...

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἦταν μεγάλη συμφορὰ,
μὰ ἔφερε καὶ κάποια ὠφέλεια στὴν Ἑλλάδα· γιατί συγ-
κίνησε τὴν Εὐρώπη καὶ τῆς κίνησε τὴν προσοχὴ στὴν
ἀγωνιζόμενῃ Ἑλλάδα.

270.

ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

1. Ποιοὶ ἀνάλαβαν νὰ ἐκδικήσουν τὴν σπαραχτικὴ κατα-
στραφὴ τῆς Χίου. Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἐκδι-
κλήθηκε σὲ λίγο ὁ ἀτρόμητος Ψαριανὸς Κωσταντῖνος

Κανάρης όταν δηλαδή οι Τούρκοι κατάστρεφαν τὴ Χίο, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος βρισκόνταν στὰ Ψαρά, μὰ δὲν μπόρεσε νὰ τρέξῃ νὰ βοηθήσῃ τὴ νῆσο, γιατί ἔπνεαν ἐνάντιοι ἄνεμοι. "Ὅταν ἤρθαν ἐκεῖ, ἡ καταστροφή εἶχε γίνεϊ." Ἐπλευσαν μόνον γύρω της καὶ ἔσωσαν ὅσους μπό-

Κανάρης

ρσαν ἀπὸ τοὺς λίγους, πού εἶχαν σωθῆ στὰ βουνα καὶ στὰ ἐρημικὰ ἀκρογιαλῖα· ὕστερα πῆγαν πάλι στὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες ἀποφάσισαν νὰ κάψουν μὲ τὰ πυρ-

πολικά τους τὸν Τουρκικὸ στόλο, ποὺ βρίσκονταν ἀκόμη στὴ Χίο. Δύο ἄνδρες ἀνάλαβαν νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐπικίνδυνη καὶ παράτολμη αὐτὴ ἀπόφαση, ὁ Ὑδραῖος Πιπῆνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κανάρης—ἓνας ἄγνωστος ὡς τὴ στιγμὴ ἐκείνη ναυτικός. Ὁ Κανάρης ἦταν κοντὸς καὶ ντροπαλὸς μὰ ἦταν γενναῖος καὶ ἀτρόμητος, μὲ καρδιὰ ἥρωική γι' αὐτὸ ἔκανε τόσα κατορθώματα, ποὺ κίνησαν τὸ θαυμασμὸ ὅλου τοῦ κόσμου...

2. Τὸ κάψιμο τῆς Τούρκικης ναυαρχίδας. Οἱ δυὸ λοιπὸν αὐτοὶ ναυτικοί, ἀφοῦ πρῶτα μετέλαβαν στὴν ἐκκλησιὰ τῶν Ψαρῶν, μπῆκαν στὰ πυρπολικά τους καὶ μὲ τοὺς λίγους συντρόφους των τράβηξαν γιὰ τὴ Χίο. Τέλος μὲ πολλοὺς κινδύνους πέρασαν τὸ στενὸ, ποὺ εἶναι ἀνάμεσα στὴ Χίο καὶ στὴν Ἀσία καὶ ἔφτασαν στὸ λιμάνι τῆς Χίου, χωρὶς νὰ τοὺς καταλάβῃ κανένας. Τότε ὁ Κανάρης διευθύνθηκε στὴ ναυαρχίδα καὶ ὁ Πιπῆνος στὴν ὑποναυαρχίδα.

Ἡ νύχτα ἦταν σκοτεινὴ, ἀλλὰ φώταγαν γύρω τὰ Τουρκικὰ καράβια, ποὺ ἦταν ὀλόφωτα· γιατί ἡ νύχτα ἐκείνη (6 Ἰουνίου) ἦταν ἡ τελευταία νύχτα τοῦ Ραμαζανιοῦ—ποὺ εἶναι μιὰ θρησκευτικὴ νηστεία τῶν Ὀθωμανῶν, στὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐπὶ ἓνα μῆνα νηστεύουν καὶ τὴ νύχτα τρῶνε καὶ διασκεδάζουν—καὶ θὰ ξημέρωνε τὸ Μπαϊράμι, ἡ μεγαλύτερὴ των γιορτῆ. Ὁ Καρὰ-Ἀλῆς λοιπὸν τὴ νύχτα ἐκείνη εἶχε προσκαλέσει στὴ ναυαρχίδα του ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ συνδιασκεδάζε μ' αὐτούς. Ἔτσι ὁ θόρυβος τῆς γιορτῆς καὶ τὰ φῶτα βοήθησαν ὄχι ὀλίγο τὸ ἔργο τῶν δύο πυρπολητῶν. Ἐπέρασαν σὰ σκιὲς ἀπὸ τὴ μέση τῶν ἐχθρικῶν καραβιῶν καὶ σὰν ἔφτασαν κοντά, κόλλησαν τὰ πυρπολικά τους, τὰ ἀναψαν καὶ ξεμάκρυναν ἀπ' ἐκεῖ. Ἀλλὰ τὸ

πυρπολικό τοῦ Πιπίνου δὲν πέτυχε, γιατί οἱ Τοῦρκοι τόκοψαν κι ἔτσι γλύτωσαν τὸ πυρπολικό ὅμως τοῦ Κα-

Ὁ Κανάρης καίει τὴ ναυαρχίδα

νάρη δὲν εἶχε τὴν ἴδια τύχη, γιατί ὁ Κανάρης τόδεσε κιλιά, ἀναψε ὁ ἴδιος τὸ φυτίλι καὶ πήδηξε τελευταῖος στὴ βάρκα, πού ἦταν οἱ σύντροφοί του. Οἱ φλόγες, πού

κι ὁ ἀέρας τις βοηθοῦσε, μὲ μιᾶς ἀγκάλιασαν τὸν κο-
λοσσό· πῆρε ἀμέσως φωτιά καὶ ἄρχισε νὰ καίγεται σὰν
πυροτέχνημα! Ὁ Κανάρης βλέποντας, ἐνῶ ἔφευγε, τὸ
ῥαῖο αὐτὸ θέαμα, φώναξε· «νὰ! κοιτᾶτε, παλιότουρκοι,
τί ὁμορφη φωτοχυσία γιὰ τὸ Μπαϊρόμι σας!» Τὰ κα-
νόνια ἀναβαν κι ἔσκαζαν μονάχα τους κι ἔτσι δὲν ἄ-
φηναν τίς βάρκες τῶν ἄλλων караβιῶν νὰ πλησιάσουν·
τότε οἱ ἀναντροὶ φονιάδες τῶν γυναικοπαίδων πηδοῦσαν
τρομαγμένοι στὶς βάρκες τῆς ναυαρχίδας· μὰ οἱ περισ-
σότερες ἀναποδογύριζαν, γιὰτ' εἶχαν παραγεμίσει. Ὁ
Καρὰ Ἀλῆς θέλησε νὰ σωθῆ μὲ μιὰ ἄλλη βάρκα· μὰ
πέφτει στὸ κεφάλι του ἓνα κομμάτι καταρτιοῦ, πού καί-
γονταν, καὶ ἔτσι μόλις βγῆκε στὴ στεριά ξεψύχησε τὴ
βρώμικη ψυχὴ του...

Τέλος ὅταν ἡ φωτιά μεταδόθηκε στὴν μαρουταπο-
θήκη, τὸ καράβι ἀνατινάχτηκε στὸν ἀέρα μὲ κρότο
φοβερό... Ὑστερ' ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους ὁ Κανάρης
γύρισε στὰ Ψαρά· ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες τὸν δέχτηκαν μὲ
μεγάλον ἐνθουσιασμό. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν περηφανεύ-
τηκε γιὰ τὸ κατόρθωμά του, ἀλλὰ ξεσκουφωτός καὶ
ξυπόλητος πῆγε στὴν ἐκκλησιά, εὐχαρίστησε τὸ Θεὸ γιὰ
τὴν ἐπιτυχία καὶ ἀναψε μιὰ λαμπάδα...

Ὁ Τούρκικος στόλος ἔπειτ' ἀπὸ τὸ πάθημ' αὐτὸ δὲν
τόλμησε οὔτε τὴ Σάμο οὔτε τὰ Ψαρά νὰ προσβάλῃ,
ὅπως εἶχε σκοπὸ· ἔτρεξε καὶ ἀσφαλίστηκε μέσα στὸν
Ελλάσποντο!

3. Νέο κατόρθωμα τοῦ Κανάρη. Στις 27 Ὀκτωβρίου
τοῦ ἴδιου χρόνου ὁ Τουρκικὸς στόλος πῆγε κατὰ τὴν
Τένεδο· τότε ὁ Κανάρης τρέχει καὶ κολλᾷ τὸ πυρπολικό
του στὴν ὑποναυαρχίδα. Ἀμέσως τὸ καράβι ἀναψε
κὶ σὲ λίγο ἀνατινάχτηκε στὸν ἀέρα μὲ τοὺς 1.600

άντρες, πού είχε μέσα! Τέτοια κατορθώματα ο Κανά-
ρης έκανε πολλά, γι' αυτό ή Πατρίδα από εύγνωμο-
σύνη, τόν τίμησε με τ' ανώτερα αξιώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄.

ΤΡΙΤΟΣΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1823)

280.

ΝΕΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Έκστρατεία τών Τούρκων στη 'Ο Σουλτάνος
Δυτική και στην 'Ανατολική 'Ελλάδα. και ύστερ' από
την καταστροφή του Δράμαλη δέν έχασε τις έλπίδες του
έστειλε δυό νέους στρατούς στην 'Ελλάδα και πρόσταξε
ό ένας να μπή στην 'Ανατολική 'Ελλάδα και ο άλλος
στη Δυτική. Και πράγματι ο ένας με τὸ Βερκόφτσαλη,
άφοῦ ξεκίνησε στην αρχή του 'Απριλίου από τή Λάρισα,
προχώρησε ως τήν 'Αττική, αλλά γλήγορα αναγκάστηκε
να γυρίση πίσω, χωρίς να κάμη τίποτα. 'Η πιό σπουδαία
έκστρατεία όμως ήταν εκείνη, πού έγινε στη Δυτική 'Ελ-
λάδα: γιατί έναντίον αὐτῆς ήρθαν δυό πασάδες, ο 'Ομέρ
Βριόνης με 4000 'Αρβανίτες, πού μπήκε στην 'Αχαρ-
νανία και ο Μουσταή πασάς με 8000, πού άπ' τὰ "Α-
γραφα μπήκε στην Αίτωλία. Στη Δυτική 'Ελλάδα τότε
οί "Έλληνες καπεταναῖοι φιλονικοῦσαν ἀναμεταξύ τους
για τὰ πρωτεῖα: και αὐτός ο στρατός βρίσκονταν σέ
παραλυσία. Μέσα λοιπόν σ' αὐτή τήν κακή περίσταση
και στις μικροπρέπειες αὐτές ὑψώθηκε μιὰ φωτεινή
μορφή-ο Μάρκος Μπότσαρης. 'Ο άνδρεῖος και περή-

φανος Σουλιώτης, ἐπειδὴ δὲν κοίταζε σ' ἄλλο τίποτα, παρὰ μονάχα στὸ συμφέρο τῆς Πατρίδας, γιὰ νὰ ξεριζώσει τὸ φθόνο τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν, ξέσχισε μπροστά

Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη

τευς τὸ δίπλωμα—ἀφοῦ πρωτύτερα τὸ φίλησε—τὸ δίπλωμα τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, πού

τοῦστειλε ἡ Κυβέρνηση, λέγοντας: «ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δίπλωμα μεθαύριο μπροστὰ στὸν ἐχτρώ»...

2. Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὅταν ἔμαθε πῶς ἡ ἐμπροστυφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ με 4000 ἄνδρες καὶ μ' ἀρχηγὸ τὸν Τζελαλεδὶν μπέη, στρατοπέδεψε κάτω ἀπ' τὸ Καρπενήσι, ἀποφάσισε με τοὺς 350 Σουλιῶτες του νὰ πέση ἀπάνω τους κατὰ τὴ νύχτα. Καὶ πράγματι κατὰ τὰ μεσάνυχτα στὶς 9 Αὐγούστου τοὺς ρίχνεται ξαφνικὰ καὶ ἀρχίζει τὸ σφάξιμο. Οἱ Τουρκαλβανοί, ποὺ κοιμῶνταν τὴν ὥρα αὐτῆ, ξύπνησαν τρομαγμένοι καὶ ἀπὸ τὴν ταραχὴ τους ἄλλοι σκοτώνονταν ἀναμεταξύ τους καὶ ἄλλοι τόβαλαν στὰ πόδια· οἱ Σουλιῶτες τότε τοὺς κυνήγησαν καὶ σκότωσαν ἀπὸ 1000. Ὁ Μάρκος ἐνῶ προχωροῦσε ἀκράτητος κι ἔσφαζε πολλούς, ἦρθε σὲ μιὰ μάντρα, ποὺ μέσα ἦταν ἡ σκηνὴ τοῦ Τζελαλεδὶν· μὰ ἐνῶ σήκωσε τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴ μάντρα, γιὰ νὰ δῆ πῶς μποροῦσε νὰ μπῆ μέσα, μιὰ σφαῖρα Τουρκικὴ τὸν χτυπᾶ στὸ κεφάλι καὶ τὸν ρίχνει νεκρό! Οἱ Σουλιῶτες τότε παράλαβαν τὸ σῶμα τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ των καὶ με δάκρυα στὰ μάτια τόφεραν στὸ Μεσολόγγι, ὅπου θάφτηκε με μεγάλες τιμές. Ἐκεῖ λένε πῶς ἡ ἀδερφή τοῦ Μάρκου, γιὰ νὰ κάμῃ τὴ γυναῖκα του νὰ πᾶψῃ τὰ κλάματα, τῆς εἶπε: «Μὴν κλαῖς· ἐμεῖς οἱ Σουλιώτισσες δὲν πρέπει νὰ κλαῖμε τοὺς ἄντρες μας, γιατί εἴμαστε συνηθισμένες νὰ τοὺς βλέπουμε νὰ σκοτώνωνται γιὰ τὴν πατρίδα καὶ νὰ πηγαίνουν σὰν ἄρνια σφαχτὰ καὶ μυρουδάτα στὸν οὐρανὸ καὶ ἔχι σὰν ψοφήμια στὸ κρεβάτι τους». Τὸ θάνατο τοῦ Μάρκου Μπότσαρη τὸν ἔκλαψε ὅλη ἡ Ἑλλάδα...

3. Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θά-

νατο τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὁ Μουσταῆς καὶ ὁ Ὁμέρ Βριόνης προχώρησαν καὶ ἤρθαν καὶ πολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικό, ποῦναι κοντὰ στὸ Μεσολόγγι κι ἀπάνω σ' ἓνα νησάκι, κοντὰ στὴ στεριά. Δυὸ μῆνες τὸ πολιορκοῦσαν οἱ ἐχτροί· οἱ Αἰτωλικιῶτες ἀντεῖχαν καὶ μόνο ὑπόφεραν ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ. Μὰ ἓνα θαῦμα, ποῦ ἐγινε ἐκεῖ πέρα θεράπευσε τὴν ἔλλειψη αὐτῆ· μιὰ Τουρκικὴ δηλαδὴ μπόμπα, ποῦ ἔπεσε σὲ μιὰ ἐκκλησιὰ ἀνοιξε μιὰ ἄγνωστη πηγὴ! Ἔτσι οἱ Αἰτωλικιῶτες βαστοῦσαν καλά. μὰ ἄρχισε βαρυχειμωνιά· καὶ ἀρρώστιες ἔπεσαν στὸ στράτευμα· τότε οἱ Τοῦρκοι ἀναγκάστηκαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκία καὶ νὰ γυρίσουν ντροπιασμένοι στὸν τόπο τους, ἀφοῦ ἔχασαν 2000 ἄνδρες...

290

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. Τί ἦταν ὁ φιλελληνισμός. Ἡ ἱερότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνα, τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ σφαγές καὶ τὰ ἄλλα κακουργήματα τῶν Τούρκων στοὺς Ἕλληνες, ἐκίνησαν τὸ φιλελληνισμό, δηλαδὴ τὴ συμπάθεια τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης στὸ μικρό, μὰ γενναῖο Ἑλληνικὸ λαό, ποῦ πολεμοῦσε καὶ ὑπόφερε γιὰ τὴν λευτεριά του. Θυμήθηκαν τότε οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης πὼς ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἡ μητέρα τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· πὼς αὐτὴ διάδωσε σ' ὅλον τὸν κόσμον τὶς τέχνες καὶ τὶς ἐπιστῆμες καὶ στὸ τέλος πὼς αὐτὴ ἔσωσε πολλὰς φορές τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν βαρβαρικὸν κατακλυσμό. Γι' αὐτὸ ὅλοι προσπαθοῦσαν, μὲ ὅποιοδῆποτε μέσο μποροῦσε καθένας, νὰ υποβοηθήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Οἱ ποιητὲς ἔψαλλαν τὴν Ἑλ-

ληνική παλικαριά και συγκινοῦσαν τις καρδιές τῶν ἀνθρώπων· οἱ καλλιτέχνες ζωγράφιζαν τὰ παθήματα ἢ τὰ κατορθώματά των· ἄλλοι σύσταιναν ἑταιρεῖες, πού μάζευαν χρήματα κι ἔστελναν στοὺς ἀγωνιζομένους τροφές και πολεμοφόδια κι ἄλλοι ἄφηναν τις πατρίδες τους και ἤρχονταν στὴν Ἑλλάδα γιὰ ν' ἀγωνιστοῦν δίπλα στοὺς Ἕλληνες, γιὰ τὴν ἀπελευτέρωσή τους. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ἐκείνους ἦταν και ὁ μεγάλος τῆς Ἀγγλίας ποιητῆς και θερμὸς τῆς Ἑλλάδας φίλος, ὁ Λόρδος Μ π ά ἱ ρ ο ν, ἢ Β ύ ρ ω ν, ὅπως τὸν εἶπαν οἱ Ἕλληνες.

2. Ὁ Μπάϊρον στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μπάϊρον εἶχε γράψει πρωτύτερα συγκινητικὰ τραγούδια γιὰ τὴ σκλαβία Ἑλλάδα-τραγούδια πού εἶχαν συγκινήσει πολλές εὐγενικὲς καρδιές κι εἶχαν ἀνάψει τὴ φλόγα τοῦ φιλελληνισμοῦ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη· ὕστερ' ἀποφάσισε νὰ ἔρθη και ὁ ἴδιος σ' αὐτὴ γιὰ νὰ τὴ βοηθήσῃ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' τὴ σκλαβιά, ἢ, μπροστὰ στὴ ἀνάγκη, νὰ χύσῃ και τὸ αἷμα του γι' αὐτὴ. Θυσίασε λοιπὸν τὴν ἡσυχία του, τις τιμές και τὰ πλούτη του και ἦρθε πρῶτα στὴν Κεφαλλονιά κι ἀπὸ κεῖ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1823 βγῆκε στὸ Μεσολόγγι. Οἱ Ἕλληνες τὸν δέχτηκαν μὲ χαρὰ και μὲ συγκίνηση («σὲ περιμένομε, ὅπως τὰ χελιδόνια περιμένουν τὴν μάνα τους») φώναξαν ὅλοι, ὅταν τὸν εἶδαν νὰ βγαίνει ἐξῶ. Τότε ὁ Μπάϊρον φόρεσε τὴν Ἑλληνικὴ φουστανέλλα και ἀφιερώθηκε μὲ τὴν ψυχὴ και μὲ τὸ σῶμα στὸν ἱερὸ γιὰ τὴ λευτεριά ἀγῶνα. Κι ἔκανε γι' αὐτὸν ὅτι ἦταν δυνατό· ξόδευε ἀφθονὰ χρήματα και προσπαθοῦσε μὲ κάθε μέσο νὰ συντελέσῃ στὴν ἐπιτυχία τοῦ ἀγῶνα-ἐνὸς ἀγῶνα δοξασμένου και εὐγενικοῦ... Βοήθησε τὴ σύσταση ταχτι-

κῶν σωμάτων, ἀνάλαβε μὲ ἕξοδα δικά του νὰ συντηρῇ ἓνα σῶμα ἀπὸ 500 Σουλιῶτες καὶ προσπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Ἕλληνας, πού ἀδιάκοπα φιλονικοῦσαν

Βύρων

ἀναμεταξύ τους. Κατὰ κακὴ τύχη ὅμως οἱ κόποι καὶ οἱ κακοπάθειες, πού δὲν ἦταν συνηθισμένοι, τὸν κατάβαλαν καὶ σὲ λίγο ἔπεσε βαρῖα ἄρρωστος· τέλος τὴν ἄλλη μέρα

τῆς Λαμπρῆς, στίς 7 Ἀπριλίου 1824, πέθανε σὲ ἡλικία 37 χρόνων...

Ὁ Μπαΐρον πέθανε μὲ τὸ γλυκὸ τῆς Ἑλλάδας ὄνομα στὸ στόμα. «Ἑλλάδα ἔλεγε πεθαίνοντας ὁ μεγάλος ἄνδρας «σοῦ ἔδωκα τὸ καθετί, ποὺ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἕνα σὺ ἄνθρωπος» σοῦ ἔδωκα τὰ πλούτη μου, τὸν καιρό μου, τὴν ὑγεία μου καὶ τώρα κι αὐτὴ μου τῆ ζωή. Εἶθε ἡ θυσία μου νὰ εἶναι γιὰ τὴν εὐτυχία σου!»...

Τὸ θάνατό του τὸν ἐκλαψαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ Ἑλλάδα, γιὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνη της, ἔστησε τὸ ἀγαλμὰ του στὸ ἥρωο τοῦ Μεσολογγίου κι ἀργότερα ἕνα ὠραῖο καλλιτεχνικὸ σύμπλεγμα στὸ Ζάππειο τῆς Ἀθήνας-σύμπλεγμα, ποὺ παρασταίνει τὴν Ἑλλάδα νὰ στεφανώνῃ τὸ μεγάλο ποιητὴ... Ὁ Ἐθνικός ποιητὴς Σολωμὸς ἀφιέρωσε στὸ θάνατό του μιὰ ὄλοκληρη ὠδή:

«Λευτεριά γιὰ λίγο πάψε
νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί,
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
εἰς τοῦ Μπαΐρον τὸ κορμί».

3 Ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ κακὴ τύχη ὁ χρόνος αὐτὸς καὶ ὁ κατοπινὸς βάρφηκε μὲ αἷμα ἀδερφικό: γιὰ τὴν ἔγιναν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀναμεταξὺ τῶν δύο κομμάτων. Τὸ ἕνα κόμμα ἦταν τῶν πολιτικῶν, ποὺ ἀρχηγὸς ἦταν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ τὸ ἄλλο τῶν στρατιωτικῶν ποὺ ἀρχηγὸς ἦταν ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Κολοκοτρώνης νικήθηκε καὶ στοὺς δυὸ πολέμους: στὸ δεῦτερο μάλιστα ἔχασε καὶ τὸ γιό του Πᾶνο καὶ ἀναγ-

κάστη νὰ παραδοθῆ στους ἐχτρούς του, πού τὸν φυλάκισαν μὲ 24 ἄλλους προεστῶτες στὸ μοναστήρι τοῦ προφήτη Ἡλία, πού εἶναι στὴν Ἰδρα. Ὑστερα ἡ κυβέρνησις ἐπίασε καὶ τὸν Ὀδυσσεῖα Ἀντροῦτσος, πού οἱ ἐχτροί του τὸν κατηγοροῦσαν, πὼς βρισκόνταν σὲ συνεννόησι μὲ τοὺς Τούρκους· τὸν ἐκλείσαν σ' ἓναν πύργο, πού ἦταν στὴν Ἀκρόπολη, κι ἐκεῖ, ἀφοῦ τὸν ἐπνίξε τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλίκαρό του ὁ Γκούρας, τὸν γκρέμισε ὕστερα ἀπὸ τὸ τεῖχος!...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'.

ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

300.

ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ ΕΠΕΜΒΑΙΝΟΥΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ

Οἱ συχνές καταστροφές, πού εἶχαν πάθει οἱ στόλοι καὶ οἱ στρατοὶ τῆς Τουρκίας, ἔφεραν σ' ἀπελπισία τὸ Σουλτᾶνο, ὁ ὁποῖος κατάλαβε, πὼς μονάχος του δὲ θὰ μπορούσε νὰ πνίξῃ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάστασι γι' αὐτὸ ταπεινώθηκε στὸν κατώτερό του Μεχμέτ Ἀλή, πασὰ τῆς Αἰγύπτου, καὶ τοῦ ζήτησε τὴ βοήθειά του. Ἡ Αἴγυπτος λογαριάζονταν χώρα Τουρκικὴ, μὰ ὁ Μεχμέτ Ἀλή πασὰς τὴν εἶχε κάνει σχεδὸν ἀνεξάρτητη καὶ μόνον ἓνα μικρὸ φόρο πλήρωνε στὴν Τουρκία. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς εἶχε μεγάλα εἰσοδήματα καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ κἀνῃ δυνατὸ στρατὸ καὶ στόλο μὲ Εὐρωπαϊκούς ἀξιοματικούς καὶ μηχανικούς· ὁ Σουλτᾶνος λοιπὸν

πρότενε στο Μεχμέτ Ἀλή νά τοῦ παραχωρήσῃ τήν Κρήτη καί τήν Κύπρο καί νά διορίσῃ τόν γιό του Ἰμπραήμ διοικητή στήν Πελοπόννησο, γιά νά τόν βοηθήσῃ νά πνίξῃ τήν ἐπανάσταση.

1. Ὑποταγή τῆς Κρήτης καί Ὁ Μεχμέτ Ἀλής καταστροφή τῆς Κάσου. Δέχτηκε τίς προτάσεις τοῦ Σουλτάνου καί ἔστειλε στήν ἀρχή πολὺ στρατό καί στόλο μέ τόν αἰμοβόρο Χοσεῖν πασά. Ὁ Αἰγύπτιος στρατηγός πρῶτα χτύπησε τήν Κρήτη καί ἔπνιξε στό αἶμα τήν ἐπανάστασή της. Σέ μιὰ σπηλιά μάλιστα κοντά στό Μελιδόνι, θανάτωσε μέ τόν καπνὸ 370 γυναικόπαιδα, πού εἶχαν κλειστεῖ ἐκεῖ μέσα! Ὑστερα ἦρθε ἐναντίον ἑνὸς ἄλλου νησιοῦ, τῆς μικρῆς Κάσου ἐκεῖ, ἀφοῦ δύο ἡμερόνυχτα τήν κανονιοβολοῦσε, ἀποβίβασε κατόπιν σέ κάποια ἀφύλαχτα μέρη στρατό καί τήν κυρίεψε. Τότε οἱ ἄγριοι Αἰγύπτιοι πλημμύρισαν τὸ νησί καί ἄρχισαν φοβερὴ σφαγή: τίποτα δὲν ἀφήκαν ἀπάνω του, οὔτε λιθάρι στό λιθάρι ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἄλλους ἔσφαξαν καί ἄλλους πούλησαν σκλάβους...

2. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν. Ὄταν οἱ Τουρκοαἰγύπτιοι κατάστρεψαν τήν Κάσο, ὁ Τουρκικὸς στόλος μέ 176 καράβια καί μέ ναύαρχο τὸν Χοσρέφ πασά, πήγαινε νά καταστρέψῃ τὰ Ψάρα γιὰτι ἔτσι εἶχε συμφωνήσει πρωτύτερα ὁ Σουλτάνος μέ τὸ Μεχμέτ Ἀλή. Στις 20 λοιπὸν τοῦ Ἰουνίου, ὅταν ἔφτασ' ἐκεῖ ὁ Χοσρέφ, ἄρχισε φοβερὸ κανονιοβολισμὸ ἐναντίον τῆς πόλης ὕστερ' ἀφοῦ κατῶρθωσε νά βγάλῃ μέρος τοῦ στρατοῦ του σέ μιὰ θέση, πού ἔμενε ἀφύλαχτη, ἔγινε κύριος τοῦ νησιοῦ. Ἡ πόλις τότε παραδόθηκε στὴ φωτιά καί στὴ σφαγή: οἱ αἰμοβόροι Τοῦρκοι τρέχοντας στό νησί ἄρ-

παζαν κι ἔσφαζαν." Οσοι ζητοῦσαν τὴ σωτηρία μὲ τὴ φευγάλα, ἔβρισκαν τὸ θάνατο. Κλάματα καὶ φωνές ἀκούγονταν παντοῦ καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε σὰν στοὺς δρόμους ποτάμι.. Πολλοί, γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων, ἔπεφταν στὴ θάλασσα! Τὴν ἄλλη μέρα οἱ Τοῦρκοι ρίχτηκαν ἐναντίον τοῦ Παλιοκάστρου, ποὺ ἦταν ἐν' ἀσθενικὸ φρούριο κι εἶχαν κλειστεῖ σ' αὐτὸ 400 Ψαριανοὶ καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα. Μὰ ὅλες οἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀπότυχαν μπροστὰ στὴ γενναία ἀντίσταση τῶν Ψαριανῶν. Στὸ τέλος ὅταν οἱ Τοῦρκοι μπῆκαν στὸ φρούριο, ὁ Ἄντ. Βρατσάνος ἔβαλε φωτιά στὴ μπαρουταποθήκη κι ἔτσι οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῶν Ψαρῶν θάφτηκαν δοξασμένοι κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Παλιοκάστρου μὲ 2000 Τούρκους μαζί... Φοβερὴ ἦταν ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν 2000 σφάγησαν, οἱ ἄλλοι πάρθηκαν σκλάβοι καὶ τὸ νησὶ ὅλο ἐρημώθηκε. Οἱ Ψαριανοὶ τὰ ἔχασαν ὅλα μὰ τοὺς ἔμεινε δόξα ἀθάνατη. Τί εἶναι σπουδαιότερο ἀπ' αὐτὸ; Ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ὕμνησε τὴ δόξα τῶν Ψαρῶν μὲ τὸ περίφημο τραγοῦδι του:

«Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
Περπατώντας ἢ δόξα μονάχη,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλλικάρια
Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,
Γινωμέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια
Ποῦχαν μείνει στὴν ἐρημῇ γῆ».

3. Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντα. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὁ Τουρκικὸς στόλος πήγαινε νὰ χτυπήσῃ τὴ Σάμο· ἀλλ' ἐκεῖ βρῆκε τὸν Ἐλ-

ληνικό στόλο, πού εἶχε καταλάβει τὸ στενό, πού ἦταν ἀνάμεσα στὴ Σάμο καὶ τὴ Μικρὴ Ἀσία. Στὸ δοξασμέν ἐκεῖνο στενὸ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπὸ τὶς 31 Ἰουλίου ὡς τὶς 5 Αὐγούστου ἔκανε 4 ναυμαχίες μὲ τὸ Χοσρέφ καὶ σ' ὅλες τὸν νίκησε· στὴν τελευταία μάλιστα ὁ Κανάρης τοῦ ἀνατίναξε καὶ 3 καράβια στὸν ἀέρα! Τότε ὁ Τουρκικὸς στόλος τρομαγμένος πῆγε στὴν Κῶ, γιὰ νὰ περιμένη ἐκεῖ τὸν Αἰγυπτιακὸ στόλο. Καὶ πράγματι ὁ στόλος αὐτὸς ἦρθε σὲ λίγο μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἰμπραῖμ κι ἀφοῦ ἐνώθησαν οἱ δυὸ στόλοι, ἔκαναν μιὰ κολοσιαία ναυτικὴ δύναμη ἀπὸ 400 καράβια! Ἡ φτωχὴ Ἑλλάδα δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ σ' αὐτά, παρὰ μόνον 80 μικρὰ καράβια! Μ' ὅλ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος τους· ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μὲ τὸ ναύαρχο Μιαοῦλη βγῆκε μπροστὰ στὸν Τουρκικὸ στόλο στὸν κόλπο τοῦ Γέροντα, πού εἶναι ἀνάμεσα στὴ Σάμο καὶ στὴν Ἀλικαρνασσό. Ἐκεῖ τότε στὶς 29 Αὐγούστου ἔγινε μιὰ σπουδαία ναυμαχία, γιγαντομαχία ἀληθινή, στὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες κέρδισαν μιὰ νίκη ἀθάνατη, ὅμοια μὲ τὴν νίκη τῆς Σαλαμίνας! Οἱ ἔχτροι ἔπαθαν σωστὴ καταστροφή, πού τὴ σφράγισε ἡ καταστροφὴ μιᾶς ναυαρχίδας, πού ἀνατινάχτη στὸν ἀέρα ἀπὸ τὸ πυρπολικὸ τοῦ Ὑδραίου Θεοχάρη. Ἐπὶ τέλους ἀφοῦ 2 μῆνες οἱ ἔχτροι ἄδικα προσπάθησαν νὰ καταστρέψουν τὴ Σάμο, ἀναγκάστηκαν ν' ἀποχωριστοῦν· ὁ Χοσρέφ τράβηξε στὸν Ἑλλήσποντο καὶ ὁ Ἰμπραῖμ πῆγε κατὰ τὴν Κρήτη, γιὰ νὰ ξεχειμάσῃ στὸ σίγουρο λιμάνι τῆς Σούδας. Μὰ οἱ Ἕλληνες τὸν χτύπησαν, καὶ κοντὰ στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης ἄλλα ἀπὸ τὰ καράβια του ἔπιασαν, ἄλλα βούλιαξαν κι ἄλλα τὰ σκόρπισαν. Ὑστερα ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἐπειδὴ εἶχε πάθῃ κι αὐτὸς πολλὰς

βλάβες και ὑπόφερε ἀπὸ πολλές στερήσεις, ἀναγκάστη
νὰ γυρίσῃ πίσω· τότε βρῆκε καιρὸ ὁ Ἰμπραῖμ, συναῖξε
τὰ καράβια ποῦ τούμειναν και ἄραξε στὴ Σούδα.

ΠΕΜΠΤΟΣ ΧΡΟΝΟΣ
ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1825).

Ο ἸΜΠΡΑΪΜ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

1. Ἀτυχίες τῶν Ἑλλήνων Ἀλλὰ τίς πιὸ φοβε-
ρὸν Κρεμμύδι και στὴ Σφακτηρία.

Ἐπὶ ζημίαι και κα-
ταστροφές ἔπαθαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ 1825, ὅταν ἦρθε
στὴν Πελοπόννησο ὁ Ἰμπραῖμ με πολὺ νέο στρατό, ποῦ
τοῦστελε ο Μεχμέτ Ἀλής. Ὁ Ἰμπραῖμ ἅμα βγῆκε
στὴν Πελοπόννησο, ἔσπειρε παντοῦ τὴν καταστροφή
και τὴ σφαγή. Κατὰ πρῶτο κατάλαβε χωρὶς ἀντίστασι
τὴ Μεθώνη και ὀχυρώθηκε ἐκεῖ, με τὸ σκοπὸ νὰ καταλάβῃ
ἕστερα τὰ φρούρια τῆς Πύλου. Τότε ἀποφάσισε νὰ
χτυπήσῃ τὸν Ἰμπραῖμ ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος τῆς κυβερνή-
σεως. Γ. Κουντουριώτης· μὰ ὅταν ἔφτασε στὴν Καλα-
μάτα, ἄφησε ἐκεῖ γιὰ στρατηγὸ ἕνα πλοίαρχο Σκούρτη
και αὐτὸς γύρισε στὴν Ὑδρα! Οἱ Ἕλληνες ἔπιασαν τὸ
Κρεμμύδι, ἀλλὰ ὁ Ἰμπραῖμ στίς 6 Ἀπριλίου
τοὺς νίκησε και σκότωσε 500 ἀπὸ αὐτούς· οἱ ἄλλοι
σκορπίστηκαν ἐδῶ και ἐκεῖ... Ὁ Ἰμπραῖμ κατόπι ἐ-
βγαλε στρατὸ στὴ Σφακτηρία, ποῦ τὴν εἶχαν καταλάβει
οἱ Ἕλληνες με 800 ἄντρες και, ἕστερ' ἀπὸ μιὰ φοβερὴ
μάχη, τὴν κυρίεψε. Στὴ μάχη αὐτὴ 200 Ἕλληνες πιά-

στηκαν αίχμάλωτοι και 350 σκοτώθηκαν μέσα σ' αὐ-
τούς ἦταν ὁ Ἀναγνωσταράς, ὁ Σαχίνης, ὁ Τσαμαδός κι
ὁ φιλέλληνας Ἰταλὸς Σανταρόζας. Πῶς σώθηκαν ὁ Σα-
χτούρης κι ὁ Μαυροκορδάτος ἦταν θαῦμα! Τὴν πτώση
ὅμως τῆς Σφακτηρίας ἐκδικήθηκε σὲ λίγο ὁ ἀτρόμητος
Μιαούλης· αὐτὸς δηλαδή, ἀφοῦ μπῆκε στὸ λιμάνι τῆς
Μεθώνης, ποὺ ὑπῆρχαν 30 ἐχτρικὰ καράβια, τὰ ἔκαψε·
"Ἦστερ' ἀπ' αὐτὰ ὁ Ἰμπραῖμ προχώρησε στὴν Πελο-
πόννησο κι ἄρχισε νὰ τὴ λεηλατῆ και νὰ τὴν ἐρημώνη.

2. Μάχη στὸ Μανιάκι. Ὄταν ὁ Ἰμπραῖμ κατὰ-
θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα, στρεφε τὴν Πελοπόννησο, ὁ
Παπαφλέσσας ἦταν ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ὁ
Παπαφλέσσας ζήτησε νὰ βγάλουν ἀπὸ τὴ φυλακὴ τὸν
Κολοκοτρώνη και τοὺς ἄλλους προκρίτους, ποὺ τὸ ἀπαι-
τοῦσε ὅλος ὁ λαὸς· μὰ ἡ Κυβέρνηση δὲ θέλησε νὰ τὸ
κάνη. Τότε ὁ Παπαφλέσσας ἀποφάσισε νὰ βγῆ και νὰ
χτυπήσῃ ὁ ἴδιος τὸν Ἰμπραῖμ. Ἐπίασε λοιπὸν μὲ 1000
Ρουμελιῶτες τὸ Μανιάκι· ἀμέσως φτιάνει 3 πρόχειρα
λιθαρένια ὀχυρώματα και περιμένει ἐκεῖ. Ὁ Ἰμπραῖμ
στὶς 20 Μαΐου ρίχνεται ἀπάνω του μὲ 6000 Ἀραπάδες·
μάχη φοβερὴ ἀνοίγει τότε. Σὲ λίγο ἀπὸ τοὺς 1000 συν-
τρόφους τοῦ Παπαφλέσσα μόνον 300 μένουν κοντὰ του·
οἱ ἄλλοι σκορπίστηκαν. Καὶ ὅμως οἱ λίγοι ἐκεῖνοι ἤ-
ρωες τρεῖς ὀλόκληρες ὥρες ἀντιστάθηκαν στὶς φοβερὲς
ἐπιθέσεις τῶν ἐχτρῶν. Μὰ τέλος οἱ Ἀραπάδες ρίχτηκαν
μέσα στὰ ὀχυρώματά τους. Ἐκεῖ τότε ἀνοίξε ἕνας φο-
βερός ἀγῶνας ἀντρὸς μὲ ἀντρα, ἕως ὅτου ὅλοι ἔπεσαν
ἡρωικά. Τὸ σῶμα τοῦ Παπαφλέσσα τὸ βρῆκαν οἱ
ἐχτροὶ ἀνάμεσα στὸ σωρὸ τῶν πτωμάτων· ὁ Ἰμπραῖμ
διάταξε νὰ τὸ στήσουν ὄρθιο σ' ἕνα δέντρο κι ἀφοῦ τὸ
κοίταξε πολὺ ὥρα, εἶπε: «ἐὰν ἡ Πελοπόννησος ἔχει κι

ἄλλους τέτοιους ἄντρες, ποτὲ δὲ θὰ τὴν ξαναπάρωμε ἐφάνηκε ἀληθινὸς ἥρωας!» Ὑστερα πλησίασε καὶ φίλησε τὸ νεκρό!

3. Ἀποφυλάκιση τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐπειδὴ ἔβλεπε τίς ἐπιτυχίαι τοῦ Ἰμπραῖμ καὶ ὁ λαὸς εἶχε σηκωθῆ, ἀναγκάστηκε τότε νὰ ἐλευτερώσῃ τὸν Κολοκοτρώνη μὲ τοὺς συντρόφους του καὶ νὰ τοὺς φέρῃ στὸ Ναύπλιο. Ἐκεῖ ἐγίνε ἡ συμφιλίωσις καὶ ὁ Κολοκοτρώνης διωρίστηκε ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

320.

ΑΓΩΝΕΣ ἸΜΠΡΑΪΜ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ἙΛΛΗΝΕΣ

1. Ὁ Ἰμπραῖμ στὴν Πελοπόννησο. Μόλις ἀκούστηκε καὶ πάλι ἡ φωνὴ τοῦ γέρου τοῦ Μορηᾶ, πάλι οἱ Ἕλληνες πῆραν θάρρος· πολλοὶ ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ κατατάχτηκαν στὸ στρατό του. Ὁ Κολοκοτρώνης ἅμα μάζεψε ἀρκετὸ στρατό, κίνησε κατὰ τοῦ Ἰμπραῖμ, ποὺ σὰν ἔκαψε τὴν Καλαμάτα καὶ λεηλάτησε τὴ Μεσσηνία, ρίχτηκε στὴν Ἀρκαδία· στὸ Ἄκιοβο ὁ Κολοκοτρώνης ἀπάντησε τὸν Ἰμπραῖμ, μὰ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν σταματήσῃ. Ὁ Ἰμπραῖμ τότε προχώρησε στὴν Ἀρκαδία καὶ κατάλαβε τὴν Τρίπολη. Ἀπὸ κεῖ προχώρησε, γιὰ νὰ καταλάβῃ τὸ Ναύπλιο· ἀλλὰ λίγοι Ἕλληνες μὲ τὸν Ὑψηλάντη κατάλαβαν τοὺς Μύλους καὶ τοῦ ἔκλεισαν τὸ δρόμο μὲ τὴν παλικαριά τους· ἔτσι οἱ ἐχτροὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ξαναγυρίσουν στὴν Τρίπολη. Τὴν Τρίπολη τώρα ὁ Ἰμπραῖμ τὴν ἔκανε κέντρο στίς πολεμικὰς του ἐπιχειρήσεις. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης

θέλησε νὰ πολιορκήσῃ τὸν Ἰμπραῖμ στὴν Τρίπολη καὶ μάζεψε ὀλόγυρά του πολλοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ὁ Ἰμπραῖμ σκόρπισε τὰ στρατεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ. Ἐξακολούθησε καὶ τὸ χειμῶνα τοῦ 1825 τὶς καταστρεπτικὰς ἐνέργειάς του στὴν Ἀρκαδία, στὴ Λακωνία καὶ στὴν Ἡλεία. Τὸ φοβερό του ἔργο σταμάτησε μόνο ὅταν τὸν διάταξε ὁ Σουλτᾶνος νὰ πάῃ νὰ κυριέψῃ μαζί με τὸν Κιουταχῆ τὸ Μεσολόγγι.

2. Ὁ Κιουταχῆς στὸ Μεσολόγγι. Κατὰ τὸ σχέδιο, ποὺ εἶχαν καταστρώσει ὁ Σουλτᾶνος καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, τὰ στρατεύματα τοῦ Μεχμέτ θὰ ὑπόταζαν τὴν Πελοπόννησο καὶ τὰ Τουρκικὰ τῆ Στερεὰ Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ ὁ Σουλτᾶνος στὸ 1825 διώρισε στρατάρχη τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας τὸν νικητὴ τοῦ Πέτα Κι ο υ τ α χ ῆ καὶ τὸν διάταξε με κάθε τρόπο νὰ κυριέψῃ τὸ Μεσολόγγι. Ἡ διαταγὴ ἦταν· «ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου». Ὁ Κιουταχῆς λοιπὸν με 30.000 ἄνδρες φτάνει στὸ Μεσολόγγι χωρὶς νὰ βρῆ πουθενὰ ἀντίσταση καὶ τὸ περικυκλώνει ἀπὸ τὴ στεριά. Τὸ Μεσολόγγι τώρα ἦταν ὀχυρωμένο καλύτερα· τὸ χαντάκι εἶχε γίνει βαθύτερο καὶ τὸ χαμηλό του τεῖχος εἶχε ὀχυρωθῆ με πύργους, ποὺ ἦταν ἀπάνω 52 κανόνια· ἀλλὰ τὸ πιὸ ἀνίκητο τεῖχος ἦταν τὰ στήθη τῆς ἀθάνατης φρουρᾶς του, ποὺ ἔφτανε τώρα στοὺς 4000 πολεμιστὰς. Μὰ μέσα βρίσκονταν καὶ 12000 γέροι, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, ποὺ ἔφερναν μεγάλα ἐμπόδια στὴν ἄμυνα, γιατί τὰ τρόφιμα ἦταν λίγα. Ὅλες ὅμως οἱ ἐπιθέσεις τοῦ Κιουταχῆ ἀποκρούστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας· ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔφερε σὲ λίγο στοὺς πολιορκουμένους τρόφιμα καὶ βοήθεια ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο. Μὰ στὸ τέλος Ἰουνίου ἦρθε μεγάλος Τουρκικὸς στόλος καὶ τὸ ἀπόκλεισε καὶ

ἀπὸ τῆ θάλασσα· τότε ὁ Κιουταχῆς ἔκανε 3 ἐπιθέσεις, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τὶς κράτησαν καὶ σκότωσαν πολλοὺς ἀπὸ τὸ στρατό του. Σὲ λίγο ἄρχισαν νάχουν ἔλλειψη ἀπὸ τροφές· ἀλλὰ κατὰ καλὴ τύχη φτάνει σὲ λίγο ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ποὺ νίκησε καὶ διασκόρπισε τὸν Τουρκικὸ καὶ ἔμπασε στὸ Μεσολόγγι ἄφθονες τροφές καὶ πολεμοφόδια. Τότε πῆραν θάρρος οἱ Ἕλληνες, βγήκαν ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ ὕστερα ἀπὸ τριῶν ὤρων ἡρωικὸν ἀγῶνα γύρισαν πάλι στὸ Μεσολόγγι, ἀφοῦ σκότωσαν πολλοὺς καὶ χάλασαν πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα τῶν Τούρκων. Καὶ ὅμως ὁ Κιουταχῆς δὲν ἀπελπίστηκε, ἀλλὰ βαστοῦσε τὴν πολιορκία· στὸ ἐξάμηνο διάστημα τῆς πολιορκίας εἶχε χάσει 13000 στρατό, χωρὶς νὰ χάσῃ καὶ τὸ θάρρος του! Οὔτε νὰ φύγῃ τολμοῦσε· μὴν τάχα ἡ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου δὲν ἦταν («τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου;») Ἄλλ' ἀφοῦ ὅλες οἱ νέες ἐπιθέσεις του δὲν πέτυχαν, ἀποφάσισε νὰ ξεχειμάσῃ μπροστὰ στὴν ἀνίκητῃ πόλῃ περιμένοντας τὸν Τουρκικὸ στόλο, γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ νέες βοήθειες. Στὶς ἀρχές λοιπὸν τοῦ Ὀκτωβρίου ἀποσύρθηκε στὰ ριζοβούνια τοῦ Ζυγοῦ μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του· ἀλλ' ἐκεῖ σὲ λίγο φτάνει ὁ περήφανος Ἰμπραῖμ, ὕστερ' ἀπὸ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου, ὅπως εἶπαμε παραπάνω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄.

ἙΚΤΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1826)

33ο.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. Πολιορκία Μεσολογγίου Ὁ Ἰμπραῖμ, ὅταν ἀπὸ τὸν Ἰμπραῖμ καὶ τὸν Κιουταχῆ· ἤρθε, παινεύτηκε ἀπὸς σὲ δυὸ βδομάδες αὐτὸς θὰ κυρίευσεν τὸ ἀφράχτη

ἐκεῖνο, ὅπως περιφρονητικὰ ὠνόμασε τὸ χαμηλὸ τοῦ Μεσολογγίου τείχος-φράχτη, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κιουταχὴς ξώδεψε τόσους μῆνες κι ἔχασε τόσες χιλιάδες στρατό... Στὸν Κιουταχὴ κακοφάνηκαν τὰ λόγια τοῦ

Κίτσος Τζαβέλας

περήφανου Αἰγυπτίου καὶ γι' αὐτὸ ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴν πολιορκία, ἀφοῦ τοῦ εἶπε: «τότε κυρίεψε σὺ τὸ φράχτη αὐτό!» Ὁ Ἰμπραὶμ τότε ἀπόκλεισε ἀπὸ τὴ θάλασσα τὴν ἥρωικὴ πόλη καὶ ἔπειτα ἔκανε φοβερὰ ἐπιθέσεις

ἀλλὰ ὅλες ἀπότυχαν. Γι' αὐτὸ ὕστερ' ἀπὸ 15 ἡμερῶν μάταιους ἀγῶνες, ἀναγκάστηκε μὲ ντροπὴ τοῦ νὰ ζητήση τὴ βοήθεια τοῦ Κιουταχῆ. Ἐνώθησαν λοιπὸν τότε οἱ δυὸ πασάδες καὶ ἀφοῦ περιζῶσαν τὴν πόλη, ἄρχισαν τὶς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὴ θάλασσα. Καὶ πρῶτα ὁ Ἴμπραῖμ κυρίεψε τὰ δυὸ νησάκια, Β α σ ι λ ἄ δ ι καὶ Ν τ ο λ μ ἄ, ποὺ ἦταν στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγιοῦ καὶ ἔτσι ἔγινε πιὸ στενὸς ὁ ἀποκλεισμός. Μονάχα ἡ Κ λ ε ἰ σ ο β α, τὸ προπύργιο τοῦ Μεσολογγιοῦ, βαστοῦσε ἀκόμα· μιὰ φοῦχτα πολεμιστές, 130 τὸ ὅλον, μὲ τὸν ἥρωα Κίτσο Τζαβέλλα, τὴν ὑπεράσπιζαν. Πρῶτος τὴ χτύπησε ὁ Κιουταχῆς μὲ 2000 Ἀρβανῆτες, ἀλλ' ἀποκρούστηκε καὶ πληγώθηκε στὸ πόδι· ὕστερα ὁ Ἴμπραῖμ ἔστειλε 3000 Ἀραπάδες μὲ τὸ Χουσεῖν, αὐτὸν ποὺ εἶχε καταστρέψει τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κάσο. Μὰ καὶ οἱ τρεῖς ἐπιθέσεις τῶν Ἀραπάδων ἀπότυχαν καὶ σκοτώθη μάλιστα καὶ ὁ αἰμοβόρος Χουσεῖν. Ὁ Τζαβέλλας ἔπειτα ἔκανε ἔξοδο καὶ σκότωσε πολλοὺς καὶ κυρίεψε 12 μικρὰ καῖκια! Τὸ κατόρθωμα ὅμως αὐτὸ ἦταν ὁ στερνὸς θρίαμβος, καὶ ἡ στερνὴ λάμψη, ποὺ ἔρριξε στὴ δύση τοῦ τὸ ἀστὲρι τοῦ Μεσολογγιοῦ. Γιατὶ τὸ ἥρωικὸ Μεσολόγγι-τὸ Μεσολόγγι, ποὺ δὲν μπόρεσαν τόσοι ἐχτροὶ νὰ τὸ καταβάλουν, ἄρχισε νὰ γονατίζει σ' ἓναν ἄλλον ἐχθρὸ φοβερὸ καὶ ἀκατόβλητο-τὴν πεῖνα! Οἱ τροφὲς εἶχα πιά σωθῆ· οἱ πολιορκούμενοι ἀναγκάζονταν νὰ τρῶνε φύκια, σκουλήκια, γάτες, ποντίκια καὶ τομάρια βρασμένα-φαγιά, ποὺ ἔφερναν διάφορες ἀσθένειες καὶ τὸ θάνατο ἀκόμα! "Ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ γύριζαν σὰ σκελετοὶ μέσα στὴν πόλη καὶ πολλοὶ πέθαιναν στὸ δρόμο... Μὰ κανένας δὲ μιλοῦσε γιὰ παράδοση! "Ὅλοι γυναῖκες καὶ ἄντρες, γέροι καὶ

παιδιά, είχαν πάρει μιὰ ἀπόφαση: νὰ πεθάνουν καὶ ὄχι νὰ παραδοθοῦν «πεθαίνομε, ἀλλὰ δὲν παραδίνομε τὰ ματωμένα ἄρματα μας» ἀπαντοῦσαν στὶς προτάσεις τῶν ἐχτρῶν. Στὸ τέλος, ὅταν ἔχασαν κάθε ἐλπίδα βοήθειας καὶ ὅταν δὲν μπορούσαν πιά νὰ βαστάξουν, ἀποφάσισαν νὰ σχίσουν κατὰ τὴ νύχτα μὲ τὰ σπαθιά τους τὶς τάξεις τῶν ἐχτρῶν καὶ νὰ πᾶνε στὸν Πλάτανο, ποὺ ἦταν ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ ἄλλοι καπεταναῖοι τοὺς εἰδοποίησαν μάλιστα νὰ ἐπιτεθοῦν κι αὐτοὶ στὶς πλάτες τοῦ ἐχτροῦ. Γιὰ κατάλληλη νύχτα νόμισαν τὴ νύχτα τῆς 10 Ἀπριλίου 1826.

2. **Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.** Κατὰ κακὴ τύχη τὸ σχέδιο τῆς ἐξόδου προδόθηκε στὸν Ἰμπραῖμ ἀπὸ ἓναν ἀναθεματισμένο Βούλγαρο, ποὺ αὐτομόλησε στὸ Τούρκικο στρατόπεδο· κι ἔτσι ὁ Ἰμπραῖμ ἔλαβε τὰ μέτρα του. Ἀλλὰ κι ὁ Καραϊσκάκης ἔτυχε τότε νὰ εἶναι ἄρρωστος· οἱ ἄλλοι καπεταναῖοι δὲν τολμοῦσαν μόνοι τους, νὰ κάνουν τίποτα. Μονάχα ὁ Κώστας Μπότσαρης κατέβηκε στὸν κάμπο τοῦ Μεσολογγίου λίγο πρὶν βασιλέψη ὁ ἥλιος· ἀλλὰ κι αὐτὸν τὸν κυνήγησαν 2000 Ἀρβανῆτες. Ἔτσι ὅταν ἔφτασε ἡ ὠρισμένη νύχτα, οἱ Μεσολογγῖτες μοιράστηκαν σὲ τρία σώματα, τὸ ἓνα μὲ τὸ Νότῆ Μπότσαρη, τὸ ἄλλο μὲ τὸν Κίτσο Γζαβέλλα καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὸ Μακρῆ καὶ ριχτήθηκαν μπροστὰ μὲ τὰ ξίφη στὰ χέρια. Οἱ πρῶτοι ποὺ βγῆκαν ἦταν πολεμιστές, ἡ ὁρμή τους ἦταν τρομερή· οἱ ἐχθροὶ ὅμως, ποὺ περίμεναν, χύθηκαν ἀπάνω τους μὲ λύσσα. Φοβερὴ σύγχυση καὶ ταραχὴ ἐγένεε τότε. Καὶ ὅμως οἱ γενναῖοι πολεμιστὲς ἔσπαζαν τὶς ἐχτρικὲς γραμμὲς μὲ ἀκράτητη ὁρμή, σὰν θύελλα τρομερὴ ποὺ παρασέρνει ὅ,τι βρῆ μπροστὰ της... Μὰ στὸ

μέσο τῆς ταραχῆς ἐκείνης ἀκούγεται ἄξαφνα—ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ—ἡ καταραμένη κραυγή: «πίσω! πίσω!» Τί ἔγινε τότε εἶναι ἀδύνατο νὰ περιγραφτῆ; ἄλλοι προχώρησαν ἔμπρός, καὶ ἀφοῦ ἔσχισαν τὶς τάξεις τῶν ἐχτρῶν, ἔπεσαν στὸ πρῶτο καρτέρι κι ἔπειτα στὸ δεύτερο, πού τοὺς δεκάτισε ἔτσι μονάχα 1800 σώθηκαν κι ἔφτασαν στὴν Ἀμφισσα σὲ ἐλεεινὴ κι ἀξιοδάκρυτη κατάσταση ἄλλοι πάλι νόμισαν τὸ «πίσω» ἐκεῖνο γιὰ διαταγὴ ὑποχωρήσεως κι ἀμέσως ξαναγύρισαν καὶ μπῆκαν στὴν πόλη· μὰ μαζὶ μ' αὐτοὺς μπῆκαν καὶ τὰ ἄγρια μπουλούκια τῶν ἐχτρῶν, πού ἄρχισαν νὰ σφάζουν, νὰ λεηλατοῦν, νὰ παίρνουν σκλάβους· πυροβολισμοί, φωνές καὶ θρηνοὶ καὶ κρότοι ἀκούγονταν σὲ ὅλη τὴ φοβερὴ ἐκείνη νύχτα. Κάθε τόπος γίνονταν μάρτυρας ἐνὸς ἥρωισμοῦ, κάθε γωνιὰ γινόταν σκηνὴ ἐνὸς αἱματηροῦ δράματος... «Ὅλοι πούλησαν ἀκριβὰ τὴ ζωὴ τους... Ἐνας γέρος τραυματίας ἐδῶ βάνει φωτιά στὸ μπαρουῦτι καὶ ἀνατινάξει στὸν ἀέρα τὸν προμαχῶνα τοῦ Μπότσαρη· ἄλλος γέρος ἐκεῖ, ὁ μάρτυρας τῆς λευτεριάς Χ ρ ῆ σ τ ο ς Κ α ψ ἄ λ η ς, κλεισμένος σ' ἓνα φυσεκοποιεῖο μὲ 1800 γυναῖκες, παιδιὰ καὶ γέρους, ὅταν μπῆκαν μέσα οἱ Τοῦρκοι γιὰ νάβρουν λάφυρα, βάνει φωτιά στὴν μπαρουταποθήκη καὶ ἀνατινάσσεται στὸν ἀέρα μὲ 2000 ἐχτροὺς!...

«Ὅταν ξημέρωσε—κάλλιο μὴν εἶχε ξημερώσει—ἡ 11 Ἀπριλίου, τὸ Μεσολόγγι δὲν ὑπῆρχε πιά· ἦταν ἓνας σωρὸς μονάχα ἀπὸ ἐρείπια μαῦρα, πού κάπνιζαν... Χιλιάδες πτώματα ἦταν σπαρμένα κάτω, ματωμένα, καμένα, παραμορφωμένα... Τὸ Μεσολόγγι ἔπεσε, μὰ δὲν παραδόθηκε· ἔπεσε γιὰ νὰ ἐξεγείρη τὴ συγκίνηση καὶ τὸ θαυμασμὸ ὅλου τοῦ κόσμου· ἔπεσε γιὰ νὰ δώση

νέα λάμψη στὸν ἀγῶνα, καὶ στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου ἓνα μοναχικὸ παράδειγμα ἡρωισμοῦ καὶ ἄφραστης φιλοπατρίας. Τὸ Μεσολόγγι πέφτοντας ἐκέρδιζε τὴ δάφνη τῆς δόξας καὶ τῆς Ἀθανασίας...

340.

Ο ΙΜΠΡΑ-Ι-Μ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΚΑΙ Ο ΚΙΟΥ-ΤΑΧΗΣ ΣΤΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἐρήμωση τῆς Πελοποννήσου Ὑστερ' ἀπὸ τὴν πτώση ἀπὸ τὸν Ἰμπραῖμ.

τοῦ Μεσολογγιοῦ ὁ Ἰμπραῖμ γύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ προσπάθησε νὰ τὴν ὑποτάξῃ λεηλατώντας τὴν καὶ σφάζοντας τοὺς κατοίκους ἔτσι νέα ἀνεμοζάλη ξέσπασε ἀπάνω στὴν Πελοπόννησο. Πέρασε λοιπὸν ὁ Ἰμπραῖμ πρῶτα τὴν Ἀχαΐα, κατόπι τὴν Ἀρκαδία καὶ ὕστερα τὴν ἄλλη Πελοπόννησο· στὸ τέλος κατέβηκε στὴν Καλαμάτα καὶ θέλησε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Μάνη. Μὰ ἐπειδὴ νικῆθηκε δυὸ φορές ἀπ' τοὺς Μανιάτες, ἀναγκάστηκε νὰ ἀποχωρήσῃ· ἔτσι δὲν πέτυχε ἡ ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Μάνης. Ἀπὸ τότε ὅμως ἄρχισε νὰ τρέχῃ στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ σπέρνῃ παντοῦ, ὅπου περνοῦσε, τὴν ἐρήμωση καὶ τὴ σφαγὴ. Μ' ὄλ' αὐτὰ ὁ Ἰμπραῖμ, ἐπειδὴ ἔβλεπε πῶς οὔτε ἔτσι δὲν μποροῦσε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἕλληνες, μεταχειρίστηκε τὸ δόλο καὶ τὴν ὑποκρισία, γιὰ νὰ τοὺς κἀνῃ νὰ προσκυνήσουν. Ἄλλ' ἀπὸ τὸ φοβερὸ αὐτὸ κίνδυνο ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ φρονιμάδα καὶ ἡ δραστηριότητα τοῦ Κολοκοτρώνη, ποὺ ἄλλοτε μὲ τὶς συμβουλές καὶ ἄλλοτε μὲ τὶς ἀπειλές κατώρθωσε νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος, γιὰ νὰ ξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα τῆς λευτεριᾶς.

Ἱστορία Γκινοπούλου ΣΤ' τόμ.

8

Σάν ἀπότυχε λοιπόν ὁ Ἰμπραϊμ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἑλλη-
γηνες καὶ μὲ τὰ μέσ' αὐτά, ἔβαλε πάλι σὲ ἐνέργεια τὴν
σφαγὴν καὶ τὴν ἐρήμωση.

2. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ Ὁ σύντροφος τοῦ Ἰμ-
πραϊμ ἐναντίον τῆς Ἀθήνας.

πραϊμ Κιουταχῆς ὕστερ'
ἀπὸ τὴν ἄλωσις τοῦ Μεσολογγίου ἔτρεξε νὰ ὑποτάξῃ καὶ
τὴν ὑπόλοιπὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα καὶ ὅταν τὸ κατώρθωσε,
ξεκίνησε ἐναντίον τῆς Ἀνατολικῆς. Τὸν Ἰούλιο λοι-
πὸν τοῦ ἴδιου χρόνου, δηλαδὴ τοῦ 1826, ὀδηγώντας
10000 ἄντρες καὶ δυνατὸ πυροβολικόν, πῆγε ἐναντίον τῆς
Ἀθήνας καὶ τὴν κυρίεψε. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ πολιορ-
κήσε τὴν Ἀκρόπολη, πού τὴ φρουροῦσε ὁ Γκούρας
μὲ 1400 ἄντρες καὶ ἄρχισε νὰ κἀνῃ συχνὰς ἐπιθέσεις
ἐναντίον τῆς. Μὰ οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν ὅλες τὶς
ἐπιθέσεις καὶ γι' αὐτὸ ἔφεραν πολλὰς φορὰς σὲ δύσκολη
θέσις τὸν Κιουταχῆ. Στὰ τέλη ὅμως Νοεμβρίου ἡ κατά-
στασις τῶν ἀντρῶν, πού ἦταν κλεισμένοι στὴν Ἀκρό-
πολη, κατάντησε ἀνυπόφορη καὶ ἀπελπιστικὴ, γιὰτι
οὔτε τροφὰς εἶχαν οὔτε μπαρουτι. Μὰ τοὺς ἔσωσε ὁ
φιλέλληνας Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος· αὐτὸς
παράλαβε 650 ἄντρες καὶ ἀφοῦ ἔδωσε στὸν καθένα ἀπὸ
ἕνα σακκὶ μπαρουτι, κατὰ τὰ μεσάνυχτα τῆς 1ης Δεκεμ-
βρίου τοῦ ἴδιου χρόνου κατώρθωσε νὰ σπάσῃ τὶς τά-
ξεις τῶν ἐχτρῶν καὶ νὰ μπῆ στὴν Ἀκρόπολη !.

356.

ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

1. Ὁ Καραϊσκάκης ἀρχιστράτηγος. Στὴν περί-
στασις αὐτὴ ἡ ἐπανάστασις εἶχε σβύσει σὲ ὅλη σχεδὸν
τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα· μονάχα τὴν Ἀκρόπολη κρατοῦσαν

οί "Έλληνες, μὰ κι αὐτὴ τὴν πολιορκοῦσε ὁ Κιουταχῆς. Ἔτσι κινδύνευε καὶ τὸ τελευταῖο προπύργιο τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Ἀπελπισία καὶ φόβος εἶχε πιάσει ὅλους τοὺς Ἕλληνες· γι' αὐτὸ ἡ τότε κυβέρνησις γιὰ νὰ δώσῃ

Καραϊσκάκης

νέα ζωὴ στὸν ἀγῶνα διώρισε ἀρχιστράτηγο τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας τὸ Γεώργιο Καραϊσκάκη, πὺ σ' αὐτὸν τῶρα στηρίζονταν ὅλες οἱ ἐλπίδες τοῦ Ἔθνους. Ὁ Καραϊσκά-

κής γεννήθηκε σ' ένα χωριό τῆς Ἄρτας, τῆ Σκουληκαριά· ἦταν κοντός καὶ ἀσθενικός, ἀλλὰ ζωηρός καὶ ριψοκίνδυνος, μὲ μάτια ζωηρά, πού πετοῦσαν σπίθες πρὸ πάντων εἶχε ἀπὸ τῆ φύση ἐξοχη στρατηγική μεγαλοφυΐα. Ὁ Καραϊσκάκης πρωτύτερα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση εἶχε ἀκολουθήσει τὸν περίφημο θαλασσομάχο Κατσόνη· ὕστερα πῆγε κι ἔγινε σωματοφύλακας τοῦ Ἀληπασᾶ. Ἀλλὰ ὅταν ἄρχισε ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση ὁ Καραϊσκάκης σήκωσε τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως στὰ Τζουμέρκα τῆς Ἡπείρου κι ἀπὸ τότε ἄρχισε τοὺς ἥρωικούς ἀγῶνες τοῦ ἐναντίον τῶν Τούρκων. Στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχε δεῖξει καλὴ διαγωγὴ, γιατί δὲν εἶχε νιώσει τὴ μεγάλη σημασία τῆς Ἐπαναστάσεως· ἀργότερα ὅμως ξύπνησαν μέσα του οἱ μεγάλες σκέψεις, πού τὸν μετάβαλαν καὶ τὸν ἔκαναν ἄλλον ἄνθρωπο...

Τώρα λοιπόν, πού κινδύνευε ἡ ἐπανάσταση, τὰ μάτια καὶ οἱ ἐλπίδες ὅλων ἔπεσαν στὸν Καραϊσκάκη καὶ γι' αὐτὸ ἡ κυβέρνησις τὸν διώρισε ἀρχιστράτηγο. Πρόεδρος στὴν Κυβέρνησις ἦταν τότε ὁ Ἄ ν τ ρ έ α ς Ζ α ῖ μ η ς, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου, πού εἶχε προσωπικὴ ἔχτρα μὲ τὸν Καραϊσκάκη. Μολοντοῦτο χάριν τῆς Πατρίδας δέχτηκε νὰ τὸν διορίσει, ἀφοῦ μάλιστα εἶπε· «ἄς σωθῆ ἡ Πατρίδα μου κι ἄς ὑψωθῆ ὁ ἔχτρός μου». Ὅταν ὁ Καραϊσκάκης πῆγε ὕστερ' ἀπὸ τὸ διορισμὸ του στὸ Ναύπλιο, γιὰ νὰ πάρῃ τίς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Ζαΐμης λησμονώντας κάθε ἔχτρα τὸν ἀγκάλιασε καὶ τοῦ εἶπε· «πατριώτη, ἄς λησμονήσωμε τίς ἔχτρες μας κι ἄς φροντίσωμε νὰ σώσωμε τὴν Πατρίδα». Ὅμοια λόγια εἶχε εἰπῆ καὶ ἄλλοτε σὲ χρόνια περασμένα ὁ Ἀριστείδης

στό Θεμιστοκλή-λίγο πρωτύτερα από τή ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας...

2. Πανωλεθρία τῶν Τούρκων Ὁ Καραϊσκάκης ἀφοῦ μά-
στην Ἀράχωβα. ζεψε 4000 ἄντρες, ἔφυγε
ἀπό τὸ Ναύπλιο καὶ ἦρθε στὴν Ἐλευσίνα, ὅπου ἀπὸ
καιρὸ ἦταν Ἑλληνικὸ στρατεμα: ἔπειτα προχώρησε καὶ
κατάλαβε τὸ Χαϊδάρι, χωριὸ ποῦ ἀπέχει μιὰ ὥρα ἀπὸ τὴν
Ἀθήνα. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἔκανε τὴν πρώτη μάχη μετὸν Κιου-
ταχή, τὸν νίκησε καὶ τὸν ἔκανε νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια·
ὕστερα ὅμως ὁ Κιουταχῆς ἔπεσε ἀπάνω του μετὰ περισ-
σότερες δυνάμεις καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ γυρίσῃ πίσω στὴν
Ἐλευσίνα. Μὰ ἀπὸ τότε καὶ ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἔπαψε
νὰ τὸν ἐνοχλῆ μετὰ κάθε τρόπο καὶ νὰ τὸν βλάπτῃ μετὰ κάθε
μέσο. Ὁ Καραϊσκάκης βλέποντας πὼς οἱ Ἕλληνες
δὲν ἦταν ταχτικὸς στρατός, γιὰ νὰ κάνῃ ἐπιθέσεις καὶ
ἔτσι λύσῃ τὴν πολιορκία, τοῦρθε στὸν νοῦ του ἐν ἄλλο
ἔξοχο στρατηγικὸ σχέδιο· σκέφτηκε δηλαδὴ νὰ κόψῃ
κάθε συγκοινωνία τοῦ Κιουταχῆ μετὰ τὴ Στερεὰ Ἑλ-
λάδα, ποῦ νὰ μὴ μπορῆ νὰ λαβαίνει τροφὰς καὶ πολεμο-
φόδια ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Εὐβοία·
ἔτσι ὑπολόγιζε πὼς ὁ Κιουταχῆς θὰ ἀναγκάζονταν νὰ
λύσῃ τὴν πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης. Γι' αὐτὸ ἔστειλε
μπροστὰ τὸν Κωλέττη, γιὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντη
μὰ αὐτὸς νικῆθηκε ἀπὸ τὸ Μουσταφάμπεη καὶ ἀναγκά-
στηκε νὰ γυρίσῃ πίσω, χωρὶς νὰ κάνῃ τίποτα. Ἐ-
πειτα ἀπὸ τὴ νίκη αὐτῆ ὁ Μουσταφάμπεης πῆγε νὰ
καταλάβῃ τὴν Ἀμφισσα, γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Τούρ-
κους, ποῦ ἦταν κλεισμένοι στὸ φρουριὸ τους. Μὰ ὅταν
περνοῦσε ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα, ὁ Καραϊσκάκης ἔτρεξε
καὶ τὸν περικύκλωσε ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Οἱ Τούρκοι
τότε ὑπόφεραν φοβερὰ ἀπὸ τὴν πεῖνα καὶ ἀπὸ τὸ κρύο

και πολλοι πέθαιναν. Κι επειδή καμιά έλπίδα δέν είχαν πιά για νά σωθοῦν, ὅσοι ἔζησαν ἀποφάσισαν νά φύγουν

Νίκη στην 'Αράχωβα

τῆ νύχτα στίς 22 Νοεμβρίου· μα οἱ "Έλληνες, πού τὸ είχαν νιώσει, πέφτουν ἀπάνω τους μέ τὰ σπαθιά στό χέρι και τούς πετσοκόβουν. 'Από τούς 2000 μόλις 300

σώθηκαν, ἀλλὰ κι αὐτοὶ σὲ ἐλεεινὴ κατάστασι σκο-
τώθηκε ἀκόμη κι αὐτὸς ὁ Μουσταφάμπεης. Ἡ λαμπρὴ
αὐτὴ νίκη τοῦ Καραϊσκάκη ἔδωσε μεγάλο θάρρος στοὺς
Ἕλληνες παντοῦ ἔψαλαν δοξολογίες καὶ ἡ ἐπανάστασι
ξαναζωντάνεψε καὶ πάλι. Ὁ Καραϊσκάκης κατῴρθωσε
σὲ λίγο νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπ' ὅλα σχεδὸν τὰ
μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας καὶ γι' αὐτὸ πολὺ δίκια
τὸν θεωροῦσαν καὶ τὸν τιμοῦσαν γιὰ ἐλευθερωτὴ της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

ΕΒΔΟΜΟΣ, ΟΓΔΟΟΣ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1827, 1828 καὶ 1829).

360.

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

1. Νίκη τοῦ Καραϊσκάκη στὸ Κερατσίνι. Στὴν ἀρχὴ
τοῦ 1827 ἡ Ἀκρόπολις ἔτρεχε τὸν κίνδυνον, ἀπὸ ἔλλειψι
τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, νὰ παραδοθῇ· καὶ ἂν ἡ
Ἀκρόπολις ἔπεφτε, καὶ ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα, πολὺ
λευτερώθηκε ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκη, θὰ ἔπεφτε καὶ πάλι
στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Τότε ἡ Κυβέρνησις ἀναγκά-
στηκε νὰ προσκαλέσῃ τὸν Καραϊσκάκη στὴν Ἀττικὴ·
ὁ Καραϊσκάκης πράγματι ἦρθε στὴν Ἐλευσίνα καὶ
ὑστερα διευθύνθηκε στὸν Πειραιᾶ καὶ μὲ 1000 ἄντρες
κατάλαβε τὸ Κερατσίνι. Ἐκεῖ ὅμως προτοῦ
ὀχυρωθῇ καλά, τοῦ ἔπεσε ἀπάνω πολὺς Τουρκικὸς
στρατὸς· μὰ ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὴν παλικάριά του κα-
τῴρθωσε νὰ τὸν σπρώξῃ πίσω. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ ἴδιος

Κιουταχής, οδηγώντας 3000 άντρες πεζούς, 400 καβαλλαραίους και 6 κανόνια, χύθηκε άπάνω στον Καραϊσκάκη άλλ' ύστερα από φονική μάχη, πού βάσταξε πολλές ώρες, ό Κιουταχής νικήθηκε και τόβαλε στα πόδια... 'Η περίφημη αυτή νίκη του Καραϊσκάκη ξεσήκωσε τό φρόνημα των Έλλήνων και πολλαπλασίασε τις έλπίδες τους. Γι' αυτό σε λίγον καιρό μαζεύτηκαν όλόγυρά του 12000 άντρες και στρατοπέδεψαν στο Φάληρο. Μά στο μεταξύ ή τέταρτη Έθνική Συνέλευση διώρισε άρχηγό όλων των δυνάμεων τής στεριάς τον Άγγλο Γ ζ ώ ρ τ ζ και ναύαρχο όλων των δυνάμεων τής θάλασσας τό λόρδο Κ ό χ ρ α ν-περίφημο και γνωστό κι από άλλους πολέμους' ό Μιαούλης τότε χωρίς καμιά δυσaréσκεια έγινε ένας άπλος πλοίαρχος για τό συμφέρο τής Πατρίδας. 'Υστερα ή Συνέλευση ψήφισε για Κυβερνήτη τής Ελλάδας τον Ι. Καποδίστρια, πού καταγόταν από την Κέρκυρα και είχε χρηματίσει, καθώς είπαμε παραπάνω, 'Υπουργός του αυτοκράτορα τής Ρωσίας.

2. Θάνατος του Καραϊσκάκη. 'Ο Καραϊσκάκης έπίμενε στο άρχικό του σχέδιο' ήθελε δηλαδή νά κόψη κάθε συγκοινωνία του Κιουταχή με τή Θεσσαλία και έτσι έμποδίζοντας αυτόν νά παίρνη από κει τροφές και πολεμοφόδια, τον αναγκάση νά λύση την πολιορκία τής 'Ακρόπολης. 'Αλλά κατά κακή τύχη έγινε δεχτή ή γνώμη του ναύαρχου Κόχραν, πού ήθελε νά γίνει γενική επίθεση στις 23 'Απριλίου. Γι' αυτό κάθε συμπλοκή είχε άπαγορευτή προτου έρθη ή ήμέρα για τή γενική επίθεση. 'Αλλά στις 22 'Απριλίου μερικοί Κρητικοί και 'Υδραϊοί πιάστηκαν με τους Τούρκους. 'Ο Καραϊσκάκης, πού ήταν στο κρεβάτι του έχοντας δυνατό

πυρετό, ταραχτήκε από τούς πυροβολισμούς και σηκώθηκε νά ιδῆ τί ἐγίνονταν. "Όταν ὅμως εἶδε τούς

Ἄνδρας Μιχοῦλης

Ἕλληες νά τούς κυνηγοῦνε οἱ Τούρκοι, καβαλλίκεψε ἀμέσως και ρίχτηκε ἀκράτητος ἀπάνω στους ἐχτρούς.

Οἱ Τοῦρκοι τότε τόβαλαν στὰ πόδια· μὰ ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης γύριζε στὴ σκηνή του, ἓνας Τοῦρκος κρυμμένος σ' ἓνα χαντάκι τὸν πυροβόλησε καὶ τὸν πλήγωσε στὴν κοιλιά. Ἡ πληγὴ ἦταν θανατηφόρα· μὰ ὁ γενναῖος ἄντρας κατώρθωσε ν' ἀνεβῆ πάνω στὸ ἄλογο του καὶ νὰ φτάσῃ στὴ σκηνή του. Ἐκεῖ ἡ κατάστασή του χειροτέρευε καὶ τότε οἱ σύντροφοί του τὸν ἔφεραν στὸ καράβι τοῦ Τζώρτζ· ὅταν ὁ Καραϊσκάκης ἔνωσε πὼς λίγες ὥρες ζωῆς εἶχε ἀκόμα, ξεμολογήθηκε καὶ μετάλαβε. Ὑστερα ἔδωκε πατρικὲς καὶ πατριωτικὰ συμβουλὲς στοὺς φίλους καὶ συναγωνιστὲς του, πὺ ἐκλαιγαν γύρω του, καὶ κατὰ τὰ ξημερώματα στὶς 22 Ἀπριλίου τοῦ 1827 πέθανε ὁ μεγαλύτερος ἥρωας καὶ στρατηγὸς τῆς Στερεᾶς. Τὴν ἄλλη μέρα θάφτηκε στὴ Σαλαμίνα μὲ μεγάλες τιμὲς. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἦταν μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἓνα φοβερὸ χτύπημα στὴν Ἐπανάσταση, πὺ φάνηκε ἀμέσως.

3. Καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στὸ Φάληρο. Ὁ ἀρχιστράτηγος Τζώρτζ ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνάβαλε γιὰ μιὰ μέρα τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἀκρόπολης· ὥρισε δηλαδὴ νὰ γίνῃ στὶς 24 Ἀπριλίου. Τὴ νύχτα λοιπὸν βγήκαν ἀπὸ τὰ πλοῖα 3000 Ἑλληνας· μὰ ὅταν τὰ μεσάνυχτα βγήκαν στὸ Φάληρο, δὲν εἶχαν καμμιά τάξῃ καὶ κανένα σχέδιο καὶ βιάζοντο τόσο ἄταχτα, ὥστε ἓνα μέρος τῶν Ἑλλήνων ἦταν κοντὰ στὴν Ἀκρόπολη, ἄλλοι πιὸ πίσω καὶ ἄλλοι βρίσκονταν ἀκόμη στὴν παραλία. Κοντὰ σ' αὐτὰ ἦταν καὶ χωρὶς ἀρχηγό· ὁ ἀρχηγὸς ἔμενε στὰ καράβια! Ὁ Κιουταχὴς τοὺς παρακολουθοῦσε καὶ κοίταζε τί θὰ κάνουν οἱ Ἕλληνες, πὺ ἦταν στὸν Πειραιᾶ καὶ στὸ Κερατσίνι. Ὅταν εἶδε πὼς αὐτοὶ δὲν κουνήθηκαν καὶ ἔνωσε πὼς ἡ ἀταξία ἐκείνη

δὲν ἦταν στρατηγικὸ σχέδιο, ρίχτηκε ἀπάνω τους μὲ ὄλο του τὸ στράτευμα· οἱ Ἕλληνες τότε σκορπίστηκαν καὶ τόβαλαν στὰ πόδια· οἱ Τούρκοι τοὺς κυνήγησαν ὡς τὴ θάλασσα. Στὴ μάχη αὐτὴ οἱ Ἕλληνες ἔπαθαν μιὰ τρομερὴ καταστροφή-καταστροφή, ποὺ ὅμοια δὲν εἶχαν πάθει ποτὲ σ' ὅλη τὴν ἐπανάσταση...! Ὁ κάμπος ὅλος στρώθηκε ἀπὸ πτώματα· περισσότεροι ἀπὸ 1500 ἄντρες σκοτώθηκαν κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πολλοὶ καπεταναῖοι! Ὑστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφή αὐτὴ ὁ ἄλλος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἔμεινε, διαλύθηκε· αὐτοὶ δὲ ποὺ ἦταν στὴν Ἀκρόπολη, ἀφοῦ ἔσωσαν τὶς τροφές καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ χάσανε κάθε ἐλπίδα, παράδωκαν στὸν Κιουταχὴ τὴν Ἀκρόπολη, μὲ τὴ συμφωνία νὰ φύγουν ἐλεύτεροι μὲ τὰ ὄπλα τους καὶ τὰ πράματά τους. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Ἀκρόπολης ἡ ἐπανάσταση ἔσβυσε στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ὀλόκληρη ὑποτάχτηκε καὶ πάλι στοὺς Τούρκους...

370.

ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗ- ΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ

1. Ἡ ἀπόφαση τῶν Δυνάμεων. Στὴν ἀρχὴ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση δυσαρέστησε τὶς Κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης· γιατί τὴν Εὐρώπη τότε κυβερνοῦσαν βασιλιάδες καὶ διπλωμάτες ἀπολυταρχικοί, ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ δώσουν κανένα προνόμιο καὶ καμμιά ἐλευθερία στοὺς λαούς. Νόμισαν λοιπὸν πὼς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση θὰ γίνονταν παράδειγμα καὶ θ' ἀναβέφωτια στοὺς λαούς τῆς Εὐρώπης· γι' αὐτὸ προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴ σβύσουν. Μὰ οἱ ἥρωικοὶ ἄ-

γῶνες τῶν Ἑλλήνων, οἱ σφαγῆς καὶ οἱ ἀγριότητες τῶν Τούρκων, ἡ ἥρωικὴ πτώση τοῦ Μεσολογγιοῦ, κίνησαν τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴ συμπάθεια ὅλου τοῦ κόσμου. Πρώτῃ ἡ Ρωσία προσπάθησε νὰ περιορίσῃ τοὺς Τούρκους, μὰ ἡ Αὐστρία, ποὺ μισοῦσε κάθε ἐλευθερία, συγκρατοῦσε ὅσομποροῦσε τὴ Ρωσία προσπαθώντας νὰ δώσῃ καιρὸ στὴν Τουρκία νὰ πνίξῃ τὴν ἐπανάσταση. Σὲ λίγο ἔγινε πρωθυπουργὸς στὴν Ἀγγλία ὁ φιλέλληνας Κάνιγκ. αὐτὸς μαζί με τὴ Ρωσία προσπάθησε νὰ πείσῃ τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση νὰ δώσῃ τὸ δικαίωμα στὶς Δυνάμεις νὰ κανονίσουν τὰ πράματα. Μὰ ἐπειδὴ ὁ Σουλτᾶνος ὄχι μόνο δὲν τοὺς ἄκουσε, ἀλλὰ καὶ πρόσταξε τοὺς στρατηγούς του νὰ ξακολουθήσουν τὸν πόλεμο με μεγαλύτερη ὀρμὴ καὶ ἐπιμονή, γι' αὐτὸ ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ἀγγλία ὑπόγραψαν στὴν Πετρούπολη τὸ Μάρτη τοῦ 1826 πρωτόκολλο, με τὸ ὁποῖο συμφώνησαν νὰ ζητήσουν κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη νὰ ἀψοφῶν τὸν πόλεμο. Τὸ πρωτόκολλο αὐτὸ τὸ παραδέχτηκε κατόπιν καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἔτσι τὸν Ἰούλιο τοῦ 1827 ἔγινε νέα συνθήκη ἀπὸ τὶς τρεῖς Δυνάμεις. Τότε κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς Δυνάμεις αὐτὲς ἔστειλε στὰ Ἑλληνικὰ νερά ἀπὸ μιὰ μοῖρα στόλου καὶ τὶς διάταξαν ἀφοῦ ἔνωθον, ν' ἀναγκάσουν τὸν αἰμοβόρο Ἴμπραῖμ νὰ σταματήσῃ τὶς ἐχτροπραξίαις. Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ναύαρχο εἶχε τὸν Κορδικτῶνα, ὁ Γαλλικὸς τὸν Δεριγνὺ καὶ ὁ Ρωσικὸς τὸν Ἐϋντεν. Ὁ Κορδικτῶνας ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους δυὸ.

2. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου. Οἱ τρεῖς λοιπὸν αὐτοὶ ναύαρχοι, ἀφοῦ ἔνωσαν τοὺς στόλους των, ἔπλευσαν στὴν Πύλο, ποὺ εἶχε ἀγκυροβολήσει στὸ λιμάνι της ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐκεῖ ἔκαναν γνωστὴ στὸν Ἴμπραῖμ τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων. Ὁ Ἴμ-

πραΐμ ὑποσχέθηκε στὴν ἀρχὴ νὰ πάψῃ τὶς ἐχτροπραξίες· μὰ πολὺ γλῆγορα παρέβηκε τὴν ὑπόσχεσή του· μὲ τὸ στρατό του μάλιστα παράδωκε στὴν καταστροφὴ καὶ στὴ φωτιά ὅ,τι εἶχε μείνει στὴ Μεσσηνία, στὴν Ἀρκαδία καὶ στὴ Λακωνία. Γι' αὐτὸ οἱ στόλοι τῶν Δυναμέων μπῆκαν στὸ λιμάνι τοῦ Ναβαρίνου, γιὰ νὰ διώξουν τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο· ἀλλὰ μὲ ἐκπληξή τους οἱ ναύαρχοι τὸν βρῆκαν παραταγμένο γιὰ μάχην· ὁ ναύαρχός του μάλιστα διατάξε τὸν Κορδιγκτῶνα νὰ βγῆ ἀμέσως ἀπὸ τὸ λιμάνι! Ὁ Κορδιγκτῶνας ὅμως ἀπάντησε μὲ περηφάνεια «ἐγὼ ἦρθα νὰ δώσω καὶ ὄχι νὰ πάρω διαταγές!» Τότε οἱ Τοῦρκοι πυροβόλησαν μιὰ βάρκα Ἀγγλικὴ καὶ σκότωσαν 1 ἀξιωματικὸ καὶ 4 ναῦτες· ὕστερα πυροβόλησαν ἄλλη βάρκα καὶ τελευταῖα τὴν ἴδια τὴν Ἀγγλικὴ ναυαρχίδα. Ὁ Κορδιγκτῶνας τότε δὲν μπόρεσε νὰ κρατηθῆ καὶ διατάξε: «φωτιά!» Κι ἀμέσως ἄρχισε ἓνας φοβερὸς ἀγῶνας, ποὺ βάσταξε 4 ὀλόκληρες ὥρες! Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι ἔπαθαν ἀληθινὴ καταστροφὴ· ὅλα σχεδὸν τὰ καράβια τους καταστράφηκαν καὶ 6000 ἄντρες σκοτώθηκαν. Τὸ λιμάνι τοῦ Ναβαρίνου γέμισε ἀπὸ πτώματα καὶ συντρίμια καραβιῶν, ποὺ κάπνιζαν.

Ἡ περὶφημη αὐτὴ ναυμαχία, ποὺ ἐγίνε στὶς 8 Ὀκτωβρίου τοῦ 1827, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα σὲ μιὰ κρίσιμη στιγμή καὶ ἔβαλε τὸ θεμέλιο λιθάρι στὴ λευτεριά της!...

380.

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ ΤΟΥ ΝΑΒΑΡΙΝΟΥ ΚΑΙ Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ποιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου καὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου εἶχε μεγάλα ἀποτελέσματα γιὰ τὴν Ἑλλάδα· ἡ καταστροφὴ τοῦ Τουρ-

κοιγυπτιακοῦ στόλου θύμωσε καὶ φανάτισε τοὺς Τούρκους τόσο, πού ἄρχισαν νὰ δείχνουν μεγάλη θρασύτητα στοὺς Εὐρωπαίους· γι' αὐτὸ οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ ἡ Ρωσία κήρυξε τὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας. Ὁ Ρωσικὸς στρατὸς νίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἔφτασε ὡς τὴν Ἀδριανούπολη· τότε ὁ Σουλτᾶνος ἀναγκάστηκε ν' ἀποτραβήξῃ τὸν περισσότερο στρατὸ του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μὰ καὶ οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων ἀπόκλεισαν τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπόκοψαν κάθε συγκοινωνία τοῦ Ἰμπραῖμ μὲ τὴν Αἴγυπτο· ἡ Γαλλία τότε ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο 14 χιλιάδες στρατὸ μὲ τὸ στρατηγὸ Μαιζῶνα, πού ἀνάγκασε τὸν Ἰμπραῖμ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ γυρίσῃ στὴν Αἴγυπτο ντροπιασμένος. Τώρα πιά ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ἦταν εὐκολώτερη καὶ τὴν συμπλήρωσε ὁ Καποδίστριας, πού ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Τροιζήνας τὸν εἶχε διορίσει, καθὼς εἶδαμε, κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας.

2. Ὁ Καποδίστριας στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καποδίστριας μόλις ἔμαθε πὼς τὸν διώρισαν Κυβερνήτη, ταξίδεψε πρῶτα στὶς πρωτεύουσες τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ φανοῦν εὐνοϊκὲς στὴν Ἑλλάδα· ὕστερα στὶς 8 Ἰανουαρίου τοῦ 1828 ἦρθε στὸ Ναύπλιο, ὅπου τὸν δέχτηκαν μὲ χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμό. Γιατὶ ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγάλη ὑπόληψη στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλοι τὸν σέβονταν καὶ πίστευαν πὼς θὰ σώσῃ τὸν τόπο καὶ θὰ φέρῃ σ' αὐτὸν τὴν ἡσυχία καὶ τὴν εὐτυχία. Μὰ τὸ ἔργο του ἦταν πολὺ δύσκολο· γιατί ὁ Καποδίστριας βρῆκε τὴν Ἑλλάδα ἐρημωμένη ὕστερ' ἀπὸ ὀχτῶ χρόνων πόλεμο. Ἡ γῆ εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητη· φτώχεια καὶ ἀναρχία βασιλεύε παντοῦ· ἡ Στερεὰ

Ἑλλάδα καταστραμμένη κι αὐτή, βρίσκονταν ἀκόμη στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Μόλ' αὐτὰ ὁ Καποδίστριας δὲν ἀπελπίστηκε ἄρχισε τὸ ἔργο του μὲ θάρρος καὶ μὲ ζῆλο πατριωτικό. Καὶ πρῶτα ταχτοποίησε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους πῆρε δάνεια ἀπὸ τὶς Δυναμείες, ἴδρυσε τράπεζα, ἔκοψε νομίσματα καὶ φρόντισε νὰ εἰσπράττωνται ταχτικώτερα οἱ φόροι. Ἐπειτα ταχτοποίησε τὰ στρατιωτικὰ μοίρασε δηλαδή τὸ στρατὸ σὲ χιλιαρχίες καὶ ὥρισε οἱ στρατιῶτες νὰ παίρνουν τὸ μισθὸ τους, ὄχι ὅπως πρῶτύτερα ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἔτσι καὶ οἱ καταχρήσεις τῶν ἀρχηγῶν προλαβαίνονταν καὶ οἱ στρατιῶτες καταλάβαιναν πὼς ἀνήκουν τώρα πιά στὸ ἔθνος καὶ ὄχι στοὺς ἀρχηγούς. Προσπάθησε ἀκόμα νὰ ἀναπτύξη κάθε ἐργασία, πὺ αὐξάνει τὸν πλοῦτο τοῦ τόπου ὑποστήριξε τὴ γεωργία καὶ σύστησε σχολὴ Γεωργικὴ στὴν Τίρυνθα. Ἰδιαίτερα φρόντισε γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ, πὺ βρίσκονταν σὲ μεγάλη ἀμάθεια καὶ μὲ τὰ ἦθη ἐξαγριωμένα. Ἰδρυσε πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, διδασκαλεῖα καὶ ὀρφανοτροφεῖο στὴν Αἴγινα, σχολὴ στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ καὶ γενικὰ καθετί, πὺ ἦταν χρήσιμο γιὰ νὰ προαχθῆ τὸ ἔθνος καὶ νὰ κλείσουν οἱ πληγές του ἀπὸ τὸν πολυχρόνιο πόλεμο. Πρὸ πάντων θέλησε νὰ ἐπιβάλη τὴν τάξη καὶ τὴν ὑπακοὴ στοὺς νόμους καὶ τὴν ἀρχή: νὰ εἶναι ὅλοι οἱ πολῖτες ἴσοι μπροστὰ στὸν νόμο.

3. Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια. Μὰ ἐνῶ ὁ καλὸς Κυβερνήτης ἐργάζονταν μὲ ζῆλο γιὰ τὴν ἀνόρθωση τοῦ ἔθνους, οἱ Τούρκοι κρατοῦσαν ἀκόμη τὴ Στερεὰ καὶ ἔξακολουθοῦσαν τὸ καταστρεπτικὸ τους ἔργο. Γι' αὐτὸ παράγγειλε στὸ Τζῶρτζ, πὺ βρίσκονταν στὴ Δυτικὴ

Ἑλλάδα, νὰ φροντίση νὰ τὴν ἐλευτερώσῃ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα ἔστειλε τὸ Δημήτριον Ὑψηλάντη μὲ ὀχτὼ χιλιάδες στρατό. Ὁ Τζωρτζ τότε κατάλαβε τὸ Μεσολόγγι καὶ ἔδιωξε τοὺς Τούρκους

Ἰ. Καποδίστριας

ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα, ὁ Ὑψηλάντης ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος προχώρησε στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα καὶ νίκησε τοὺς Τούρκους στὶς 12 Σεπτεβρίου 1829 στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας-σὲ μιὰ νίκη τελειωτικὴ, πού ἔδωκε τὴ

λευτεριά στήν Ἀνατολική Ἑλλάδα. Ἐτσι ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔδωσε λαμπρὸ τέλος στὸν ἀγῶνα τῆς λευτεριάς, πού ὀχτῶ χρόνια πρωτότερα μὲ τόσες ἐλπίδες καὶ τόσες ἀτυχίες εἶχε ἀρχίσει ὁ ἀδερφός του Ἀλέξανδρος στή Μολδοβλαχία... Ὁ Καποδίστριας σὰν γλίτωσε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, βάλθηκε μὲ μεγαλύτερη δραστηριότητα στὸ ἔργο του μὰ ἡ αὐστηρή του διοίκηση καὶ πρὸ πάντων γιατί θεωροῦσε ὅλους τοὺς πολίτες ἴσους, δυσαρέστησε πολλοὺς προκρίτους καὶ καπεταναίους, πού ἤθελαν νὰ ἔχουν μερικὰ προνόμια καὶ κάποια χρηματικὴ βοήθεια, γιὰ τὶς θυσίες σὲ αἷμα καὶ χρῆμα, πού εἶχαν προσφέρει στὸν ἀγῶνα. Καὶ οἱ δυσαρέσκεις αὐτὲς δὲν ἄργησαν νὰ δημιουργήσουν μεγάλη ἀντιπολίτευση· σὲ πολλὰ μέρη μάλιστα ἔγιναν ἐπαναστάσεις, ὅπως στήν Ὑδρα καὶ στή Μάνη. Γι' αὐτὸ ὁ Καποδίστριας ἀναγκάστηκε νὰ τιμωρήσῃ μερικοὺς προκρίτους ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, πού τὸν ἔρριξε στή φυλακή, γιατί τὸν νόμισε αἷτιο γιὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Μάης. Οἱ Μαυρομιχαῖοι αὐτὸ τὸ θεώρησαν οἰκιστικὴ προσβολή, καὶ δύο ἀπ' αὐτούς, ὁ ἀδερφός του Κωνσταντῖνος καὶ ὁ γιός του Γεώργιος, παραφύλαξαν τὸν Καποδίστρια στὸ Ναύπλιο καὶ τὸ πρῶο στίς 27 Σεπτεμβρίου 1831 τὸν σκότωσαν τῆ στιγμῆ πού ἔμπαινε στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα, γιὰ νὰ λειτουργηθῆ!...

III

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ—ΩΣ ΤΑ ΣΗΜΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΟΘΩΝΑ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΩΣ ΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

390

Η ΕΛΛΑΔΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΜΕ ΤΟΝ ΟΘΩΝΑ

1. Ἡ Ἑλλάδα βασιλεῖο ἀνεξάρτητο. Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἦταν μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως ἄρχισε πάλι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Φοβερὴ ἀταξία καὶ ἀναρχία βασίλευε παντοῦ. Αὐτὸ ἀνάγκασε τὶς τρεῖς προστάτριες Δυνάμεις νὰ ταχτοποιήσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδας, γιὰ νὰ μὴ τὴν ἐρημώσῃ ὁ ἀδερφικὸς πόλεμος. Ὁρισαν λοιπὸν ὀριστικὰ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδας, δηλαδὴ τὴ γραμμὴ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ τελειώνει στὸ Βόλο, καὶ διώρισαν βασιλέα τῆς τὸν Ὀθωνα, δεῦτερο γιὸ τοῦ φιλέλληνα βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἐγίνε ἀνεξάρτητο βασιλεῖο.

2. Βασιλεία τοῦ Ὀθωνα. Ὁ Ὀθωνας ἔφτασε στὸ Ναύπλιο, ποὺ ἦταν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας, στὶς 25 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ λαὸς τὸν ὑποδέχτηκε μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ μὲ δάκρυα στὰ μάτια. Ὅλοι ἤλπιζαν, πῶς ὁ Ὀθωνας ὄχι μόνον θὰ γλίτωνε τὸν τόπο ἀπὸ τὸν ἀδερφικὸ πόλεμο καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχία, ἀλλὰ

καὶ θὰ τὸν γιάτρεβε ἀπὸ τὴ φτώχεια καὶ τὶς ἄλλες πληγὰς τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀναρχίας. Ὁ Ὅθωνας ὅταν ἤρθε στὴν Ἑλλάδα ἦταν ἀνήλικος, γι' αὐτὸ διωρίστηκαν 3 ἄντρες Βαυαροί, γιὰ νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἑλλάδα ὡς τὴν ἐνηλικίωσή του. Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ βίασταξε ὡς τὶς 20 Μαΐου 1835 καὶ ὀνομάζεται ἀντιβασιλεία. Οἱ τρεῖς ὅμως αὐτοὶ ἄνδρες ἀπότυχαν στὴ διοίκησή τους, γιὰτὶ δὲ γνώρισαν οὔτε τὸ χαραχτήρα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οὔτε κατάλαβαν τὴν κατάστασι τοῦ τόπου, πού μόλις βγῆκε ἀπὸ τὴ σκλαβιά καὶ ὕστερα ἀπὸ ἓνα μακρὸ πόλεμο. Γιὰ ὅλα αὐτὰ δημιουργήθηκε μεγάλη ἀντιπολίτευσις καὶ ὁ λαὸς μίσησε τοὺς ξένους.

Στὶς 20 Μαΐου ὅμως τοῦ 1835 ὁ Ὅθωνας ἤρθε σὲ ἡλικία καὶ ἀνάλαβε ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησις τοῦ τόπου μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἀθήνα, ὅπου ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1835 εἶχε μεταφέρει τὴν πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου. Ὁ Ὅθωνας ἦταν ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ ἀγάπησε θερμὰ τὴν Ἑλλάδα· προστάτεψε τὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα καὶ ἴδρυσεν ἐν 1837 τὸ Πανεπιστήμιον. Ἦθελε νὰ λευτερώσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ὑπόδουλους Ἕλληνας, γιὰ νὰ μεγαλώσῃ τὴν Ἑλλάδα· καὶ εἶχε ὄνειρον νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ φορέσῃ τὸ στέμμα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ ἐπειδὴ κυβερνοῦσε καὶ αὐτὸς ἀπολυταρχικὰ, δηλαδὴ χωρὶς βουλή· καθὼς καὶ ὁ Καποδίστριας, ὁ λαὸς δυσαρεστήθη καὶ δημιουργήθη μεγάλη ἀντιπολίτευσις. Ὁ λαὸς καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ζητοῦσαν Σύνταγμα· ὁ Ὅθωνας ὅμως ὄχι μόνον δὲν τὸ παραχωροῦσε, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ ἀκούσῃ ἤθελε. Γι' αὐτὸ στὶς 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἐπαναστάτησεν καὶ ἀνάγκασεν τὸ βασιλεῖα νὰ

παραχώρηση τὸ Σύνταγμα. Σὲ λίγο συνῆλθε ἡ πρῶ-
τη Ἑθνικὴ Συνέλευση, πού ψήφισε τὸ Σύνταγμα
καὶ ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἔγινε συνταγματικὴ μοναρχία-
δηλαδή πού ὁ βασιλέας δὲν κυβερνάει ὅπως θέλει, ἀλλὰ
ὑπακούει στὸ νόμο πού ψήφισαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ
λαοῦ. Μὰ καὶ ἡ παραχώρηση αὐτὴ δὲ μετάβαλε τὴ
δυσαρέσκεια, πού εἶχε ὁ λαός. Γιατὶ ὁ βασιλέας δὲν
κατῴρθωσε νὰ φυλάξῃ τὸ νέο πολίτευμα· ὀλοένα τὸ
παραβιάζε-σχημάτιζε τὶς κυβερνήσεις πού ἤθελε καὶ
νόθευε τὶς ἐκλογές, γιὰ νὰ ἔχῃ τὴν πλειοψηφία τῆς βου-
λῆς. Γι' αὐτὸ ἔγινε ἄλλη ἐπανάσταση στὶς 10 Ὀκτω-
βρίου 1862, πού ξεθρόνισε τὸν Ὅθωνα καὶ τὸν ἀνάγκασε
νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μαζί μὲ τὴ βασίλισσα Ἀμα-
λία, καὶ νὰ πάῃ πάλι στὴν πατρίδα του Βαυαρία. Στὴν
ἐξορία ἔζησε 5 χρόνια φορώντας ἀκόμα τὴν Ἑλληνικὴ
φουστάνελλα. Κι ὅταν πέθανε, παράγγειλε νὰ τὸν θά-
ψουνε μ' αὐτὴ καὶ ξεψύχησε μὲ τῆς Ἑλλάδας τὸ ὄνομα
στὸ στόμα...

40ο.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄.

1. Τὰ πρῶτα χρόνια Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκθρόνι-
τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου. σὴ τοῦ Ὅθωνα ἡ νέα Ἑ-
θνοσυνέλευση συνῆλθε στὴν Ἀθήνα· ἐκεῖ ψήφισε στὶς 18
Μαρτίου 1863 γιὰ βασιλέα τὸ Γεώργιο, δεύτερο γιὸ
τοῦ Χριστιανοῦ, πού ὕστερα ἔγινε βασιλέας τῆς Δανίας.
Ὁ Γεώργιος κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριο
τοῦ 1863 καὶ ἀνάλαβε τὴν κυβέρνησι τοῦ κράτους
τότε ἡ Ἀγγλία, σὰν ἔνωσε τὴ μεγάλη ἐπιθυμία πού
εἶχαν οἱ Ἑπτανησιῶτες νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα

Ἑλλάδα, παραχώρησε τὴν Ἐπτάνησο, δηλαδή τὴν Κέρκυρα, τὴν Κεφαλληνία, τὴ Ζάκυνθο κ.λ.π. στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεώργιος βασιλέψε ἀπὸ τὸ 1863 ἕως τὸ 1913, δηλαδή 50 χρόνια. Φύλαξε πιστὰ τὸ Σύνταγμα, πὺ φήφισε ἡ Ἐθνοσυνέλευση καὶ κυβέρνησε σὰν καλὸς συνταγματικὸς βασιλέας. Μὰ πάλι ἡ βασιλεία του δὲν ἦταν πολὺ ὀμαλή· γιατί τὰ κόμματα φιλονικοῦσαν ἀναμεταξύ τους καὶ ἀγωνίζονταν ποιοὺ νὰ πάρη τὴν ἀρχή. Στὸ 1881, ὅταν ἡ Τουρκία νικήθηκε ἀπ' τὴ Ρωσία, ἀναγκάστηκε νὰ παραχωρήσῃ στὴν Ἑλλάδα τὴ Θεσσαλία καὶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν Ἠπειρο-τὴν περιφέρεια τῆς Ἄρτας. Ἔτσι σὰν μεγάλωσε τὸ κράτος, τὴν κυβέρνηση ἀνάλαβε μὲ καιρὸ ἓνας μεγάλος πολιτικὸς ὁ Χαρὶλαὸς Τρικοῦπης. Αὐτὸς προσπάθησε νὰ βάλῃ σὲ τάξη τὰ οἰκονομικά, διωργάνωσε τὸ πολεμικὸ ναυτικὸ, ἔκαμε δρόμους καὶ σιδηροδρόμους, καὶ ἀγωνίστηκε νὰ μεταβάλλῃ τὴ χώρα ἀπὸ χώρα πρωτόγονη σὲ χώρα πρωτευμένη, Εὐρωπαϊκὴ.

2. Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Ἑλλη-νοτουρκικὸς πόλεμος. Ἄλλὰ στὰ 1897 ἔγιναν στὰ Χανιά τῆς Κρήτης μεγάλες ταραχὲς καὶ οἱ Τουρκοκρητικοὶ ἔσφαξαν πολλοὺς Χριστιανοὺς. Τότε ἡ Κρήτη, πὺ εἶχε κάμει πολλὰς ἐπαναστάσεις πρωτύτερα γιὰ νὰ λευτερωθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπαναστάτησε πάλι καὶ κήρυξε τὴν ἑνωσὴ τῆς μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνηση παρασύρθηκε τότε ἀπὸ τὴ γνώμη τοῦ λαοῦ καὶ ἔστειλε στρατὸ καὶ τὴν κατάλαβε. Ἡ Τουρκία ὅμως εὐθὺς κήρυξε τὸν πόλεμο τῆς Ἑλλάδας ἡ Ἑλλάδα δὲν ἦταν καλὰ ἐτοιμασμένη καὶ γι' αὐτὸ νικήθηκε. Μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων ἔγινε εἰρήνη. Ἡ Τουρκία ὑποχρεώθηκε νὰ τραβήξῃ τὸ στρατὸ τῆς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, πὺ εἶχε

μπῆ ἐκεῖ, καὶ ἡ Ἑλλάδα νὰ πάρῃ τὸ στρατό της ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ νὰ πληρώσῃ 100 ἑκατομμύρια χρυσῆς δραχμῆς, γιὰ πολεμικὴ ἀποζημίωση. Ἡ Κρήτη ὅμως ἔγινε αὐτόνομη με ἀρμοστή τὸν πρίγκηπα Γεώργιο, δεύτερο γιὸ τοῦ Γεωργίου Α'. Ἀργότερα ἀφοῦ αὐτὸς παραιτήθηκε, στὴ θέση του διωρίσθη ὁ ἄλλοτε πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδας Ἀλέξανδρος Ζαΐμης. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ἠσύχασε· ἀλλὰ ἡ ἡσυχία της δὲ βάσταξε παρα ὡς τὸ 1908, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω. ✓

410.

ΠΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΓΟΥΔΙ

1. Ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων. Κατὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1908 ἓνα σπουδαῖο γεγονός ἔγινε στὴν Τουρκία· καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ ἦταν ἡ ἀνακήρυξη τοῦ Συντάγματος. Πολλοὶ δηλαδὴ μορφωμένοι Τούρκοι, πού γιὰ τὶς νέες τους ιδέες ὠνομάσθησαν Νεότουρκοι, πῆραν με τὸ μέρος τους πολλοὺς ἀξιωματικούς καὶ τὸ στρατό κι ἔκαμαν ἐπανάσταση· κατάργησαν τὸ ἀπολυταρχικὸ πολίτευμα τῆς Τουρκίας καὶ κήρυξαν τὸ Σύνταγμα. Ὁ σουλτᾶνος Χαμίτ ὑποχώρησε πρῶτα στὴν ἀνάγκη καὶ δέχτηκε τὸ Σύνταγμα· τὸν ἄλλο χρόνο ὅμως, τὸ Μάρτη τοῦ 1909, οἱ φίλοι τοῦ παλιοῦ πολιτεύματος, οἱ Παλαιότουρκοι, ἔκαμαν στὴν Πόλη ἀντεπανάσταση, γιὰ νὰ φέρουν πάλι τὸ ἀπολυταρχικὸ πολίτευμα. Τότε οἱ Νεότουρκοι με τὰ στρατεύματά τους μπῆκαν στὴν Πόλη, καταίβασαν ἀπὸ τὸ θρόνο τὸ Χαμίτ καὶ ἔκαμαν σουλτᾶνο τὸν ἀδερφὸ του Μωάμεθ τὸν Ε'. Πῆραν ἔπειτα ὅλη τὴν ἐξουσία στὰ

χέρια τους και έκαμναν ό,τι αυτοί ήθελαν. 'Από την επανάσταση αυτή ώφελήθηκαν δυο χώρες, ή Αύστρία και ή Βουλγαρία. 'Η Αύστρία προσάρτησε στο κράτος της τή Βοσνία και 'Ερζεγοβίνη και ή Βουλγαρία κηρύχτηκε βασιλείο ανεξάρτητο από την Τουρκία.

2. 'Η Κρήτη κηρύχνει Τότε θέλησε να ώφεληθῆ την ένωση με την 'Ελλάδα. από την περίσταση και ή Κρήτη σηκώθηκε λοιπόν πάλι και κήρυξε την ένωση της με την 'Ελλάδα. 'Υψωσε την 'Ελληνική σημαία στο φρούριο Φιρκά τών Χανιών και διώρισε μια προσωρινή 'Εκτελεστική 'Επιτροπή, για να κυβερνήση τὸ νησί στο όνομα τοῦ βασιλέα τῆς 'Ελλάδας Γεωργίου. Οί Νεότουρκοί όμως άρχισαν να φοβερίζου την 'Ελλάδα και να ζητοῦν να αποδοκιμάση τὸ τόλμημα τῆς Κρήτης. 'Η 'Ελλάδα πάλι δέν μπορούσε να δεχτῆ την ένωση, γιατί δέν ήταν έτοιμη για πόλεμο. 'Από τὰ κομματικά πάθη ὁ στρατός και ὁ στόλος της δὲ βρίσκονταν σὲ καλή κατάσταση: τὸ αντίθετο οί Νεότουρκοί εἶχαν διοργανώσει τὸ στρατό τους και ήταν δυνατώτεροι την εποχή εκείνη. Γι' αυτό ή 'Ελλάδα αναγκάστη να μὴ δεχτῆ την ένωση τῆς Κρήτης και να πάθη πολλούς έξευτους Τούρκους.

3. 'Η επανάσταση τοῦ Γουδί. Οί έξευτελισμοί αυτοί πλήγωσαν βαθειά την ἔθνική φιλοτιμία και ὅλοι κατάλαβαν την ανάγκη, πὼς έπρεπε να διορθωθῆ ή κατάσταση αυτή. "Ολοι κατηγοροῦσαν τούς πολιτικούς, πὼς για τὰ κομματικά πάθη και συμφέροντά τους παραμέλησαν να διοργανώσουν τὸ στρατό και τὸ στόλο και δέν φρόντιζαν για τὰ ἔθνικά συμφέροντα. Τότε οί αξιωματικοί, πὸν ένιωθαν περισσότερο την ἔθνική ταπείνωση, σύστησαν ένα σύνδεσμο και στις 15 Αύγουστου

τοῦ 1909 βγήκαν μαζί με τὸ στρατὸ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ ἤρθαν καὶ κατασκήνωσαν στὸ Γουδί, μιὰ τοποθεσία ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν Ἀθήνα καὶ κάτω ἀπὸ τὸν Ὑμηττό. Ἐκαμαν ἀρχηγό τους τὸ συνταγματάρχη Νικόλαο Ζορμπά καὶ ζήτησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση νὰ διορθωθοῦν οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ προπάντων νὰ ἀναδιοργανωθῇ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος, γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἔθνικα συμφέροντα. Ἡ κυβέρνηση τότε παρατήθηκε καὶ πρωθυπουργὸς ἔγινε ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, πού δέχτηκε νὰ κάμῃ ὅ,τι ζητοῦσαν οἱ ἀξιωματικοί. Ἔτσι ἡ ἐπανάσταση ἐπεκράτησε. Ὁ λαὸς ὕστερα μετὰ μεγάλα συλλαλητήρια καὶ διαδηλώσεις ἐπεδοκίμασε τὴν στάση τῶν ἀξιωματικῶν. Ἀπὸ τότε λοιπὸν ἄρχισε ἡ ἐθνικὴ ἀνόρθωση. Ἀρχισε ἡ διοργάνωση τοῦ στρατοῦ, ἔγιναν παραγγελίες πολεμικῶν πλοίων, διορθώθηκαν οἱ διάφορες ὑπηρεσίες τοῦ κράτους καὶ ψηφίστηκαν πολλοὶ νόμοι σύμφωνοι μετὰ τὶς ἀξιώσεις τοῦ «Στρατιωτικοῦ συνδέσμου». Ἀλλὰ δὲν ἦταν δυνατὸ γιὰ πολὺν καιρὸ νὰ βαστάξῃ ἡ ἐπιβολὴ καὶ κηδεμονία αὐτῆ τοῦ Στρατιωτικοῦ συνδέσμου στὴν κυβέρνηση καὶ στὴ βουλή· ὁ σύνδεσμος ἔπρεπε νὰ διαλυθῇ, γιὰ νὰ πάρῃ πάλι τὸ κράτος τὸν κανονικὸ του δρόμο. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅμως δὲν ἤθελαν νὰ διαλύσουν τὸ σύνδεσμο, γιὰτὶ φοβοῦνταν μήπως ἀρχίσουν πάλι οἱ κομματικὲς φιλονικίες καὶ σταματήσῃ ἡ ἀνόρθωση. Γιὰ καλὴ τύχη «ὁ Στρατιωτικὸς σύνδεσμος» προσέκαλεσε γιὰ σύμβουλό του ἀπὸ τὴν Κρήτη τὸν ἱκανὸ πολιτικὸ Ἐλευθέριο Βενιζέλο· αὐτὸς πρότεινε μιὰ λύση, πού τὴ δέχτηκαν ὅλοι: νὰ διαλυθῇ ὁ Σύνδεσμος, ἀλλὰ νὰ γίνουν ἐκλογές γιὰ Ἐθνοσυνέλευση καὶ νὰ ἀναθεωρηθῇ τὸ Σύνταγμα. Μετὰ νέες ἐκλογές ὁ Βενι-

ζέλος ἔγινε πρωθυπουργός ἀναθεώρησε τὸ Σύνταγμα, ὠργάνωσε τὸ στρατό, ταχτοποίησε τὶς διάφορες ὑπηρεσίες καὶ ἔτσι ἐτοίμασε τὸ ἔθνος γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαιά του, ὅταν θὰ ἤρχονταν ἡ κατάλληλη στιγμή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΘΝΙΚΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ

42ο.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΛΑΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

1. Αἰτία τοῦ πολέμου. Τὴν ἀνακήρυξη τοῦ συντάγματος στὴν Τουρκία τὴ χαιρέτισαν ὄχι μόνο οἱ Τοῦρκοι ἀλλὰ καὶ οἱ Χριστιανοί, γιὰτὶ νόμισαν πὼς γλίτωσαν ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Χαμίτ καὶ θάβλεπαν καλύτερες ἡμέρες. Ἀλλὰ ἡ ἐλπίδα αὐτὴ φάνηκε ψεύτικη. Οἱ Νεότουρκοι ὄχι μόνο ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία δὲν παραχώρησαν στοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο ζητοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τουρκέψουν ὅλους τοὺς λαούς, ποὺ ζοῦσαν στὴν Τουρκία καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμό τους. Μεταχειρίστηκαν μάλιστα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κάθε μέσο, δηλαδὴ φυλακίσεις, ἐξορίες, καταπατήσεις προνομίων καὶ μὲ λίγα λόγια κάθε ἀυθαιρεσία! Ἡ κατάσταση ὅμως αὐτὴ ἀνάγκασε τὰ τέσσερα βαλκανικὰ κράτη, τὴν Ἑλλάδα, Σερβία, Βουλγαρία καὶ Μαυροβούνιο νὰ ἔρθουν σὲ συνεννόηση καὶ νὰ κάμουν συμμαχία γιὰ νὰ χτυπήσουν, ἂν χρειαστῇ, τὴν Τουρκία. Τότε

οί σύμμαχοι ζήτησαν από τὴν Τουρκία νὰ καλυτερέψῃ τὴ θέσιν τῶν Χριστιανῶν, πού ζοῦσαν στὴ χώρα τῆς. Ἐπειδὴ ἡ Τουρκία δὲ δέχτηκε, οἱ σύμμαχοι τῆς κήρυξαν τὸν πόλεμον στίς 4 Ὀκτωβρίου 1912.

2. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Τότε ἄρχισε ἕνας φοβερός ἀγῶνας, πού οἱ σύμμαχοι νίκησαν παντοῦ· οἱ Τούρκοι ἔπαθαν φοβερὲς καταστροφές. Οἱ Σέρβοι τοὺς νίκησαν στὸ Κ ο υ μ ἄ ν ο β ο καὶ στὸν Π ε ρ λ ε π ἔ καὶ κυρίεψαν τὰ Σ κ ὀ π ι α καὶ τὸ Μ ο ν α σ τ ῆ ρ ι· τὸ μικρὸ Μαυροβούνι κυρίεψε τὴ Σ κ ὀ δ ρ α καὶ οἱ Βούλγαροι νίκησαν τοὺς Τούρκους στίς Σ α ρ ἄ ν τ α Ἐ κ κ λ η σ ι ἔ ς καὶ στὸ Λ ο υ λ ἔ Μ π ο υ ρ γ κ ἄ ς. Ἐξαιρετικὰ πετυχημένη στὸν πόλεμον αὐτὸ ἦταν ἡ δράσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς νίκησε τοὺς Τούρκους σὲ δυὸ σπουδαῖες μάχες, στὸ Σ α ρ α ν τ ἄ π ο ρ ο καὶ στὰ Γ ι α ν ν ι τ σ ἄ· κυρίεψε φρούρια, πού νομίζονταν ἀνίκητα, ὅπως τὸ Μ π ι ζ ἄ ν ι· πήρε στὰ χέρια του ἄπειρο πολεμικὸ ὑλικό, ἔπιασε ἀπάνω ἀπὸ 70 χιλιάδες αἰχμαλώτους καὶ κυρίεψε τὶς δυὸ μεγάλες πρωτεύουσες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου, τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ Γιάννενα, πού αἰῶνες πρωτύτερα στρέφονταν σ' αὐτὲς τὰ δακρυσμένα μάτια τοῦ Ἔθνους... Ὁμοια θριαμβευτικὴ ἦταν καὶ ἡ δράσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου μὲ τὸ γενναῖο ναύαρχο Π α ὕ λ ο Κ ο υ ν τ ο υ ρ ι ῳ ῑ τ η, πού σὲ δυὸ λαμπρὲς ναυμαχίες νίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἔκλεισε τὸν Τουρκικὸν στόλον μέσα στὰ Δαρδανέλλια· λευτέρωσε τὰ Ἑλληνικὰ νησιά, τὴ Λήμνον, τὴ Θάσο, τὴν Τένεδον, τὴ Χίο, τὴ Λέσβον, τὴ Σάμον καὶ δὲν ἄφηγε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν στρατεύματα ἀπὸ τὴν

Ἄσια στὸ θέατρο τοῦ πολέμου. Κι ἔτσι ὠφέλησε πολὺ τὸ συμμαχικὸ ἀγῶνα καὶ προετοίμασε τὴν ἐπιτυχία του. Ἡ Τουρκία νικήθηκε τελειωτικὰ καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ὑπογράψῃ στὶς 17 Μαΐου τὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ὁ σουλτᾶνος παραχώρησε στοὺς συμμαχοὺς ὅλη τὴν Ἠπειρο, τὴ Μακεδονία καὶ μεγάλο μέρος τῆς Θράκης. Παράτησε ἀκόμη ὀριστικὰ καὶ τὰ δικαιώματα, ποὺ εἶχε στὴν Κρήτη. Ἀλλὰ στὸ μεταξὺ τῆ χαρὰ τοῦ ἔθνους γιὰ τὶς ἐπιτυχίες αὐτὲς τὴ φαρμάκωσε ὁ ἄδικος θάνατος τοῦ βασιλέα Γεωργίου, ποὺ σκοτώθηκε στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ ἓναν ἄθλιο δολοφόνο, ποὺ τὸν ἔβαλαν οἱ Βούλγαροι. Τότε ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ γιὸς του Κωσταντῖνος.

430.

ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Διαγωγή τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι δὲ φάνηκαν πιστοὶ σύμμαχοι τὸ ἐναντίῳ ἢ κακοπιστία τους—πατροπαράδοτο ἐλάττωμά τους—φανερώθηκε σὲ πολλὲς περιστάσεις τοῦ πολέμου. Πρῶτα μπῆκαν μὲ δόλο στὴ Θεσσαλονίκη, ὕστερα ἤρχονταν κάθε μέρα σὲ συγκρούσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ τρώγονταν ὀλοένα μὲ τοὺς Σέρβους. Μὰ ὅλ' αὐτὰ οἱ σύμμαχοι τὰ ὑπόφεραν χάριν τοῦ κοινοῦ ἀγῶνα—ἐνὸς ἀγῶνα ἱεροῦ, ποὺ εἶχαν ἀναλάβει γιὰ τοὺς ὑπόδουλους Χριστιανούς τοὺς βόηθησαν μάλιστα χωρὶς ξεσυνέρια σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις. Ἀλλὰ στὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ μοιρασιά, οἱ Βούλγαροι φάνηκαν ἀχόρταγοι καὶ ἄδικοι καὶ ἤθελαν νὰ πάρουν μέρη, ποὺ ἀνῆκαν στοὺς ἄλλους

συμμάχους. Τότε οι άλλοι σύμμαχοι αναγκάστηκαν να συνεννοηθοῦν ἀναμεταξύ τους καὶ νὰ κάνουν μυστική συνθήκη.

2. Πόλεμος με τοὺς Βουλγάρους. Ἐξαφνα ὅμως στὶς 17 Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι χτύπησαν τοὺς Σέρβους στὴ Γευγελῆ καὶ τοὺς Ἕλληνες στὴ Νιγρίτα, μετὰ τὸ σκοπὸ νὰ χωρίσουν τοὺς δυὸ συμμάχους. Μόλις ἔγινε γνωστὸ αὐτὸ ἀμέσως οἱ Ἕλληνες περικύκλωσαν τοὺς Βουλγάρους, ποὺ ἦταν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ παραδοθοῦν. Τὴν ἄλλη ἡμέρα ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προχώρησε μετὰ τὸ βασιλεῖα Κωνσταντῖνο καὶ τσάκισε τοὺς Βουλγάρους σὲ δυὸ μεγάλες μάχες, στὸ Κιλκίς καὶ στὸ Λαχανᾶ ὕστερα τοὺς κυνήγησε καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ φτάσουν ὡς τὰ παλιὰ τους σύνορα. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατάλαβε τὴν Καβάλλα καὶ τὰ παράλια μέρη τῆς Θράκης. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ Σέρβοι, ποὺ τοὺς βοήθησαν οἱ Μαυροβουνιώτες, νίκησαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Βουλγάρους σὲ πολλές μάχες καὶ τοὺς κυνήγησαν ὡς τὴν παλιὰ Βουλγαρία. Ταυτόχρονα οἱ Ρουμάνοι προχώρησαν μέσα στὸ βουλγαρικὸ ἔδαφος καὶ ἔφτασαν ὡς τὴν πρωτεύουσα Σόφια, χωρὶς νὰ ἀπαντήσουν καμιὰ ἀντίσταση. Ἀκόμη καὶ οἱ Τοῦρκοι ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν εὐκαιρία καὶ κατάλαβαν πάλι τὴν Ἀδριανούπολη καὶ ὅλη τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη.

3. Εἰρήνη τοῦ Βουκουρεστιῦ. Ὑστερα ἀπὸ τὰ παθήματα αὐτὰ οἱ Βούλγαροι ἀπελπίστηκαν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν εἰρήνη. Καὶ πράγματι στὶς 17 Ἰουλίου ἔγινε στὸ Βουκουρέστι μιὰ συνδιάσκεψη ἀπὸ τοὺς πρωθυπουργοὺς τῆς Ἑλλάδας, τῆς Σερβίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τοῦ Μαυροβουνιοῦ, ποὺ μετὰ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Βουλγαρίας ἔκαμαν τὴ συνθήκη

τοῦ Βουκουρεστιοῦ — συνθήκη πολὺ ταπεινωτικὴ γιὰ τὴ Βουλγαρία (1913). Σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ ἡ Ρουμανία πῆρε τὴ Δοβρουτσά, ἡ Σερβία πολλὰ μέρη τῆς βορινῆς Μακεδονίας, πού τὰ εἶχαν πάρει πρωτύτερα οἱ Βούλγαροι, καὶ ἡ Ἑλλάδα πῆρε: τὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία ὡς τὸν ποταμὸ Νέστο καὶ τὸ βουνὸ Μπέλες, τὴν Ἡπειρο καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Ὑστερα μὲ ἰδιαίτερη συνθήκη ἡ Βουλγαρία ἔδωκε στὴν Τουρκία τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὶς Σαράντα Ἐκκλησιές. Ἔτσι ἡ ἄπιστη Βουλγαρία ἔχασε ὅ,τι κέρδισε μὲ τὸ βαλκανικὸ πόλεμο καὶ τιμωρήθηκε δίκαια γιὰ τὴν ἀναίδεια καὶ τὴν πλεονεξία της. Ἡ Ἑλλάδα βγῆκε ἀπὸ τὸν πόλεμο αὐτὸ πολὺ ὠφελημένη, γιατί σχεδὸν διπλασιάστηκε κι ἔγινε κράτος δυνατὸ καὶ ἀξιοσέβαστο στὴ Βαλκανικὴ.

440.

Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Αἷτια τοῦ πολέμου. Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος ὅμως ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ξεσπάσῃ μιὰ φοβερὴ καταστροφὴ στὸν κόσμον, ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἡ Αὐστρία δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ζημιώθηκε πολὺ μὲ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, γιατί ἔχασε τὴν εὐκαιρία ν' ἀρπάξῃ τὴ Θεσσαλονικὴ καὶ γιατί ἡ Σερβία μεγάλωσε κι ἔγινε ἐπικίνδυνος γείτονας γι' αὐτὸ δὲν κοίταζε παρὰ πῶς νὰ βρῆ ἀφορμὴ νὰ τὴν ταπεινώσῃ. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, πού εἶδε μὲ ἀνησυχία τὴν καταστροφὴ τῆς Τουρκίας καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ γίνῃ κυρίαρχος ὅλου τοῦ κόσμου, δὲ ζητοῦσε κι αὐτὴ ἄλλο, παρὰ τὴν εὐκαιρία νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδιά της. Καὶ ἡ εὐκαιρία

δὲν ἄργησε νὰ παρουσιαστῆ. Τὴν ἔδωκε ἕνας Σέρβος φοιτητῆς, πού στὸ Σεράγεβο τῆς Ἑρζεγοβίνης σκότωσε, στὶς 15 Ἰουνίου 1914, τὸ διάδοχο τῆς Αὐστρίας μὲ τὴ γυναῖκα του. Τότε ἡ Αὐστρία θεώρησε ὑπεύθυνο καὶ συνένοχο γιὰ τὴ δολοφονία τὸ Σερβικὸ κράτος καὶ μὲ τὶς ἀξιώσεις, πού πρόβαλε, ζητοῦσε νὰ τὸ ξευτελίση. Ἡ Σερβία εἶναι ἀλήθεια πὼς ἔδειξε μεγάλη μετριοπάθεια· μὰ ἡ Αὐστρία, πού τὴν παρακινοῦσε ἡ Γερμανία, φάνηκε σκληρῆ στὶς ἀξιώσεις της· γι' αὐτὸ ἀναψε ὁ φριχτὸς πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.

2. Οἱ ἐχθροπραξίες. "Ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος μὲ τὸ μέρος τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας πῆγε ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία, γιὰτὶ ἦταν δυσαρεστημένες ἀπὸ τὸ Βαλκανικὸ πόλεμο· μὲ τὸ μέρος τῆς Σερβίας πῆγαν ἡ Γαλλία, ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία, ἔπειτα ἡ Ἰταλία, ἀργότερα ἡ Ἰαπωνία καὶ ἡ Ρουμανία καὶ τελευταῖα οἱ Ἠνωμένες πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Ἔτσι ὁ πόλεμος ἀπὸ Εὐρωπαϊκὸς ἔγινε παγκόσμιος. Ἡ Ἑλλάδα στὴν ἀρχὴ δὲν ἔλαβε μέρος στὸν πόλεμο οὔτε μὲ τὸν ἕνα οὔτε μὲ τὸν ἄλλο—ἔμεινε οὐδέτερη στὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος δὲ βρέθηκε σύμφωνος μὲ τὸ βασιλεῖα Κωσταντῖνο· κι ἀφοῦ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ πάῃ μὲ τὸ μέρος τῶν προστατῶν καὶ τῶν φυσικῶν συμμάχων τῆς Ἑλλάδας, ἔκαμε τὴν ἐπανάσταση τῆς Θεσσαλονίκης μαζί μὲ τὸ ναύαρχο Κουντουριώτη καὶ τὸ στρατηγὸ Δαγκλιῆ· ἔτσι χωρίστηκε ἡ Ἑλλάδα σὲ δυὸ ἀντίπαλα μέρη κι ἀναψαν τὰ πολιτικὰ πάθη. Τότε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀνάγκασαν τὸν Κωσταντῖνο νὰ παραιτηθῆ καὶ στὸ θρόνο ἀνέβη ὁ δεῦτερος γιὸς του Ἀλέξανδρος· ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ τὴν κυβέρνησι τῆς Ἑλλάδας ἀνάλαβε ὁ Βενιζέλος καὶ τότε ὀλόκληρη ἡ

Ἑλλάδα πῆγε μὲ τὸ μέρος τῶν φυσικῶν τῆς συμμάχων.

3. Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος αὐτὸς βάσταξε περισσότερο ἀπὸ τέσσερα χρόνια κι εἶχε πολλές περιπέτειες. Στὴν ἀρχὴ ἡ Γερμανία, πού ἀπὸ χρόνια ἦταν ἐτοιμασμένη γιὰ πόλεμο, ἔδειξε μεγάλη ὀρμὴ καὶ ἀντοχὴ· μὰ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ νικήσῃ, γιατί ὅλος ὁ κόσμος ἦταν ἀντίθετος. Ἔτσι νικήθηκαν πρῶτα οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τούρκοι, ἔπειτα οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Γερμανοί· τότε ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν εἰρήνη καὶ νὰ δεχτοῦν ὅλους τοὺς ὅρους τῶν συμμάχων. Ἡ Γερμανία ὑποχρεώθηκε νὰ διαλύσῃ τὸ στρατό, νὰ δώσῃ πάλι στὴ Γαλλία τὴν Ἀλσατία καὶ Λοραίνη, πού τῆς εἶχε πάρει στὰ 1870, καὶ νὰ πληρώσῃ μεγάλη πολεμικὴ ἀποζημίωση· ἡ Βουλγαρία ξευτελίστη, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Τουρκία σχεδὸν διαλύθηκαν, γιατί ἐλευθερώθηκαν ὅλοι οἱ λαοί, πού ἦταν δοῦλοι τους. Ἡ Ἑλλάδα, πού κέρδισε πολλές νίκες καὶ ἔγραψε νέες σελίδες δόξας στὸν πόλεμο αὐτό, εὐτύχησε νὰ ἰδῇ νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ μεγάλα τῆς ὄνειρα. Γιατί παραχωρήθηκε σ' αὐτὴν ἡ Ἰωνία καὶ ὀλόκληρη ἡ Θράκη ὡς τὴν Πόλη-τὴν Πόλη, πού συγκέντρωνε τοῦ Γένους τὶς ἐλπίδες καὶ τοῦ ἔθνους τοὺς παλαμούςς...

450.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΕΛΠΙΔΕΣ

1. Ἐπανάσταση τοῦ Κεμάλ. Μὰ ὑπῆρχε κι ἓνα μέρος τῶν Τούρκων, πού μὲ τὸ Μουσταφὰ Κεμάλ, ἓναν ἱκανὸ καὶ τολμηρὸ ἀξιωματικό, εἶχαν ἐπαναστατήσῃ καὶ δὲν ἤθελαν νὰ παραχωρηθοῦν τὰ μέρη αὐτὰ στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς πολλές φορές

νίκησε τὸν Κεμάλ καὶ τὸν περιώρισε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μικρῆς Ἀσίας. Μὰ οἱ διαιρέσεις καὶ τὰ κομματικὰ πάθη δὲν εἶχαν πάψει στὴν Ἑλλάδα. Οὔτε οἱ μεγάλες ἐθνικὲς ἐπιτυχίες δὲν ἔφεραν τὴν ἔνωση καὶ τὴν ὁμόνοια. Ὁ Βενιζέλος ἀφοῦ ὑπόγραψε τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν (28 Ἰουλίου 1920), ποῦ ἦταν ἕνας θρίαμβος τῆς Ἑλλάδας, ἀποφάσισε νὰ κάμῃ ἐκλογές. Ἐξαφνα πέθανε ἀπὸ τυχαῖο δυστύχημα ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος καὶ ὁ θρόνος ἔμεινε χωρὶς βασιλέα. Μὰ καὶ στὶς ἐκλογές, ποῦ ἔγιναν τὴν 1 Νοεμβρίου 1920, ὁ Βενιζέλος ἔχασε ὁ λαὸς τὸν ἀποδοκίμασε μὲ μεγάλη πλειοψηφία, ὥστε δὲ βγῆκε οὔτε ὁ ἴδιος βουλευτής. Τότε ὁ Βενιζέλος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν ἐξουσία πῆραν οἱ ἀντίθετοι, ποῦ ξανάφεραν τὸ Κωσταντῖνο στὸ θρόνο. Οἱ Δυνάμεις ὅμως ποῦ τὸν εἶχαν ἐκθρονίσει, θεώρησαν αὐτὸ ὡς πράξη ἐχθρική γι' αὐτὸ ἔπαψαν νὰ θεωροῦν τὴν Ἑλλάδα σύμμαχο καὶ τὴν ἄφησαν ἀπροστάτευτη. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἀναγκάστη νὰ ἐξακολουθήσῃ μονάχη τῆς τὸν ἀγῶνα στὴν Ἀσία, χωρὶς καμιὰ βοήθεια καὶ χωρὶς τὴ χρηματικὴ ὑποστήριξη τῶν Εὐρωπαίων.

2. Οἱ Τοῦρκοι νικοῦν. Οἱ Τοῦρκοι τότε πῆραν θάρρος καὶ ἄρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσαν τὸ στρατό τους. Τὸ Ἑλληνικὸ ἐπιτελεῖο, γιὰ νὰ μὴ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ ὀργανωθοῦν καλύτερα, ἔκαμε μεγάλη ἐπίθεση. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔδειξε μεγάλη ἀντοχὴ καὶ κατάλαβε πολλὰς πόλεις—τὸ Ἐσκί-Σεχίρ, τὸ Ἀφιὸν-Καραχισάρ κλπ. Οἱ Τοῦρκοι ὑποχώρησαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μικρῆς Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τότε τὸ μεγάλο λάθος νὰ τοὺς καταδιώξουν μέσα σὲ μέρη ἄγνωστα καὶ ἐπικίνδυνα καὶ νοσηρὰ καὶ ἔφτασαν ὡς τὴν Ἀγκυρα. Ἀλλὰ δὲν μπό-

πρῆσαν νὰ τὴν κυριέψουν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ξαναγυρίσουν πίσω κουρασμένοι καὶ μὲ χαμένο τὸ ἠθικό. Οἱ Τούρκοι τότε βρῆκαν τὴν περίστασι νὰ κάνουν ἐπίθεσι. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ποῦ 10 ὀλόκληρα χρόνια πολέμησε μὲ ἀντρεία καὶ νίκησε παντοῦ, τὸν Αὐγουστο τοῦ 1922 κουράστηκε, ἔχασε τὴν τάξι καὶ τὴν πειθαρχία του, καὶ χωρὶς νὰ νικηθῆ, ὑποχώρησε ἄταχτα! Χιλιάδες σκοτώθηκαν καὶ χιλιάδες πιάστηκαν αἰχμάλωτοι. "Ὅσοι ἔμειναν, μπῆκαν στὰ πλοῖα καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. "Ἐτσι ὁ στρατὸς ἄφησε στὰ νύχια τῶν Τούρκων τοὺς δυστυχισμένους Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας, ποῦ ἄλλοι σφάχτηκαν καὶ ἄλλοι αἰχμαλωτίστηκαν καὶ ἄλλοι ἔφτασαν στὴν Ἑλλάδα ἐλεεινοὶ καὶ ἀξιοδάκρυτοι ἔτσι ἄφησε στὰ χέρια τους τὶς ἐλληνικώτατες ἐκεῖνες χώρες-χώρες τόσων ἀγῶνων, παθημάτων καὶ κατορθωμάτων...

3. Νέα ἐπανάστασι. Ἡ τραγικὴ αὐτὴ καταστροφὴ Δημοκρατία στὴν Ἑλλάδα. φῆ πλήγωσε τὴ φιλοτιμία μερικῶν ἀξιοματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς συνταγματάρχες Γονατᾶ καὶ Πλαστήρα ἔκαμαν νέα στρατιωτικὴ ἐπανάστασι, ποῦ διᾶλυσε τὴ Βουλὴ τῆς 1 Νοεμβρίου καὶ ἀνάγκασε τὸ βασιλέα Κωσταντῖνο νὰ παραιτηθῆ τότε ἀνέβη στὸ θρόνο ὁ γιὸς του Γεώργιος μὲ τὸ ὄνομα Γεώργιος Β'. Ὑστερα ἡ ἐπανάστασι ὠργάνωσε τὸ στρατό, τὸν ἔβαλε σὲ τάξι καὶ πειθαρχία καὶ ἔτσι πρόλαβε τὴν τελεία καταστροφὴ τοῦ ἔθνους. Μὲ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς καὶ μὲ τὴ διπλωματικὴ ἱκανότητα τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος Βενιζέλου κατῶρθωσε νὰ πετύχη μιὰ ἔντιμη εἰρήνη ἄλλὰ ὑποχρέωθηκε νὰ δώσῃ πάλι στὴν Τουρκία μὲ τὴ συνθήκη τῆς Λοζάνης (24 Ἰουλίου 1923) ὀλόκληρη τὴ ἀνατο-

λική Θράκη ως τὸν Ἐβρο ποταμό, πού ἔγινε τώρα τὸ
σύνορο ἀναμεταξὺ τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Τουρκίας.
'Αργότερα ἔγιναν νέες ἐκλογές καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευση κα-
τάργησε τὴ βασιλεία καὶ ψήφισε τὴ δ η μ ο κ ρ α τ ί α
στὶς 25 Μαρτίου 1924. Τὴν ἀπόφαση αὐτὴ ἐπικύρωσε
κατόπιν καὶ ὁ λαὸς μὲ τὸ δημοψήφισμα τῆς 13 Ἀπρι-
λίου 1924. Προσωρινὸς πρόεδρος τῆς δημοκρατίας
ἔγινε ὁ δοξασμένος ναύαρχος Π α ὕ λ ο ς Κ ο υ ν τ ο υ ρ
ρ ι ὡ τ η ς. Κι ἔτσι μὲ τὴ θέληση ὅλων τῶν Ἑλλήνων,
ξαναγύρισε πάλι στὴν πρώτη, στὴν παλιά τῆς πατρίδα,
ἡ Δημοκρατία. Στὴν ἀρχὴ ὅμως τοῦ 1926 ἀνακηρύ-
χτηκε ἡ δικτατορία τοῦ στρατηγοῦ Θ ε ο δ ὶ ρ ο υ
Π α γ κ ἄ λ ο υ· ἀλλὰ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ ἴδιου χρόνου
μὲ ἓνα ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ στρατηγοῦ Κ ο ν-
δ ὺ λ η κατελύθη καὶ αὐτὴ κι ἔγιναν νέες ἐκλογές
ἔτσι τὸ πολίτευμα ξαναπῆρε τὸν κανονικὸ του δρόμο.
'Ἐγινε μιὰ κυβέρνησις ἀπὸ ὅλα τὰ κόμματα-ο ἰ κ ο υ-
μ ε ν ι κ ῆ· ὕστερα ὅμως ἀπὸ τὴν παραίτηση τοῦ
'Υπουργοῦ Τ σ α λ δ ἄ ρ η ἔγινε κυβέρνησις σ υ ν-
α σ π ι σ μ ο ὦ, πού ἔπειτα παραιτήθηκε κι αὐτή.
Οἱ τελευταῖες ἐκλογές τῆς 19 Αὐγούστου 1928, ἔφεραν
πάλι στὴν ἀρχὴ τὸν Ἐ λ ε υ θ ἔ ρ ι ο Β ε ν ι ζ ἔ λ ο
μὲ καταπληχτικὴ πλειοψηφία. Ἀπὸ τότε ἄρχισε μὲ
τάξη καὶ ἡσυχία τὸ ἔργο τῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ τῆς
περισυλλογῆς. "Ολοὶ τώρα ἄρχισαν νὰ ἐλπίζουν πὼς
θὰ ἔρθουν καὶ πάλι γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἡμέρες δόξας καὶ
εὐημερίας...

1826 Ἀπρίλιος 10
Ναύβουρ 24 Μάχη στὴν Ἀράχθου
1827
Ἡ καταστροφὴ τῆς Μ. Ἀσίας μᾶς ἔφερε τόσες τα-
πινώσεις, τόσες καταστροφές καὶ συμφορές ἐχάσαμε

μέ τὰ πείσματά μας, μέ τὰ κομματικά πάθη καί μέ τις διαιρέσεις μας τόσα μέρη, πού κερδίσαμε μέ τὸ αἷμα μας ξεριζώθηκε ὁ Ἑλληνισμός τῆς Μ. Ἀσίας καί τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης κι ἔτσι ἡ πανελλήνια ἔνωση καί ἡ ἐθνική μας ἀποκατάσταση-τὸ γλυκὸ αὐτὸ ὄνειρο τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς-ξεμάκρυνε καί πάλι... Ἀλλ' ἄς κοιτάξωμε μέ τὸ νέο πολίτευμα, πού ἔφερε τὴν ἔνωση ὅλων τῶν Ἑλλήνων, νὰ πάρωμε ἄλλο δρόμο-τὸ δρόμο τῆς ὁμόνοιας καί τοῦ ἀληθινοῦ συμφέροντος τῆς Πατρίδας. Ἄς εὐχρηθοῦμε τὰ παθήματα νὰ μᾶς γίνουν μαθήματα, γιατί μονάχα τότε θὰ μπορέσωμε νὰ ξαναπάρωμε ὅ,τι ἐχάσαμε. Μιά παλιά προφητεία καί σωστή πίστη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ μᾶς τὸ βεβαιώνει καθαρά λέγοντας, πῶς:

πάλι μέ χρόνια μέ καιρούς,

πάλι δικά μας θᾶναι.

Τὸ ὄνειρο τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ξεμάκρυνε καί πάλι, μὰ δὲν ἐσβύστη....

Νά, πού εἶναι τὸ καθῆκον σου, ὦ νέα γενεά...

ΤΕΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

- 1453 Μάιος 29. Οί Τούρκοι κυριεύουν τὴν Κων)πολη
- 1770 Ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο ἐπὶ Αἰκατερίνης
- 1788 Δεύτερη ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων. Κατσόνης
- 1789 Γαλλικὴ ἐπανάσταση
- 1791 Πρῶτος πόλεμος τοῦ Ἄλῃ με τοὺς Σουλιῶτες
- 1792 Δεύτερος   »   »   »   »   »   »
- 1800 Τρίτος   »   »   »   »   »   »
- 1803 Καταστροφὴ τοῦ Σουλιῶ
- 1814 Ἴδρυση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας
- 1821 Φεβρουάριος. Ἡ ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία.
Μάρτιος 25. Ὁ Παλ. Πατρῶν ὑψώνει τὴ σημαία τῆς ἐπα-
ναστάσεως
- Ἀπρίλιος 10. Κρέμασμα τοῦ Πατριάρχου
- »   20. Μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Θάνατος Διακ.οῦ.
- Μάιος 13—14. Μάχη Βαλτετισιῶ
- Ἰούνιος 7 Καταστροφὴ στὸ Δραγατσάνι
- Σ)βριος 23. Οἱ Ἕλληνες κυριεύουν τὴν Τρίπολη
- 1822 Μάρτιος 30. Καταστροφὴ τῆς Χίου
- Ἰούλιος 4. Μάχη τοῦ Πέτα
- »   26. Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι
- 1823 Αὔγουστος 11. Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη
- Δ)βριος 24. Ὁ Μπαῖρον στὸ Μεσολόγγι
- 1824 Οἱ Αἰγύπτιοι στὸν Ἑλλην. ἀγῶνα
- Ἰούλιος 20. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν
- Αὔγουστος 28. Ναυμαχία στὸ Γέροντα
- 1825 Φεβρουάριος. Ὁ Ἴμπρατμ στὴν Πελοπόννησο
- Μάιος 20. Μάχη στὸ Μανιάκι.
- 1826 Ἀπρίλιος 10. Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγιῶ
- Νοέμβριος 24. Μάχη στὴν Ἀράχοβα
- 1827 Ἀπρίλιος 23. Θάνατος Καραϊσκάκη
- »   24. Καταστροφὴ στὸ Φάληρο

- Ἰανουάριος 8. Ναυμαχία Ναβαρίνου
1828 Ἰανουάριος 8. Ὁ Καποδίστριας στὸ Ναύπλιο
1829 Σεπτέμβριος 12. Μάχη στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας
1831 » 27. Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια
1833 Ἰανουάριος 25. Ὁ Ὀθωνας στὸ Ναύπλιο
1843 Σ)βριος 3. Ἀνακήρυξη τοῦ Συντάγματος
1862 Ἔξωση τοῦ Ὀθωνα
1863 Ὀκτώβριος. Ὁ Γεώργιος ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα· ἔνωση
τῆς Ἑπτανήσου
1881 Ἡ Θεσσαλία παραχωριέται στὴν Ἑλλάδα
1897 Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος
1909 Αὐγустος 15. Ἐπανάσταση τοῦ Γουδι
1912 Ὀκτώβριος 4. Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος
1913 Ἰούνιος. Συμμαχικὸς πόλεμος
» Ἰούλιος. Εἰρήνη Βουκουρεστιοῦ
1914—1918 Παγκόσμιος πόλεμος
1920 Ἰούλιος. Συνθήκη Σεβρῶν
1922 Αὐγустος. Καταστροφή τῆς Μ. Ἀσίας
1924 Μάρτιος 24. Δημοκρατία στὴν Ἑλλάδα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ι ΣΚΛΑΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.

Οί Τούρκοι και ἡ Εὐρώπη.

Σελ.

1ο Ἀγῶνες Τούρκων καὶ Αὐστριακῶν.....	3
2ο Βενετία καὶ Ρωσία	4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

Παθήματα τῶν Ἑλλήνων στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

3ο Ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ τῶν Ἑλλήνων.....	6
4ο Ἄλλες καταπιέσεις καὶ παθήματα τῶν Ἑλλήνων.....	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'.

Ὁργάνωση τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ.

5ο Διάσωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας	9
6ο Ὁργάνωση τῶν πεζικῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων ...	12
7ο Ὁργάνωση τῶν ναυτικῶν δυνάμεων	16
8ο Τὰ γράμματα στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

Προετοιμασίες γιὰ τὴν ἐπανάσταση.

9ο Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.....	21
10ο Οἱ πρόδρομοὶ στὴν Ἑλλην. Ἐπανάσταση.....	22
11ο Οἱ Σουλιῶτες καὶ ὁ Ἀλη-Πασᾶ.....	2)
12ο Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ με τοὺς Σουλιῶτες.....	31
13ο Καταστροφὴ τοῦ Σουλιοῦ	33

ΙΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.

Πῶς ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση.

14ο Ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία	37
15ο Δυὸ δραστήρια μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

Ἡ ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο.

16ο Πῶς ἀναψέ ἡ ἐπανάσταση	48
17ο Σφαγές καὶ ἀγριότητες τῶν Τούρκων	52
18ο Οἱ πρῶτες νίκες τῶν Ἑλλήνων	56
19ο Πολεμικὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'.

Ἐπανάσταση στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ στὰ Νησιά.

20ο Ἐπανάσταση στὴν Ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα	62
21ο Τὸ χάρι τῆς Γραβιάς	66
22ο Ἐπανάσταση στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα	70
23ο Ἐπανάσταση στὰ νησιά	73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

Δεύτερος χρόνος τῆς ἐπαναστάσεως.		Σελίς
24ο	Νέοι ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοὺς Τούρκους καὶ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	75
25ο	Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη στὴν Πελοπόννησο	79
26ο	Ὁ θαλασσιῶς ἀγῶνας κατὰ τὸ β' χρόνο τῆς ἐπαναστ.	85
27ο	Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'.

Τρίτος χρόνος τῆς ἐπαναστάσεως.		
28ο	Νέες ἐκστρατεῖς τῶν Τούρκων	93
29ο	Ὁ Φιλελληνισμὸς	96

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'.

Τέταρτος καὶ πέμπτος χρόνος τῆς ἐπαναστάσεως.		
30ο	Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπεμβαίνουν στὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα	100
31ο	Ὁ Ἰμπραῖμ στὴν Πελοπόννησο	104
32ο	Ἀγῶνες Ἰμπραῖμ καὶ Κιουταχῆ μετὰ τοὺς Ἕλληνας	106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'.

Ἑκτος χρόνος τῆς ἐπαναστάσεως.		
33ο	Τὸ τέλος τοῦ Μεσολογγίου	108
34ο	Ὁ Ἰμπραῖμ στὴν Πελοπόννησο καὶ ὁ Κιουταχῆς στὴν Στερεὰ Ἑλλάδα	113
35ο	Ἀνδραγαθήματα τοῦ Καραϊσκάκη	114

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'.

Ἑβδομος, ὄγδοος καὶ ἔνατος χρόνος τῆς ἐπαναστάσεως.		
36ο	Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τοῦ Καραϊσκάκη μετὰ τοὺς Τούρκους ..	119
37ο	Ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων στὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ..	123
38ο	Ἀποτελέσματα Ναβαρίνου· Καποδίστριας στὴν Ἑλλάδα ..	125

III ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ—ΩΣ ΤΑ ΣΗΜΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.

Βασιλεία Ὁθωνα καὶ Γεωργίου ὡς τὸ βαλκανικὸν πόλεμο.		
39ο	Ἡ Ἑλλάδα βασιλεῖο μετὰ τὸν Ὁθωνα	130
40ο	Βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α'	132
41ο	Ταραχὲς στὴν Βαλκανικὴ καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γουδι ..	135

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

Τελευταῖοι πόλεμοι καὶ τελευταῖα ἔθνικα ἀτυχήματα.		
42ο	Πόλεμος τῶν Βαλκανικῶν λαῶν μετὰ τὴν Τουρκίαν	138
43ο	Συμμαχικὸς πόλεμος	140
44ο	Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος	142
45ο	Τελευταῖα ἀτυχήματα καὶ νέες ἐλπίδες	144

3500/96

$$\begin{array}{r} 1345 \\ 134 \\ \hline 1479 \\ 134 \\ \hline 1613 \end{array}$$

